

Rodiny přistěhovalců II.

Olga Nešporová
Věra Kuchařová

VÚPSV, v.v.i. Praha
2009

Publikace byla schválena ediční vědeckou radou ve složení:

doc. Ing. Ladislav Průša, CSc. (VÚPSV, v.v.i. Praha)
Ing. Martin Holub, Ph.D. (VÚPSV, v.v.i. Praha)
Mgr. Miriam Kotrusová, Ph.D. (VÚPSV, v.v.i. Praha)
Ing. Robert Jahoda, Ph.D. (MU Brno)
Ing. David Prušvic, Ph.D. (MF ČR)
Ing. Jan Mertl, Ph.D. (VŠFS Praha)
Ing. Jan Molek, CSc. (JU České Budějovice)

Vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i.
Praha 2, Palackého náměstí 4
jako svou 391. publikaci
Vyšlo v roce 2009, 1. vydání, náklad 220 výtisků, počet stran 79
Tisk: VÚPSV, v.v.i.

Recenze: PhDr. Olga Šrajzerová, CSc. (Slezské zemské muzeum, Opava)
PhDr. Zdeněk Uherek, CSc. (Etnologický ústav AV ČR)
RNDr. Jarmila Marešová (ČSÚ)

ISBN 978-80-7416-040-0

<http://www.vupsv.cz>

Abstrakt

Monografie se zaměřuje na problematiku imigrace z rodinné perspektivy, což je přístup doposud v České republice v souvislosti s migracemi značně opomíjený. Sledována byla pouze jedna kategorie imigrantů, a sice imigranti ze „třetích zemí“, na jejichž pobyt a zaměstnání se vztahují nejpřísnější legislativní pravidla. Zjištění vychází z kvalitativního terénního výzkumu realizovaného v homogenních (dle státního občanství) rodinách přistěhovalců z Ukrajiny, Vietnamu a Bulharska. Při analýze dat byly zohledňovány tři základní roviny: národní, rodinná a individuální. Hlavní pozornost byla věnována několika základním oblastem života cizinců, které pomáhají objasnit jejich strategie v České republice: rodinné sítě, pozice na trhu práce, integrace a životní podmínky.

Klíčová slova: rodiny přistěhovalců, cizinci, rodinné sítě, Ukrajinci, Vietnamci, Bulhaři

Abstract

The monograph paper focuses on the issue of immigration from a family perspective, which has so far been largely overlooked by research into migration in the Czech Republic. Only one group of immigrants is observed, namely immigrants from “third countries” to which the strictest legislative measures apply. The methodology used is that of a qualitative field survey in non-mixed families of immigrants from Ukraine, Vietnam, and Bulgaria. Analysis of qualitative data takes place on three levels: national, family and individual. Attention is focused on the following areas of foreigners’ lives that can help to explain many of the strategies opted for by foreigners in the Czech Republic: family networks, labour market positions, integration, and living conditions.

Key words: immigrant families, foreigners, family networks, Ukrainians, Vietnamese, Bulgarians

Obsah

Úvod	7
1. Studia migrací z rodinné perspektivy	9
1.1 Rodina jako klíčový prvek studia migrací	9
1.2 Slučování rodiny jako účel pobytu	11
1.3 Rodinný status cizinců v ČR.....	15
1.4 Externí podmínky rodinného života cizinců.....	20
1.5 Metodologie výzkumu	26
1.6 Rámcové informace o zkoumaných rodinách	28
2. Rodiny přistěhovalců dle státní příslušnosti	36
2.1 Ukrajinci.....	36
2.2 Vietnamci	37
2.3 Bulhaři	39
2.4 Odlišné rodinné strategie dle státní příslušnosti	40
3. Podmínky rodinných migrací	43
3.1 Okolnosti a motivy migrace	43
3.2 Rodinné vztahy	47
3.3 Aktéřské hodnocení dopadů migrace.....	50
4. Životní podmínky rodin přistěhovalců v ČR	53
4.1 Bydlení.....	53
4.2 Uplatnění na trhu práce	56
4.3 Jazyk	60
4.4 Vzdělání	63
4.5 Zdravotnictví.....	65
Závěr	70
Literatura	73
Přílohy	
Seznam informátorů	
Seznam rodin	

Úvod

Během komunistického režimu byl počet cizinců v České republice zcela minimální, až s otevřením hranic po roce 1989 začal jejich počet postupně vzrůstat. Česká společnost tak řeší novou otázku, jak se vyrovnávat s přílivem cizinců. Základní migrační pohyby v ČR po roce 1989 byly tvořeny několika základními proudy - imigrace ze Slovenska v souvislosti s rozdělením společného státu a po něm, reemigrace zahraničních Čechů, individuální imigrace z tzv. třetích zemí, individuální imigrace ze Západu a státem řízené imigrace hlavně z východní Evropy (reemigrace, *brain drain*). V této studii se budeme věnovat především migraci tzv. třetích zemí, kterou považujeme za jednu z potenciálně nejvíce problematických, a proto důležitých sledovat. V praxi se na tuto skupinu vztahují nejpřísnější opatření co se týká povolení k pobytu a zaměstnání v ČR a cizinci z této skupiny se rovněž nejčastěji potýkají s různě závažnými problémy, které jim během pobytu v ČR vznikají. Je to dále skupina, s jejíž integrací do české společnosti mohou být největší problémy.

Charakter současných migrací určil i naše druhé zúžení sledovaného vzorku. Zatímco na počátku byla ČR pro velkou část příchozích cizinců z třetích zemí pouze tranzitní zemí, v současné době se již stává pro množství přistěhovalců zemí cílovou. S tím souvisí i skutečnost, že přestože původně většinou šlo o individuální imigrace, postupem času samozřejmě narůstá počet rodin přistěhovalců, které se na území ČR dočasně nebo trvale usídlují. Naš výzkum je specifický v tom, že zohledňuje tuto změnu a vysoký význam rodinných pout a zkoumá problematiku imigrace z rodinné perspektivy, která byla při studiu migrací v ČR doposud značně opomíjena.

Aplikovaly jsme metodologii kvalitativního terénního výzkumu v homogenních (dle státního občanství) rodinách přistěhovalců z Ukrajiny a Vietnamu, což jsou aktuálně dvě ze tří nejpočetněji zastoupených skupin osob s cizím státním příslušenstvím na území ČR (třetí jsou Slováci). Výzkumný vzorek tvoří patnáct rodin přistěhovalců, většinou rodin s dětmi. Vedle rodin již zmíněných občanských příslušností byla do výzkumu z metodologických důvodů (při sběru dat i jejich transversální interpretaci) zařazena kontrastní skupina rodin bulharských přistěhovalců. V každé nukleární rodině byly provedeny individuální seří-strukturované nestandardizované hloubkové rozhovory se všemi členy žijícími v ČR, včetně dětí, pokud byly vzhledem k věku schopné odpovídat na otázky.

Při zpracování dat jsme kladly hlavní důraz na hledisko aktéra. Výzkum vycházel z předpokladu, že migrační strategie nezávisí pouze na jednotlivci, ale velkou měrou rovněž na jeho rodinných vazbách. Porovnávaly jsme odlišné strategie imigrantských rodin Ukrajinců, Vietnamců a Bulharů, zároveň jsme však data zpracovávaly globálně a snažily se poukázat na rysy a postupy, které byly pro všechny skupiny společné. Zvolený přístup sice považoval rodinu za základní jednotku výzkumu, ale zohledňován byl i pohled jednotlivých aktérů, tedy jednotlivých rodinných členů. Analýzy kvalitativních dat jsou tak rozvíjeny ve třech rovinách - národnostní, rodinné a individuální. Při interpretacích jsme zohledňovaly též rodinné historie i kulturu a podmínky v zemích původu.

Pozornost jsme zaměřovaly na základní oblasti života cizinců, pomocí kterých lze vysvětlit mnohé z jimi volených strategií. Byly to především rodinné sítě a vztahy, uplatnění na pracovním trhu, legislativní podmínky a životní podmínky. Snažily jsme se odhalit, jaké typy rodinných strategií přistěhovalců se v praxi nejčastěji uplatňují. Zjišťovaly jsme, jaký vliv mají rodinné (případně jiné sociální sítě) na rozhodování a jednání přistěhovalců. Zajímalo nás i to, jak probíhají transnacionální kontakty

s ostatními rodinnými členy. Rovněž jsme si kladly otázku, zda existují strukturální a obecněji platné rozdíly v míře integrace jednotlivých rodinných členů? Přitom jsme se snažily zjistit, čím jsou tyto rozdíly způsobeny. V neposlední řadě jsme se zabývaly rolí, kterou hrají děti v imigračních strategiích rodičů.

1. Studia migrací z rodinné perspektivy

1.1 Rodina jako klíčový prvek studia migrací

Přehled studia migrací byl představen v předchozí studii [Nešporová 2007: Rodiny přistěhovalců I.], proto zde připomínáme jen nejzákladnější minimum.

Aktuální teorie migrací lze dělit na několik základních kategorií dle akcentů, které kladou na jejich objasnění. Ty jsou přitom v zásadě dva hlavní - ekonomické a sociální. Ten první se přitom rozvíjel dříve a má asi více stoupců, zatímco ten druhý je novější a dá se říci, že ekonomická vysvětlení korigoval a snažil se doplnit či nahradit tam, kde tato selhávala.

První velká skupina migračních teorií se tedy opírá především o **ekonomické aspekty**. Sem patří zaprvé teorie využívající neoklasickou ekonomii, které příčiny migrací vysvětlují geografickými rozdíly v nabídce a poptávce po pracovní síle. Zadruhé jsou to nové ekonomické teorie, které obohatily prvně zmíněný přístup o sociální aspekt. Zastánci těchto teorií si všimli, že rozhodování o migraci nečiní izolovaní jednotlivci, ale jsou činěna v rámci větších sociálních celků, typicky právě v rámci rodin nebo domácností, případně i celých komunit. Oba tyto přístupy přitom vychází i mikroúrovně, tj. vysvětlují migrace na základě smýšlení a konání aktérů. Další dva primárně ekonomizující přístupy se naopak pokoušejí vysvětlit migrační proudy pomocí makroekonomických prvků. Jsou jimi teorie segmentovaného trhu práce (vysvětluje migraci jako důsledek charakteristik vlastních moderním industriálním společnostem) a teorie světových systémů (považující za zdroj migrací prolínání kapitalistických ekonomických vztahů do nekapitalistických oblastí a tím utvářejících mobilní populace) [Massey 2001].

Druhou, menší, avšak neméně významnou skupinou teorií jsou teorie zaměřující se především na **sociální aspekty** migrací. Zde je v popředí přístup, který aplikoval Bourdieu ve svém konceptu sociálního kapitálu na oblast migrací. Koncept sociálního kapitálu (přístup ke zdrojům faktickým i symbolickým pomocí sítě sociálních vztahů, množstvím styků a známostí) objasnil fungování migrací tím, že identifikoval přistěhovalecké sociální sítě jako určitý typ sociálního kapitálu. Jakmile tedy někdo emigruje, lidé z jeho osobních sociálních sítí z tohoto aktu mohou těžit, stává se pro ně kapitálem či prostředníkem, kterého mohou využít, pokud chtějí získat lepší přístup ke zdrojům. V tomto případě k zaměstnání, vysokému výdělku a lepší životní úrovni v cílové zemi [Massey 2001]. Teorie využívající tuto perspektivu zdůrazňují právě sociální sítě, které vedou do zahraničí a produkují tak další a další migrace osob. Velmi často se jedná právě o sítě, které jsou tvořené příbuznými rodinnými členy.

Jako logický důsledek a pokračování teorií sociálních sítí se na základě pozorování současné migrační praxe prosazují teorie zdůrazňující transnacionální charakter sociálních sítí a migrací. V českém prostředí o nich teoreticky pojednal Csaba Szaló [2007], který společně s Eleonorou Hamar realizoval výzkum transnacionálních sociálních sítí osmi mladých žen [Hamar, Szaló 2007]. Ze zahraničních autorů je to zejména americká antropoložka Nina Glick Schiller, kdo vyzdvihuje perspektivu **transnacionalismu**. Opírá se o výzkumy karibských a filipínských migrantů do USA zdůrazňovala tři základní hlediska - rodinné, genderové a nacionální [Glick Schiller, Basch, Blanc 1995; Fournon, Glick Schiller 2001]. Poukázala přitom na skutečnost, že současní imigranti nejsou vždy vykořenění, jak se dříve předpokládalo. Mnoho z nich je transmigranty, kteří si vytvořili četné vazby v nové zemi, ale zároveň si zachovávají

vazby ke své původní zemi. Migrace je z tohoto pohledu vnímána jako transnacionální proces, který odpovídá současnému politickému uspořádání rozvíjející se globální ekonomiky [Brettel, Hollifield 2000: 84-89]. Transnacionální migrační sítě zahrnují jako základní jednotky nikoliv jednotlivce, ale domácnosti a rodiny, jejichž ekonomické strategie jsou zakořeněny v obou společnostech, té výchozí i hostitelské. Teorie transnacionálních migrací tak v podstatě zohledňují jak mikroúroveň, tak makroúroveň migračních procesů. Transnacionální procesy totiž mohou být zkoumány nejen na úrovni rodinné, která zajímá nás, ale i na úrovních vyšších - na úrovni organizací a politik.

Třetí typ explanačních teorií, se kterým přišel na konci 20. století americký sociolog Douglas S. Massey a jeho kolegové [Massey, Aragono, Hugo, Kouaouci, Pellegrino, Taylor 1998], se snaží uchopit migrace komplexně a zohlednit co možná nejvíce faktorů, které ovlivňují jejich průběh. Tento syntetizující model migrací je vysvětluje pomocí sociálních, ekonomických, politických a kulturních transformací, které provází pronikání kapitalistických trhů do netržních či předtržních společností. Spojuje tak výše uvedené teorie (neoklasickou ekonomii, novou ekonomickou teorii pracovních migrací, teorii segmentovaného pracovního trhu, teorii světového trhu i teorii sociálního kapitálu), přičemž všechny považuje za v jistém ohledu relevantní, nicméně jednotlivě nedostatečně osvětlující celkový problém. Jejich propojení pak údajně řeší danou problematiku uceleněji a více odpovídá reálné situaci, která je velmi spletitá.

Přestože jistě nepopíráme význam ekonomických teorií pro studia migrací, opírá se náš přístup především o druhou kategorii migračních teorií, tedy těch, které zdůrazňují sociální hledisko a mikroúroveň. Je to především **teorie sociálních sítí a sociálního kapitálu, a potažmo i teorie transnacionální**, které dle našeho soudu velmi dobře vysvětlují fungování mezinárodních migrací. Stejně jako americký ekonom polského původu Jacob Mincer se přitom domníváme, že rodina je důležitou jednotkou v rozhodování ohledně migrace. Nejsou to tedy primárně rozhodnutí jednotlivců, ve kterých by pro migraci hovořila skutečnost, že jedinec se bude mít v cílové zemi lépe než v zemi původu, ale rozhodnutí činěná na základě toho, zda se celá rodina bude mít díky migraci některého nebo některých členů lépe. Migrace je tedy vnímána jako rodinná strategie, ve které nemusí platit to, že migrace přináší všem jedincům pozitivní přínosy, ale důležité je, že je výhodná pro rodinu jako celek [Mincer 1978].

Studia migrací se zaměřují na několik základních typů rodin, které jsou utvářené imigranty. Podle způsobu vzniku těchto rodin i způsobu migrace lze stanovit základní **typologii rodin imigrantů** rozlišující tři základní kategorie [Kofman 2004]. Do první patří slučované rodiny, pro které je důležitý proces přistěhování dalších blízkých rodinných členů (dětí, partnerů, rodičů a dalších) do přijímací země za primárním migrantem. Sem spadají i stále narůstající řady uprchlíků. Druhá kategorie obsahuje nově utvořené rodiny či rodiny vzniklé na základě migrace za účelem sňatku. Tato kategorie může být dále členěna na dvě specifické podskupiny. První zahrnuje druhou a následující generaci dětí přistěhovalců, které si přivedou snoubence či snoubenku ze zahraničí, nejčastěji ze své země původu. Druhou podskupinu tvoří případy, kdy si občan či rezident s trvalým povolením k pobytu přivede za účelem sňatku cizince ze zahraničí, kde určitý čas pobýval (z rozličných důvodů - pracovní, studijní, dovolená atd.). V tomto případě je tedy migrace a sňatek s cizincem důsledkem určitého období stráveného v zahraničí. Těmito způsoby přirozeně narůstá množství smíšených manželství a je to způsob, který v Evropě díky zvyšující se mezinárodní mobilitě narůstá. Třetí kategorií jsou případy, kdy migruje celá rodina. Takové případy jsou naopak v současné Evropě méně časté, pokud se jedná o přistěhovalce ze třetích zemí. Příčinou jsou poměrně striktní pravidla pro získání povolení k pobytu. Díky

snahám řídit migrace shora mají v tomto smyslu snazší pozici pouze vysoce kvalifikovaní jedinci, kterým je častěji povoleno přicestovat s rodinou, a případně někteří uprchlíci [Kofman 2004].

Dle občanského původu lze přirozeně dělit rodiny přistěhovalců na **smíšené a homogenní**. V českém prostředí to byly především rodiny smíšené, tj. rodiny vzniklé tím, že český občan uzavřel sňatek s cizincem, kterým byla v několika výzkumech věnována pozornost [Hernová 2003; Moravcová 2003; Novotný 2003; Šrajerová 2003; Uherek, Hošková, Otčenášek 2002]. Občansky homogenní přistěhovalecké rodiny nebyly doposud dostatečně zkoumány. Pozornost jim byla věnována například v rámci mezinárodního výzkumného projektu,¹ do kterého se na české straně zapojil Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i. [*INTERFACE - Immigrants and National Integration ...* 2008]. Přehled sporých poznatků z výzkumů cizinců v ČR týkajících se jejich rodinného života přinesl Pavel Bareš [2008].

Náš výzkum se pokusil doplnit chybějící mezeru zaměřením na homogenní (dle státní příslušnosti) přistěhovalecké rodiny a jejich strategie. Jednalo se přitom především o rodiny spadající do první kategorie, tedy rodiny, které se do ČR přestěhovaly postupně za účelem sloučení rodiny. Je to dáno tím, že se jedná o rodiny pocházející ze třetích zemí, pro jejichž občany není jednoduché získat povolení k pobytu. Rovněž ale charakter migrace, který byl mnohdy považován primárně za přechodný, způsobil, že se (nukleární) rodina jako celek přestěhovala do ČR až postupem času. Ve vzorku je však i několik nukleárních rodin, které měly možnost migrovat téměř naráz, a jedna vietnamská rodina, která byla utvořena až na území ČR. S přibývajícím počtem přistěhovalců na území ČR bude patrně narůstat i počet rodin vzniklých sňatkem dvou cizinců stejné státní příslušnosti na území ČR, ale v době výzkumu byla tato praxe ještě poměrně ojedinělá. Signifikantně více zde pobývajících homogenních rodin nepochybně vzniklo v zemi původu. Rovněž poměrně krátký čas po otevření českých hranic způsobil, že druhá generace imigrantů v ČR ještě nedosáhla sňatkového věku. Zabýváme se tedy pouze rodinami, kde rodiče patří k první generaci přistěhovalců. S výhledem do budoucna však musíme poznamenat, že bude zároveň jistě narůstat množství rodin osob s českou státní příslušností ovšem původem v jiné, často stejné, zemi. Nebo takových, kde jeden ze snoubenců bude mít ještě cizí státní občanství a druhý již české.

Ještě než začneme s popisem vlastního výzkumu a jeho výsledků, musíme stručně představit aktuální počty cizinců v ČR a jejich základní charakteristiky.

1.2 Slučování rodiny jako účel pobytu

V dalších třech částech první kapitoly (1.2 - 1.4) jsou shrnuta základní statistická fakta o migrantech, která jsou relevantní z hlediska formování rodin cizinců a jejich životních podmínek. Současně je jejich smyslem ukázat některé obecné společné rysy i naopak odlišnosti přistěhovalců z Ukrajiny, Vietnamu a Bulharska. Liší se v mnohém od sebe navzájem i celkově od cizinců ze členských zemí Evropské unie (EU). Současně se musí podřizovat společným podmínkám, daným zejména českou migrační politikou a systémy vzdělávání, zdravotnictví apod., stejně jako s nedůvěrou české veřejnosti k migrantům a jejím odlišným přístupem k lidem různé národnosti.

---

¹ Projekt „Interface - Immigrants and National Integration strategie: Developing a Trans-European Framework for Analysing Cultural and Employment-Related Integration.“, do kterého byli zapojeni odborníci z Belgie, České republiky, Finska, Itálie a Německa. V rámci něj byl proveden kvalitativní výzkum v 77 rodinách přistěhovalců.

Počty cizinců v ČR neustále rostou (v letech 1993-2008 vzrostl jejich počet na více než pětinasobek, za léta 1998-2008 se zvýšil o 80 %) [Horáková 2008]. Mezi nimi se zvyšuje podíl těch, kteří nás z hlediska integrace nejvíce zajímají, tj. s trvalým pobytem. Ti tvořili v roce 2008 40 % všech cizinců, oproti 29 % v roce 1998. ČR je však stále zemí s celkově malým podílem přistěhovalců (necelá 4 % v roce 2008). Ke dni 30.9.2008 bylo v ČR celkem 424,2 tisíc cizinců, z toho 169,4 tisíc s trvalým pobytem a mezi těmito bylo 89,6 tisíc mužů [Počet cizinců v ČR 2008]. Ukrajinci představují celkově nejpočetnější skupinu cizinců v naší zemi - tvoří 30,2 % všech cizinců (blíže viz tabulka č. 1), Vietnamci jsou z hlediska celkové početnosti na třetím místě (13,8 % cizinců), ale mezi počty cizinců s trvalým pobytem zaujímají místo druhé (celkově nejpočetnější jsou po Ukrajincích Slováci). Nejméně bylo z námi sledovaných skupin přistěhovalců Bulharů (1,3 % všech cizinců). Bulharsko je nicméně na devátém místě podle počtu přistěhovalých z jednotlivých zemí (na sedmém místě podle počtu cizinců s trvalým pobytem).

Cizinci různé státní příslušnosti přicházejí do ČR často ze specifických, pro některé země typických důvodů. To platí i pro tři skupiny cizinců, jimž je především věnována tato publikace. Ty se liší jak kategorií pobytu v ČR, tak jeho účelem. Tyto aspekty jsou provázané navzájem. Pokud jde o kategorii pobytu (tabulka č. 1), liší se Ukrajinci výrazně nižším podílem trvalých pobytů, protože jejich hlavní motivací migrace je často výdělek na podporu členů rodiny žijících v zemi původu.² Nicméně v posledních letech významně vzrůstá podíl osob s trvalým pobytem i mezi nimi. Na rozdíl od Ukrajinců mají tři pětiny Vietnamců trvalý pobyt a tento podíl se alespoň v posledních letech nemění. Důvody jsou (v pozadí individuálně specifických motivací) zejména tři, jednak historie přistěhovalců z Vietnamu, vzdálenost mezi zemí původu a imigrace a vysoká míra soudržnosti vietnamské (široké) rodiny [Uherek, Horáková et al. 2008]. Bulhaři mají v tomto směru blíže k Vietnamcům, ačkoliv u nich převládají finanční motivy migrace [Migration trends 2004]. Je možné, že trvalý pobyt mezi nimi získávají relativně častěji (nesezdání) jednotlivci a Bulhaři častěji uzavírají smíšené partnerské svazky s českými partnery, což platí spíše pro ženy [srv. Život cizinců 2008:19]. Vzhledem k nevelkému počtu bulharských imigrantů je možné u nich předpokládat i více individuální a komplexní životní rozhodnutí pro přestěhování do jiné země.

Mezi přistěhovalými Bulhary je oproti občanům s dalšími dvěma státními občanstvími relativně více žen - 64 %, zatímco u Ukrajinců 59 % a mezi Vietnamci 60 %. Největší rozdíl podle podílu trvalých pobytů mužů a žen je u přistěhovalců z Ukrajiny. Lze z toho (vzhledem k dalším okolnostem) usuzovat na největší genderové odlišnosti v důvodech migrace v porovnání námi sledovaných tří skupin cizinců.

---

² V tomto ohledu zaujímají druhou pozici za Němci.

Tabulka č. 1 **Cizinci podle kategorií pobytu v letech 2004 a 2008**

státní příslušnost	2004, data k 31.12.				2008, data k 30.6.			
	trvalý pobyt	dlouhodobý/ přechodný pobyt, vízum nad 90 dnů	celkem	podíl trval. pobytu	trvalý pobyt	dlouhodobý/ přechodný pobyt, vízum nad 90 dnů	celkem	podíl trval. pobytu
Bulharsko	2 326	2 121	4 447	52,3	3 052	2 381	5 433	56,2
Ukrajina	13 262	65 001	78 263	16,9	37 074	89 514	126 588	29,3
Vietnam	20 689	13 490	34 179	60,5	33 801	22 858	56 659	59,7
cizinci celkem*	99 467	154 827	254 294	39,1	166 474	247 320	413 794	40,2
Bulharsko - muži					1 896	1 592	3 488	54,3
Bulharsko - ženy					1 156	789	1 945	59,4
Ukrajina - muži					17 877	57 296	75 173	23,8
Ukrajina - ženy					19 197	32 218	51 415	37,3
Vietnam - muži					19 184	14 842	34 026	56,4
Vietnam - ženy					14 617	8 016	22 633	64,6

* všichni cizinci všech státních příslušností, ne pouze sledovaných tří občanství

Zdroj: Horáková 2008; Počet cizinců v ČR, 2. čtvrtletí 2008, data ČSÚ, internetová prezentace, http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/tabulky/ciz_pocet_cizincu-001

Přesná data o rodinných poměrech cizinců bohužel neexistují. Pro zjišťování rodinného života imigrantů je proto důležitým ukazatelem účel pobytu. Slučování rodiny a přistěhování rodinných příslušníků je jedním ze dvou hlavních důvodů přistěhovalectví, u žen převládajícím. V absolutních počtech přibývá především přistěhovalců z důvodů zaměstnání a podnikání (v letech 2000-2008 zvýšení téměř na dvojnásobek [Horáková 2008b:34], druhým nejčastějším důvodem imigrace je sloučení rodiny (v letech 2000-2008 vzrůst o 135 %, tedy ještě rychlejší /tamtéž/). V roce 2007 bylo v ČR 108 913 cizinců z důvodu sloučení rodiny z celkového počtu 347 649, tj. 31 %. V případě žen byl tento podíl 42 % [Cizinci v ČR 2008].³ Ženy častěji migrují „z rodinných důvodů“, protože často následují své muže po tom, co ti se v té či oné míře v nové zemi usadili. Podíl žen ve skupině „rodinných“ přistěhovalců v roce 2007 činil 53 % (v roce 2000 to bylo 55 %). Oproti tomu zastoupení žen mezi těmi, jejichž motivací byly ekonomické aktivity (v agregovaném ukazateli), bylo v roce 2007 jen 31 %, což je nicméně zvýšení proti roku 2000, kdy činilo 27 % [podle Horákové 2008b:34]. Je otázkou, zda zvýšení podílu ekonomických motivací u žen spolu s mírným poklesem jejich „rodinných motivací“ neilustruje komplexnější změnu v kombinaci jejich individuálních důvodů - zjednodušeně řečeno, migrují za již usazeným rodinným příslušníkem spíše v případě zajištěné výdělečné činnosti nebo migrují celé rodiny? To může mít příčiny v individuální rovině (rodině) i v systému (projevech reálné migrační politiky).⁴ Podle některých skutečností bude ale spíše důvodem celkově rostoucí podíl pracovní migrace samotných žen.

³ Tyto údaje se vztahují k cizincům s povolením k pobytu, bez těch, kteří mají víza s povolením pobytu nad 90 dní. S těmito dohromady by podíl cizinců z důvodu sloučení rodiny tvořil 28 %, resp. 38 % u žen [srv. Horáková 2008b].

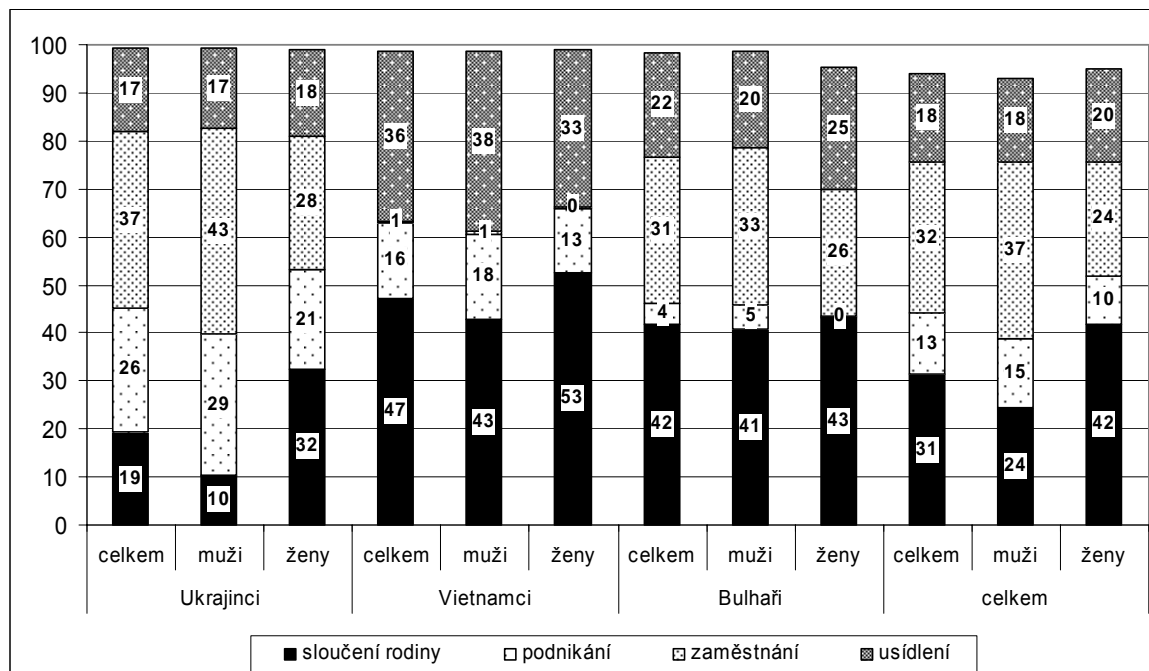
⁴ To by šlo přibližně ověřit porovnáním vývoje struktury motivací migrujících žen podle jejich rodinného stavu (jestli narůstá počet „ekonomických migrantek“ jakéhokoliv rodinného stavu nebo více mezi vdánými), pro což nejsou k dispozici data.

1. Studia migrací z rodinné perspektivy

Situaci mezi přistěhovalci námi sledovaných skupin ukazuje graf č. 1. Lidé uvedených státních občanství se liší účelem pobytu v ČR mezi sebou a v případě Vietnamců významně i od průměru za všechny cizince.

Vietnamce lze charakterizovat velkým podílem rodinných důvodů na imigraci a zanedbatelným zastoupením získání zaměstnání jako její motivace. Ukrajinci jsou naopak charakterizováni mírně nadprůměrným podílem těch, kteří v ČR získávají zaměstnání, zatímco jejich rodiny se v ČR usídlují výrazně méně často. V tomto je však u nich velký rozdíl podle pohlaví. Pokud bychom srovnali strukturu přistěhovalců ze sledovaných zemí s průměrnou strukturou cizinců ze zemí EU (kteří nám mohou sloužit jako „vzor“ motivací migračních pohybů mezi vyspělými zeměmi), pak u Ukrajinců jsou rodinné důvody migrace zastoupeny výrazně podprůměrně (19 % proti 31 % v EU), zatímco u Vietnamců a Bulharů je tomu naopak (47 %, resp. 42 %). I zde se liší migrační motivace žen a mužů. Ženy ze zemí EU přicházejí do ČR z důvodů sloučení rodiny ve 46 % a sledované země se v tomto podílu zcela různí - 32 % Ukrajinek, 53 % Vietnamek a 43 % Bulharek. Ty poslední se tedy přibližují evropskému průměru. Evropské „parametry“ vykazuje struktura Bulharů podle účelu pobytu v ČR také v podílu podnikání jako jeho důvodu tím, že je minimálně zastoupeno (u Bulharů i dalších národností EU 4 %). V dalších dvou sledovaných zemích je to častý důvod. Velký podíl „usídlení“ jako účelu pobytu v ČR u Vietnamců signalizuje mj. to, že v jejich diaspoře se vytváří prostor pro uzavírání sňatků a zakládání rodiny na území naší republiky.

Graf č. 1 **Podíl slučování rodiny na důvodech pobytu cizinců a cizinek v ČR v roce 2007**

Poznámky: a) v grafu jsou uvedeny nejčastější důvody; celkem = všichni cizinci v ČR

b) údaje se týkají cizinců zahrnutých do populace ČR, tj. cizinců s povolením k pobytu (srv. Cizinci v ČR 2008, s. 25)

Zdroj Cizinci v České republice. Praha: ČSÚ 2008

Námi sledované skupiny přistěhovalců - Ukrajinci, Vietnamci a Bulhaři - se liší v mnoha demografických ukazatelích, z nichž některé jsou odvislé od těch základních. Máme na mysli věk a pohlaví. Demografické charakteristiky determinují, přímo či nepřímo, rodinný život a adaptaci cizinců na české podmínky. Následující tabulka č. 2 zachycuje stav v roce 2007.

Tabulka č. 2 **Struktura podle věku a pohlaví občanů ČR a cizinců z Ukrajiny, Vietnamu a Bulharska v roce 2007**

věková skupina	muži				ženy			
	Češi	Ukrajinci	Vietnamci	Bulhaři	Češky	Ukrajinky	Vietnamky	Bulharky
0-14	15,0	5,2	17,8	5,0	13,6	7,5	20,7	7,8
15-19	6,6	2,5	8,4	2,5	6,0	3,5	11,3	4,2
20-44	39,2	69,6	54,8	51,8	35,7	67,9	53,6	52,0
45-64	27,5	22,1	18,6	27,5	27,5	19,5	13,3	23,7
65+	11,7	0,5	0,4	13,1	17,2	1,5	1,1	12,3

Zdroj: Cizinci v České republice. Praha: ČSÚ 2008

1.3 Rodinný status cizinců v ČR

Rodinný stav cizinců nepatří mezi „povinně“ zjišťované údaje, a proto nebývá publikován a podrobněji analyzován, snad z obav z nepřesností. Tabulka č. 3 ukazuje rodinný stav nově přistěhovalých, zatímco tabulka č. 4 vypovídá o rodinném stavu všech cizinců pobývajících k danému datu v ČR. Tato dvojice data nelze zcela spolehlivě porovnávat. Jen mohou posloužit k hypotéze o poměrně vysokém počtu sňatků uzavřených cizinci při pobytu či usídlení v ČR, protože podíly vdaných/ženatých mezi všemi cizinci jsou vyšší než mezi novými přistěhovalci. Jak bude dále uvedeno, jen nevelkou roli v tom hrají vzájemné sňatky cizinců. Pokud k nim dochází, týkají se z poloviny osob stejné státní příslušnosti. Vyšší podíl ženatých mužů oproti vdaným ženám lze vysvětlit především nejvyšším zastoupením svateb cizinců s občankou ČR mezi všemi sňatky a zřejmě i faktem, že potřeba zajistit rodinný příjem je častým motivem migrace mužů živitelů, kteří však přijíždějí bez rodin. Vyšší podíl rozvedených žen než mužů naopak koresponduje s poměrně velkým zastoupením neúplných rodin s dětmi mezi cizinci. Může být i výrazem toho, že emigrují často ženy po rozpadu rodiny/manželství v zemi původu.

Tabulka č. 3 **Rodinný stav přistěhovalých v roce 2007 (podíly v %)**

	muži	ženy	celkem
svobodní/é	50,8	46,0	49,0
ženatí/vdané	41,8	40,5	41,3
rozvedení/é	5,1	8,9	6,6
ovdovělí/é	0,5	3,0	1,5
nezjištěno	1,8	1,5	1,7
celkem N	63 721	40 724	104 445

Zdroj: Demografická ročenka České republiky 2007, ČSÚ 2008

1. Studia migrací z rodinné perspektivy

Tabulka č. 4 **Rodinný stav cizinců (podíly v %)**

	2004		2006						
	cizinci celkem		cizinci s povoleným pobytem nad 1 rok			cizinci s „rodinnými“* důvody pobytu			
						I. trvalý, dlouhodobý/přechodný pobyt, vízum nad 90 dnů bez skupiny II.		II. rodinní příslušníci s trvalým nebo přechodným pobytem (různý účel pobytu)	
muži	ženy	muži	ženy	celkem	celkem	ženy	celkem	ženy	
svobodní/é			39,4	37,3	38,6	40,3	35,7	19,7	17,2
ženatí/vdané	56,0	50,5	53,2	49,4	51,7	49,3	52,2	69,8	70,0
rozvedení/é			6,2	8,7	7,2	7,0	6,8	7,7	8,3
ovdovělí/é			0,6	4,1	2,0	3,2	5,1	2,7	4,4
nezjištěno			0,7	0,4	0,6	0,3	2,4	0,2	0,1
<i>celkem N</i>			175 927	117 461	294 388	70 334	37 734	31 632	16 610

* sloučení rodiny, humanitární a další; zahrnutí i rodinní příslušníci občanů ČR (podrobně viz - Uherek, Horáková 2008)

Zdroj: 2004 - Gender a cizinci 2005 (pouze údaj z textu, podrobnější údaje nejsou k dispozici)
2006 - Uherek, Horáková et al. 2008

Vzhledem k celkové absenci dat o rodinném stavu cizinců je obtížné se dovědět z tohoto hlediska více o cizincích s různým občanstvím, tedy i u třech skupin cizinců, jimž je zde věnována pozornost. Podle publikace „Gender a cizinci [2005] se v roce 2004 ve struktuře rodinného stavu mezi nimi lišili od české populace zejména Ukrajinci, a to vysokým podílem vdaných/ženatých na úkor podílu rozvedených a ovdovělých (což souvisí mj. s odlišnou věkovou strukturou). Vietnamští přistěhovalci se naopak odlišují relativně větším zastoupením svobodných (je to ovlivněno větším podílem dětské složky), u žen je i méně vdaných. Podíly rozvedených a ovdovělých žen i mužů jsou z obecně platných důvodů opět nižší. Uvedená publikace uvádí vybrané údaje za některé země pouze v grafu a ojedinělá data v textu, proto zde pracujeme s odhady (tabulka č. 5)

Tabulka č. 5 **Přibližná struktura občanů ČR a cizinců z Ukrajiny a Vietnamu podle rodinného stavu a pohlaví v roce 2004***

rodinný stav	muži			ženy		
	Češi	Ukrajinci	Vietnamci	Češky	Ukrajinky	Vietnamky
svobodný/á	42	35	53	31	30	53
ženatá/vdaná	46	61	42	44	56	37
rozvedený/á	10	4	5	12	10	7
ovdovělý/á	2	0	-	13	4	3

* tučně vytištěné jsou přesné údaje uvedené v textu zdroje, ostatní jsou odhady podle grafu ve zdroji

Zdroj: Gender a cizinci. Praha: ČSÚ 2005

Statistická data o **rodinách cizinců** jsou sporadická - možný zdroj, Census 2001, má již dnes k problematice cizinců zastaralá data, mnohé se v této oblasti

rapidně změnilo. Může nám sloužit pouze jako ilustrace strukturálních rozdílů mezi rodinami domácího obyvatelstva v ČR a cizinců [podle Uherek, Horáková et al. 2008]. Také ty se mění spolu s proměnou demografické struktury přibývajících počtů přistěhovalců, zejména podle jejich věku a podílu žen, ne však dramaticky.

Vezmeme-li v úvahu rodiny (domácnosti), tvořené cizinci se stejnou nebo odlišnou státní příslušností (oba partneři nikoliv Češi), bylo v roce 2001 v ČR 4 823 manželských bezdětných párů, 872 bezdětných faktických manželství, 7 229 manželských párů s dětmi, 505 faktických manželství s dětmi a 3 406 osamělých rodičů.⁵ Tyto počty jsou proti současnosti relativně nízké, struktura domácností se ale zřejmě mění pomaleji. Mezi rodinami s dětmi bylo téměř 31 % neúplných. V čistě českých rodinách byl tento podíl o něco nižší, 27 %. V situaci přistěhovalce je přitom nepochybně neúplnost rodiny faktorem významně komplikujícím zajištění rodiny a celkovou integraci. U manželských a kohabituujících párů byly v 58 % děti. Mezi všemi páry bylo 10 % nesezdaných.

Smíšených rodin, v nichž jeden z partnerů byl Čech, bylo již v roce 2001 podstatně více. Dostupná data [podle Uherek, Horáková et al. 2008] však třídí domácnosti podle státního občanství všech členů domácnosti a nelze z nich přesně rozeznat kombinace občanství manželského/partnerského páru (např. nelze zjistit, zda jiné, než české, občanství má v rodině pouze dítě nebo jeden z rodičů). Proto při stručném vyhodnocení dat Sčítání 2001 vynecháme vícečlenné hospodařící domácnosti a zaměříme se jen na rodinné cenové domácnosti (přesněji na hospodařící domácnosti s jednou rodinnou cenovou domácností⁶). Jako takových se deklarovalo ve Sčítání 2001 celkem 40 258.⁷ Z toho bylo 5 749 neúplných rodin, tedy osamělých rodičů. Pro ostatní, tj. úplné, rodiny lze předpokládat, že v naprosté většině se různost státního občanství týká partnerů. Mezi těmito partnerskými páry bylo 11 % nesezdaných, zatímco v české populaci byl tehdy tento podíl 5 %. Děti mělo 67 % spolu žijících partnerů (bez ohledu na legitimitu soužití), tedy o málo více než v ryze českých úplných rodinách (64 %). 14 % všech rodinných cenových domácností tvořily neúplné rodiny, v nichž rodiče a děti měli odlišnou státní příslušnost, případně měl rodič shodnou státní příslušnost jen s jedním z několika dětí. Zde nevíme, nakolik se jednalo o přistěhovalé dospělé osoby, ale budou nepochybně převažovat.

Z těchto zjištění, jakkoliv jsou data zastaralá, se ukazuje, že **s migrací je spojena jistá nestabilita rodiny a zhoršené podmínky pro rodičovství**. Nicméně tato zprůměrovaná data navíc zakrývají rozdíly podle státní příslušnosti, podmíněné mj. kulturními zvláštnostmi a tradicemi spojenými s rodinným chováním.

Podívejme se ještě, jak se tyto skutečnosti jeví z hlediska demografického chování, pro něž máme aktuálnější informace (souhrnně v tabulce č. 6). Týkají se chování cizinců pobývajících na území ČR majících povolení k pobytu, a to sňatečnosti, rozvodovosti a porodnosti. Data demografické statistiky ukazují **rostoucí míru sňatečnosti imigrantů**, měřeno absolutními čísly, a naznačují trend k usídlování v ČR na bázi vytváření nových rodin, jakkoliv se vzhledem k existujícímu nevelkému počtu cizinců nejedná o frekventované jevy. V roce 2007 si „jen“ 4 % českých ženichů bralo

⁵ Vezmeme-li v úvahu pouze rodiny (domácnosti), tvořené cizinci se stejnou státní příslušností, bylo tu 149 manželských bezdětných párů, 39 bezdětných faktických manželství, 179 manželských párů s dětmi, 8 faktických manželství s dětmi a 55 osamělých rodičů. Počty byly tehdy velmi nízké, přitom mezi rodinami s dětmi bylo téměř 23 % neúplných. Mezi spolu žijícími partnery bylo necelých 13 % nesezdaných.

⁶ Podrobné definice pojmů viz www.czso.cz nebo např. Sčítání lidu, domů a bytů 2001 - Pramenné dílo. Praha: ČSÚ 2005.

⁷ Vzhledem k charakteru sběru dat ve sčítání a problémům např. s legalitou pobytu atd. je možné předpokládat podhodnocení získaných počtů.

nevěstu jiné státní příslušnosti, stejně jako 5 % nevěst se provdalo za ženicha nikoliv českého státního občanství [Demografická ročenka České republiky 2007, ČSÚ 2008]. 94 % ženichů jiné než české státní příslušnosti se naopak oženilo s ženou z ČR, tedy jen 6 % si vzalo ženu ne-české příslušnosti. Bráno z opačné strany, 4 % žen-cizinek se provdalo za cizince, ostatní za Čecha. 9 % nových manželství cizinců uzavřeli oba cizinci, což je podíl zhruba se udržující po vzrůstu mezi lety 1995-1999 (v letech 2003-2004 se blížil 10 %). Ukrajínští ženichové se oženili v roce 2007 s ne-Češkou ve 22 % jejich sňatků, vietnamští pouze ve 3 %. Obdobně se ukrajinské nevěsty provdaly za ne-Čecha ve 12 %, zatímco u vietnamských nevěst to bylo 5 %. V případě Bulharek si ne-Čecha vzalo 9 z 11 toho roku provdaných, malé počty mužů ani nejsou ve statistice uváděny.⁸ Sňatkovým chováním se liší především Ukrajinci.

V letech 1995-2007 se v ČR oženilo a provdalo 58 861 cizinců. Z toho jen v necelých 2 % případech se jednalo o sňatek dvou cizinců a v 39 % o sňatek cizinky s občanem ČR. V zbylých 59 % sňatků se muž-cizinec oženil s občankou ČR, což je tedy nejčastější případ⁹ [Život cizinců 2008].

Migrace svým způsobem znamená ohrožení rodiny, včetně jistých dispozic k **rozvodům** (v závislosti na sociokulturních specifikách) [srv. např. Boyle et al. 2006]. Pro mnohé cizince může hrát ovšem rozvod roli spíše jako jedna z etap jeho/jejího života před emigrací a jako jeden z jejích impuzí. Po emigraci jsou pak podstatně častější rozvody cizinců s českým partnerem. Počty rozvádějících se cizinců nicméně celkově rostou paralelně s rostoucím počtem cizinců v ČR a jejich sňatků [Cizinci v ČR 2008]. Při velmi malém počtu rozvodů obou cizinců se jejich počet za období 1999-2007 téměř ztrojnásobil (113 v roce 2007). Počty rozvedených žen-cizinek a jejich českých partnerů vzrostly obdobně (840 v roce 2007), zatímco v případě cizinců a Češek¹⁰ byl nárůst ani ne dvojnásobný. Přitom počty sňatků se nijak dramaticky neměnily: u cizinců a Češek se počet v roce 1999 a 2007 téměř nelíší, v případě manželství cizinek a Čechů došlo k mírnému poklesu a jen v případě obou cizinců se počet zdvojnásobil. Z tohoto hrubého pohledu rozvodovost cizinců relativně stoupá, avšak jen jde-li o manželství cizinců a občanů ČR.

Rodičovství, jak bylo zmíněno, je migrací také nutně poznamenáno, ale záleží na jejích konkrétních okolnostech. V roce 2007 se v ČR narodilo 2 094 dětí jiného než českého státního občanství, tj. 2 % všech narozených dětí [Demografická ročenka České republiky 2007, ČSÚ 2008]. Z nich bylo 37 % vietnamských, 21 % ukrajinských a 1 % bulharských¹¹ (74 % nově narozených dětí má některou ze 4 v ČR nejčastějších ne-českých státních příslušností, kromě vietnamské a ukrajinské ještě slovenskou či ruskou). Počet i podíl dětí narozených s jinou než českou státní příslušností v ČR od roku 1994 vzrůstal, byť s různou dynamikou, v posledních letech plynulým tempem [Život cizinců 2008]. Porovnání intenzity plodnosti cizinek a Češek v ČR /tamtéž/ ukazuje, že je v prvním případě podstatně nižší. Výjimkou však jsou nejmladší věkové kategorie žen, kdy se jedná vlastně o rané mateřství, které v ČR postupně snižovalo četnost a stalo se ve srovnání s řadou zemí okrajovým jevem.¹²

---

⁸ Absolutní počty i u Vietnamců jsou příliš malé, takže údaj není příliš spolehlivý, ale koresponduje s dalšími poznatky o rodinných hodnotách a životním stylu občanů těchto zemí.

⁹ Publikované statistiky nedovolují určit, zda tam jsou zahrnuty ty případy, kdy se Češky provdaly za cizince, nejspíše z vyspělých zemí, ale do ČR přijely jen na svatbu (ta se tradičně koná v místě, kde žije/žila nevěsta) a pak zase odjely žít do země manžela.

¹⁰ Dále používáme pro stručnost „Češi“ a „Češky“, třebaže máme na mysli občany(ky) ČR.

¹¹ V letech 1995-2007 to bylo průměrně 35 % vietnamských dětí, 16 % ukrajinských a 1 % bulharských.

¹² Jde o mateřství -náctiletých, jev kvantitativně zanedbatelný, společensky však může implikovat závažné konsekvence, zvláště u migrantek, není-li podmíněn kulturní odlišností.

Zatímco hrubá míra porodnosti vietnamských matek je vysoká (16,7), u Ukrajinek (3,7; v Ukrajině 10,2) a Bulharek (4,8; v Bulharsku 9,8) je tomu „naopak“ [Česká republika v mezinárodním srovnání 2009].¹³ Patrná je souvislost s podílem trvalých pobytů a „rodinných“ motivů migrace, což implikuje míru (potenciálního) usídlení v ČR u představitelů sledovaných skupin cizinců. Vliv však mají i sociokulturní charakteristiky (vyšší míra plodnosti u těch, kde je to typické i v zemi původu, zde u Vietnamek).

Negativní stránky podmínek pro rodičovství lze ilustrovat na poměru živě narozených a potratů cizinek za jednotlivé roky. Po dobu sledování těchto ukazatelů počet potratů převyšuje počet porodů, avšak lze konstatovat zlepšující se trend, tedy růst poměru porodů k potratům z hodnoty 0,33 v roce 1999 na 0,79 v roce 2007 (Výpočty podle: Cizinci 2008).

V letech 1998-2007 postupně klesal podíl umělých přerušeni těhotenství, což ukazuje na zkvalitnění rodinného plánování a lze to chápat jako pozitivní výraz integrace cizinců (cizinek). Při více méně setrvalém absolutním počtu potratů však možná narážíme na nedostatky zdravotní péče o občany jiných států, zejména asi třetích zemí. Toto varovné zjištění může mírnit porovnání s rostoucím absolutním počtem cizinek v ČR, takže hrubá míra potratovosti zřejmě klesá. Ani to není důvod ke spokojenosti se stávajícím stavem.

Tabulka č. 6 **Vývoj vybraných ukazatelů demografického chování cizinců v letech 1999-2007***

	stav 1999	stav 2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	stav 2007
sňatky:									
muž cizinec-žena ČR	2 793	2 672	1,06	1,04	1,11	0,99	0,95	1,06	2 845
žena cizinka-muž ČR	2 060	1 691	1,02	1,10	1,19	1,08	1,13	1,15	1 940
oba cizinci	90	54	0,98	1,28	1,33	1,79	2,04	3,41	184
rozvody:									
muž cizinec-žena ČR	646	643	1,14	1,25	1,40	1,50	1,66	1,86	1 198
žena cizinka-muž ČR	281	366	1,18	1,41	1,55	1,71	1,96	2,30	840
oba cizinci	38	24	1,54	2,04	2,21	2,38	3,58	4,71	113
živě narození	1 028	888	1,30	1,44	1,52	1,71	1,94	2,36	2 094
potraty	2 634	2 576	1,07	1,03	0,88	0,87	0,89	1,03	2 658
stěhování v rámci ČR	445	5 987	1,65	1,96	2,96	3,00	3,84	7,14	42 756
přistěhovalí cizinci	6 810	11 323	3,85	5,07	4,49	5,17	5,84	9,05	102 511
vystěhovalí cizinci	123	20 566	1,51	1,61	1,64	1,06	1,53	0,90	18 424

* rok 2001 = 100 %

Zdroj: Cizinci v České republice. 2008. Praha: ČSÚ, s. 63 (% - vlastní výpočty)

¹³ Protože pro Vietnam nemáme data o hrubé míře porodnosti, uvedme pro srovnání těchto zemí údaje o úhrnné plodnosti. Ta byla v letech 2000-2005 ve Vietnamu 2,32, na Ukrajině 1,15 a v Bulharsku 1,26 (v ČR 1,18). UNdata. 2008. <http://data.un.org/Data.aspx?q=fertility&d=PopDiv&f=variableID%3a54>. Z toho lze odvodit, že ani Vietnamky jako cizinky nedosahují úroveň porodnosti blízkou jejich krajankám žijícím ve své vlasti.

Okrajovým, ale ne zcela bezvýznamným ukazatelem proměn životních podmínek cizinců je jejich struktura osídlování podle krajů a regionů [Život cizinců 2008:53] a rostoucí míra stěhování v rámci ČR (tabulka č. 6). Zhruba polovina všech cizinců přijíždí do Prahy a Středočeského kraje, kde jsou pro jedince i rodiny relativně příznivější podmínky vzhledem k existenci větších měst, skýtajících možnosti pro zaměstnávání i větší „sociokulturní“ otevřenost. Proto logicky v počtu migrujících následuje kraj Jihomoravský s Brnem a Ústecký. (Podrobnější analýza podmínek pro rodiny cizinců v různých regionech by překročila rozsah a záměry této studie, jakkoliv by mohla být zajímavá.)

Jestliže v průměru je v ČR 31 % cizinců za účelem sloučení rodiny, kraje se v tomto liší, i vzhledem k různé národnostní struktuře cizinců v krajích [Cizinci v ČR 2008]. V Praze a v Plzeňském kraji je jejich podíl výrazně podprůměrný (25 %, resp. 27 %). Naopak, v kraji Karlovarském a v krajích severní Moravy je vysoce nadprůměrný (47 % a 44-46 %). V podstatě komplementární k tomu jsou údaje o podílu „ekonomických“ migrantů.

1.4 Externí podmínky rodinného života cizinců

Podmínky a charakteristiky ekonomické aktivity

Důležitou podmínkou plnění rodinných funkcí je materiální zabezpečení rodiny, dnes do značné míry závislé na ekonomické aktivitě obou rodičů. Proto i pro cizince platí, že podmínky pro pracovní výdělečnou činnost ovlivňují celkové fungování jejich rodin. I na ně lze aplikovat požadavky na sladování rodiny a zaměstnání. Statistická data ovšem umožňují posoudit předpoklady ekonomické aktivity rodičů a partnerů pouze nepřímo, přes míru ekonomického zapojení žen, aniž bychom znali jejich rodinný stav, tím méně podrobněji jejich rodinné zázemí. (S ohledem na tradiční genderovou dělbu rolí v českých rodinách i rodinách cizinců předpokládáme, že ekonomicky aktivní muž v rodině je až na výjimky jakousi daností a nutným předpokladem pobytu i povolení k němu.)

Hlavní vývojový trend zaměstnanosti cizinců charakterizuje za období 1997-2007 prudký nárůst osob evidovaných na úřadech práce po roce 2004 (po v podstatě stabilních hodnotách v letech 1998-2004) a současně postupný mírný nárůst osob s platným živnostenským oprávněním, s malými výkyvy v letech na přelomu století [Cizinci v ČR 2008].¹⁴ V roce 2007 tvořil podíl osob evidovaných na úřadech práce 78 % všech zaměstnaných cizinců (evidováni jsou na základě povinného hlášení zaměstnavatelů zahraniční pracovníci v postavení zaměstnanců,¹⁵ členové družstev a společníci v obchodních společnostech [srv. též Horáková, Macounová 2009, str. 19]). Mezi Vietnamci to bylo pouze 18 %, zatímco u Ukrajinců 74 % a Bulharů 85 %. Přitom Ukrajinci tvořili 27 % všech zaměstnaných cizinců (32 % živnostníků) a Vietnamci 10 % (35 % živnostníků).¹⁶ Tyto základní ukazatele života přistěhovalců vybraných státních příslušností se promítají do rodinného života, např. časovou náročností zaměstnání, prolínáním rodiny a práce, stabilitou zaměstnání.

---

¹⁴ Zde je třeba mít v patrnosti velmi pravděpodobný vliv změny zákona 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, která začala platit koncem roku 2004 a zavedla povinnost získání pracovního povolení pro společníky obchodních společností a členy družstev.

¹⁵ Podrobněji viz např. Integrovaný portál MPSV - Postup zaměstnavatele při zaměstnávání zaměstnanců ze zahraničí. http://portal.mpsv.cz/sz/zahr_zam/zz_zamest_cizincu/zz_ziskavani

¹⁶ Bulharů je celkově málo, jejich podíl je nevýznamný.

Důležitý je proto i genderový aspekt. Podíl žen mezi zaměstnanými cizinci se stále pomalu zvyšuje, a to v letech 2000-2004 z 24 % na 32 % [Gender a cizinci v ČR 2006, Horáková 2008a]. Podle M.Horákové souvisí s relativním nárůstem migrace rodin, a proto lze očekávat další růst [Horáková 2008a:88]. Toto očekávání podporuje i fakt vzrůstající pracovní migrace samotných žen. Podíl žen je trvale vyšší mezi přistěhovalci ze „třetích zemí“, kam patří i námi zde sledované skupiny cizinců. Rozdíl není zanedbatelný. V roce 2008 činil podíl žen u osob pocházejících ze zemí EU-25 v nejčastěji zastoupených skupinách podle státního občanství 17-33 % (mezi Bulhary 29 %). V případě „třetích zemí“ to bylo 32-54 % (mezi Ukrajinci 35 %, mezi Vietnamci 29 %)¹⁷ - viz tabulka č. 7. Podíl žen mezi přistěhovalci celkem je ovšem vyšší (39 % mezi všemi nově příchozími v roce 2007), což je důsledek většího počtu imigrujících mužů mezi osobami v produktivním věku (v dětské populaci jsou počty dívek a chlapců v zásadě vyrovnané, osob v poproduktivním věku je malý počet celkově, ale je mezi nimi více žen) [srv. Horáková 2008a:15]. Nejedná se tedy o (zjevnou) diskriminaci v přístupu k zaměstnání podle pohlaví. Genderové rozdíly neexistují ani z hlediska socioprofesionálního statusu. Podíváme-li se z tohoto pohledu na námi sledované skupiny, je situace následující: 99 % všech pracujících Vietnamek (a též Vietnamců) a 45 % pracujících Ukrajinek (53 % u Ukrajinců) vlastnilo v roce 2004 živnostenské oprávnění.¹⁸ Nevíme, zda se tento podíl liší u žen podle jejich rodinného zázemí. V případě vietnamských žen je však jasné, že i matky a manželky si vydělávají jako sebezaměstnané se všemi pozitivními a negativními atributy tohoto statusu. Lze předpokládat, že i v případě Ukrajinek bude podíl sebezaměstnaných matek vyšší, než v české populaci (kde byl v roce 2007 podíl všech sebezaměstnaných mezi ženami 11 % /data VSPS/).

Tabulka č. 7 Počty a podíly* žen mezi zaměstnanými cizinci vybraných státních občanství k 30.6.2008

státní příslušnost	forma ekonomické aktivity									
	povolení k zaměstnání		informace - občané EU		informace - cizinci z třetích zemí		živnostenská oprávnění		zaměstnanost celkem	
	absol.	%	absol.	%	absol.	%	absol.	%	absol.	%
Bulharsko	-	-	1 838	30,7	-	-	204	21,9	2 042	29,5
Ukrajina	22 860	34,7	-	-	3 721	58,5	6 739	30,8	33 320	35,4
Vietnam	3 259	21,6	-	-	322	29,5	9 285	32,5	12 866	28,7

* podíl žen z celkového počtu osob v dané kategorii

Zdroj: Horáková 2008b; vysvětlení termínů viz Cizinci v České republice 2008

Jaké jsou předpoklady výdělečné činnosti cizinců a cizinek z hlediska jejich socioprofesionální struktury ukazuje tabulka č. 8. Oproti české populaci jsou podstatně horší, uvažujeme-li přímou závislost výdělků na kvalifikovanosti vykonávané práce. Cizinci, zejména ze třetích zemí, pracují, jak je známo, také častěji v hůře mzdově ohodnocených profesích a odvětvích. Bulhaři nejčastěji pracují v dělnických oborech a velká část z nich je zaměstnána v oborech nekvalifikovaných. Ze sledovaných tří zemí

¹⁷ Úplně nejvyšší je zastoupení žen mezi cizinci s živnostenským oprávněním z Mongolska, nejnižší mezi občany s živnostenským oprávněním z Velké Británie. U občanů registrovaných na úřadech práce (tedy převážně zaměstnanců) se tento podíl pohybuje mezi 18 % (lidé z Německa a Velké Británie) a 48 % (Rusové).

¹⁸ To je velký rozdíl od dalších nejčastěji zastoupených národností (Slováků a Poláků), velký podíl živnostníků byl pak jen u Rusů (61 % žen a 59 % mužů).

jich ale nejvyšší podíl vykonává vysoce kvalifikovaná zaměstnání. Nejvyšší zastoupení dělnických, a v tom vysoký podíl nekvalifikovaných, zaměstnání platí i o lidech z Ukrajiny, s ještě větší vahou těch nekvalifikovaných. Naproti tomu občané Vietnamu vykonávají nekvalifikované práce v menším zastoupení, ale ani nebývají často zaměstnaní v oborech vysoce kvalifikovaných (tabulka č. 8).

Tabulka č. 8 **Socioprofesionální status cizinců a zaměstnaných v národním hospodářství v ČR**

	muži		ženy	
	cizinci	VŠPS	cizinci	VŠPS
Zákonodárci, vedoucí a řídicí pracovníci	3,0	8,5	1,3	4,2
Vědečtí a odborní duševní pracovníci	6,4	9,2	7,3	13,5
Kvalifikovaná nemanuální povolání	7,7	21,8	13,6	40,3
Kvalifikovaná manuální povolání	53,3	48,5	43,8	32,5
Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	29,6	5,1	33,9	9,4
státní občanství*:	Ukrajina	Vietnam	Bulharsko	občané zemí EU
Zákonodárci, vedoucí a řídicí pracovníci	1,1	0,4	6,9	3,2
Vědečtí a odborní duševní pracovníci				9,1
Kvalifikovaná nemanuální povolání	1,9	5,0	7,0	13,6
Kvalifikovaná manuální povolání	31,5	83,0	52,2	56,5
v tom: Provozní prac. ve službách a obchodě	1,4	2,2	4,6	5,8
Řemeslníci, kvalif. výrobci, opraváři	19,2	37,8	25,4	27,8
Obsluha strojů a zařízení	9,1	42,6	21,0	21,7
ostatní	1,8	0,4	1,2	1,1
Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	65,5	11,6	33,9	17,6

* cizinci evidovaní na úřadech práce

Zdroje: Horáková 2008a; VŠPS 2008, Zaměstnanost - datové údaje, ČSÚ 2008

Nicméně existují, byť ne moc velké, rozdíly podle pohlaví ve struktuře vzdělání zaměstnaných cizinců (registrovaných na úřadech práce). Také požadavky zaměstnavatelů na vzdělání v pozicích zastávaných cizinci se liší ve vztahu k mužům a k ženám [Cizinci v ČR 2008:139]. V obou případech a u obou pohlaví je větší nabídka a poptávka po méně vzdělaných pracovnících oproti české populaci, jak to ukazuje tabulka č. 9. Zobrazuje trojí diskrepanci - mezi „českou populací“¹⁹ a cizinci, mezi „nabízeným“ vzděláním cizinců a poptávkou po jejich kvalifikaci a mezi muži a ženami. Podmínky na trhu práce pro ekonomickou aktivitu cizinců a potažmo pro ekonomické zabezpečení jejich případných rodin nejsou z hlediska vzdělání nijak příznivé. Uvedená data naznačují limity uplatnění vzdělání řady přistěhovalců, zvláště žen. Zužuje se tak pro ně prostor pro zvyšování výdělků spojené s výkonem kvalifikovanějších zaměstnání. Pro dvě z námi sledovaných skupin cizinců - Ukrajince a Vietnamce - to platí obdobně, ačkoliv jejich vzdělanostní struktura je o něco horší proti průměru. Zaměstnavatelé u nich častěji vyhledávají méně kvalifikované pracovníky.

¹⁹ Data za zaměstnané v národním hospodářství nevypovídají výhradně o Čechách, ti v nich však zcela převažují.

Tabulka č. 9 **Srovnání vzdělanostní struktury zaměstnanců-cizinců a zaměstnanců v národním hospodářství v roce 2008**

		základní a bez vzdělání	střední bez maturity	střední s maturitou	vysoko- školské	nezjištěno	
vzdělání „české populace“	muži	4,2	47,2	32,8	15,7	-	
	ženy	7,9	30,7	45,6	15,8	-	
vzdělání cizinci	muži	38,6	38,9	11,9	10,5	-	
	ženy	41,5	28,4	17,8	12,2	-	
vzdělanostní požadavky vůči cizincům	muži	53,5	27,8	7,0	7,9	3,8	
	ženy	61,3	16,3	10,6	8,3	3,6	
vzdělání	Ukrajinci	59,6	25,2	10,5	4,6	-	
vzdělanostní požadavky vůči cizincům	Ukrajinci	bez vzdělání	5,9	13,8	1,4	1,1	-
		základní	78,4				
vzdělání	Vietnamci	62,5	28,4	7,5	0,3	-	
vzdělanostní požadavky vůči cizincům	Vietnamci	bez vzdělání	3,6	16,4	0,3	0,1	-
		základní	79,5				

Zdroj: Cizinci v České republice 2008. Praha: ČSÚ; VŠPS 2008; Horáková 2008a

Zaměstnanost cizinců v absolutním vyjádření roste. V případě Ukrajinců se tempo zvýšilo po roce 2004 dost razantně. Naopak, přírůstky zaměstnaných Vietnamců byly jen pozvolné a mírně se zvýšily v roce 2008. Počty zaměstnaných Bulharů, celkově relativně nevelké, se též mírně zvýšily až v posledním roce [Horáková 2008a:49]. Růst absolutních počtů i podílu cizinců na pracovní síle však byl vyvolán příznivou ekonomickou situací a nízkou mírou nezaměstnanosti v ČR v období 2007-2008. Nemusí se jednat ani tak o celkové zlepšení pozice cizinců na trhu práce, ale spíše o dočasné zvýšení poptávky po pracovních silách, závislé na celkové ekonomické situaci.

Vzdělávání a denní péče o nejmenší děti

Mezi cizinci bylo z důvodu studia v roce 2007 na našem území 8 519 osob, tj. 2,2 %, a to 1,9 % mezi muži a 2,5 % mezi ženami. Není to mnoho a týká se to téměř výhradně mladých lidí a jejich počátečního vzdělávání. Z hlediska tématu této studie jsou ovšem především důležité možnosti dalšího (celoživotního) vzdělávání samotných migrantů (s jiným účelem pobytu) a vzdělávání jejich dětí. Jak bylo výše ukázáno, právě z Ukrajiny a Vietnamu k nám přicházejí lidé s výrazně nižším vzděláním v porovnání s domovskou populací. Má-li se zlepšit jejich inferiorní postavení (pokud zde chtějí žít dlouhodobě nebo trvale), je pro to zvýšení vzdělání, tedy jeho dostupnost, důležitou podmínku. Avšak z porovnání vzdělanostní úrovně a požadavků na vzdělání v tabulce č. 9 je zřejmé, že motivace ke zvyšování vzdělání, která by pramenila z poptávky po kvalifikaci cizinců je prakticky nulová. Zatím je tedy vzdělanostní vzestup řešen hlavně intergeneračně - „trvale“ usídlení cizinci usilují o dosažení vyššího vzdělání svých dětí oproti jejich vlastnímu. Na všech úrovních vzdělávacího systému od předškolní výchovy po střední školy převažují mezi cizinci děti z rodin přicházejících z Vietnamu a Ukrajiny. Vietnamské děti ve škole většinou dobře prospívají.²⁰

Proto zde uvedeme základní statistická data o docházce dětí přistěhovalců do škol. Ve školním roce 2007/08 docházelo do mateřských škol 3 078 dětí, tj. hrubým

²⁰ Průměrný prospěch vietnamských dětí je na základních školách 1,3, na středních školách 1,7 [Mighealthnet, <http://www.mighealth.net/cz/index.php/Vietnamci>].

odhadem cca 20 % dětí s cizím státním občanstvím příslušného věku.²¹ Je to podstatně nižší podíl než u českých dětí (činí zhruba 75 % u tříletých po 95 % u pětiletých dětí²²). Rodiny přistěhovalců častěji než české zřejmě volí náhradní formy denní péče o nejmenší děti. Aktuální snahy o rozšíření systému péče o předškolní děti hledáním jejích kvalitních a dostupných forem (iniciované MPSV i nevládními organizacemi) by mohly přinést podporu i rodinám cizinců. Formální předpoklady pro docházku do MŠ se u dětí občanů zemí EU neliší, u ostatních cizinců musí být splněny určité podmínky.²³ Podle „Rychlá šetření ÚIV“ byly v roce 2006 ve 12 % mateřských škol děti cizinců ze třetích zemí. Jen 1/4 těchto MŠ jim stanovila vyšší poplatky než pro ostatní děti (jež umožňuje legislativa).

Do základních škol docházelo 64 % dětí cizího státního občanství příslušných věkových kategorií (6-15 let). Podle „Cizinci v ČR 2008“ chodilo do ZŠ 12 963 dětí a dětí v uvedeném věku bylo 20 204. Jakkoliv lze diskrepanci mezi těmito údaji přiřknout nedokonalosti statistiky, rozdíl je příliš veliký na to, aby se zbytek dětí vzdělával „legálně“ doma. Analýzy dostupnosti základního vzdělávání pro děti cizinců neexistují. Podle školského zákona však mají i děti cizinců nárok na bezplatné základní vzdělávání, zřejmě ale stále působí jazykové bariéry plného využití nároku na vzdělávání.²⁴ MŠMT proto plánuje zvýšit pozornost věnovanou jazykové přípravě dětí cizinců jako podmínce vzdělávání, stejně jako vzdělávání azylantů a osob žádajících o azyl.

Střední školy a konzervatoře navštěvoval v roce 2007/08 zhruba dvojnásobný počet zahraničních studentů (6 424), než bylo žáků základních škol. Mladých lidí ve věku docházky na střední školy bylo v tu dobu 11 319. Hrubý odhad docházky cizinců na střední školy činí 57 % (neznáme mj. počty studujících dospělých). Uvedené počty je nsnadné hodnotit bez dostupných dat o dalších souvislostech. Počet studujících se přirozeně odvíjí od počtu a struktury rodin s dětmi, mezi nimiž až v poslední době postupně přibývají ty s dětmi ve věku středoškolského studia, a to zejména v důsledku stárnutí dětí v rodinách s trvalým pobytem [Mighealthnet²⁵]. Lze pro budoucnost předpokládat potřebu zohlednění jejich narůstajícího podílu mezi studenty, ač na druhé straně půjde (nejspíš) ve velké míře o děti, které absolvovaly základní školu v ČR.

Nejvyšší počty zahraničních studentů jsou na vysokých školách, ale statistiky neuvádějí jejich status, a proto nelze zjistit počet studentů cizinců s trvalým pobytem. Z hlediska vytváření podmínek pro integraci cizinců a jejich rodin nelze z existujících statistik dovodit relevantní závěry. Jistou důležitost může mít fakt, že větší podíl cizinců studuje na soukromých vysokých školách než na veřejných. Podíly studentů a absolventů u soukromých škol činily v akademickém roce 2007/08 15,1 % a 14,3 %, zatímco na veřejných to bylo 7,1 % a 5,3 % [Cizinci 2008:175-176]²⁶.

---

²¹ Vypočteno podle údajů o počtech dětí cizinců v mateřských školách a počtu dětí (cizinců s povolením k pobytu) ve věku 3-5 let podle [Cizinci v České republice 2008. Praha: ČSÚ].

²² Podle dat zveřejňovaných Ústavem pro informace ve vzdělávání

²³ Podle informací MŠMT mají osoby se státní příslušností jiného členského státu Evropské unie a jejich rodinní příslušníci přístup k předškolnímu vzdělávání za stejných podmínek jako státní občané ČR.

²⁴ Od 1.1.2008 platí novela školského zákona, která zajišťuje rovný přístup žákům českého i ostatních občanství plnícím povinnou školní docházku v základních školách, nižších stupních gymnázií a odpovídajících ročnících konzervatoře, a to k základnímu vzdělávání i ke školnímu stravování a školským službám. Tento rovný přístup je zaručen všem dětem bez ohledu na to, z jaké země pocházejí, včetně případů, kdy není prokázána legalita pobytu dětí na našem území. Děti z rodin ze třetích zemí však nemají nárok na bezplatnou jazykovou přípravu.

²⁵ http://www.mighealth.net/cz/index.php/D%C4%9Bti_a_ml%C3%A1de%C5%BE

²⁶ Další informace o programech na vzdělávání a integraci cizinců lze nalézt na webových stránkách MŠMT.

Zdravotní péče

Zdraví rodinných příslušníků přistěhovalců je zajišťováno v závislosti na typu jejich pobytu, zaměstnaneckém statusu a zemi původu (země EU nebo tzv. třetí země). Získání trvalého pobytu zaručuje nárok na veřejné zdravotní pojištění. Občané ze zemí EU mají stejný přístup k veřejnému zdravotnímu pojištění jako čeští občané, včetně jejich rodinných příslušníků. Migranti ze třetích zemí (v ČR zejména Ukrajinci, Vietnamci, Rusové, Mongolové, dříve i Bulhaři) se účastní veřejného zdravotního pojištění jenom tehdy, pokud pracují jako zaměstnanci organizace se sídlem v ČR [Zpráva 2008]. Na komerční zdravotní pojištění jako na jedinou možnost pojištění jsou odkázáni živnostníci a podnikatelé a jejich rodinní příslušníci, tj. všechny děti a také manželé/manželky, pokud sami/y nemají trvalý pobyt.

Autoři „Zprávy 2008“ píší, že „Dostupnost zdravotní péče pro migranty je charakterizována nerovností a de-facto diskriminací migrantů pocházejících ze třetích zemí oproti migrantům z EU.“ Odhadují, že necelá čtvrtina (odhadem okolo 100 tis.) cizinců je odkázána na komerční zdravotní pojištění, které negarantuje pokrytí veškeré nezbytné zdravotní péče“ [Zpráva 2008: 11]. Zhruba polovina cizinců, a ještě více těch ze třetích zemí, hradí zdravotní služby hotově. Je tedy závislá na aktuální finanční situaci. Tyto skutečnosti dokumentují statistická data o využívání zdravotní péče, uvedená v tabulce č. 10. Za zvláště rizikovou skupinu lze považovat děti z rodin ze třetích zemí, které vyžadují častější péči a přitom mají nižší možnosti zdravotního pojištění [Mighealthnet²⁷].

Tabulka č. 10 **Čerpání zdravotní péče cizinci celkem a podle vybraných zemí původu (%)**

	celkem abs. počet	z toho věková skupina			z toho hrazeno kým			
		0-14	15-19	20+	smluvní pojištění	zahraniční pojištění	hotově	státní orgány
cizinci celkem	69 770	11,1	7,5	81,4	21,4	18,0	48,3	5,8
celkem EU-27*	36 169	9,1	7,8	83,1	20,4	29,4	40,3	3,0
Ukrajinci	10 114	10,4	5,7	83,9	16,3	4,4	65,9	6,7
Vietnamci	4 343	16,0	9,0	75,0	57,4	1,0	29,8	7,1

* data za Bulharsko nejsou ve zdroji zvlášť uvedena
Zdroj: Cizinci v České republice. 2008. Praha: ČSÚ.

Společenské klima pro integraci cizinců

Podmínky pro integraci cizinců a formování jejich rodin, výchovu nových generací a plnění dalších rodinných funkcí podmiňují vedle materiálního zabezpečení velmi významně také sociální a sociálně psychologické či kulturní souvislosti. Jejich podrobný rozbor přesahuje možnosti a záměr této studie, ale pro jistou koncentrovanou ilustraci společenských podmínek je možné uvést vývoj postojů české populace k cizincům. Česká společnost je známa vysokým zastoupením xenofobních postojů, což nevytváří dobré obecné společenské klima pro integraci přistěhovalců.

Jak píše Yana Leontiyeva, podle výzkumu CVVM z roku 2003 „skoro pětina (17 %) dotazovaných má docela radikální názor na migranty a domnívá se, že cizinci by vůbec neměli mít možnost dlouhodobě pobývat na území České republiky“ [Leontiyeva 2003:2], zatímco jen 5 % dotázaných by přítomnost cizinců nijak neovlivňovala.

²⁷ http://www.mighealth.net/cz/index.php/D%C4%9Bti_a_mi%C3%A1de%C5%BE

Autorka konstatuje, že ani vyšší vzdělání nezvyšuje toleranci k cizincům. Poměrně silné jsou obavy z negativních dopadů (subjektivně interpretovaných) přílivu cizinců, stejně jako požadavky na přizpůsobení se přistěhovalcům českým zvyklostem a kultuře. Z dalších zjištění je zřejmé, že odmítavé postoje jsou častěji vyjadřovány vůči cizincům z tzv. třetích zemí a naopak, vyšší tolerance je vyjadřována vůči občanům vyspělých států a z našich bezprostředních sousedů vůči Polákům a (méně) Maďarům [Postoje 2009]. Tyto diferencované sympatie k cizincům podle jejich státní příslušnosti jsou prakticky neměnné, jak ukazuje porovnání výsledků šetření z roku 2003 a z dubna 2009 (kde se v tiskové zprávě uvádí vývoj za léta 2005-2009). Z občanů tří zemí, které v této studii sledujeme, je nejstabilnější relativní postavení v očích veřejnosti u Vietnamců (avšak s průměrným hodnocením 4,16 v roce 2009,²⁸ znamenajícím podprůměrné sympatie). Postavení Ukrajinců se poněkud zhoršuje (hodnota 4,77 v roce 2009) a Bulharů mírně zlepšuje (hodnocení 3,60). Tyto postoje se markantně nemění a znamenají ve svém důsledku pro cizince často hostilní prostředí v naší zemi. Kdo se zde přesto dokáže prosadit a usadit, tím spíše s rodinou, musí vykázat velkou míru motivace, tolerance až k sebezapření a/nebo schopnost ukázat a uplatnit své kvality, především profesní. Přitom se postoje k přistěhovalcům obvykle zhoršují úměrně ekonomické situaci v zemi.

1.5 Metodologie výzkumu

Pro zjištění podrobných informací o životě cizinců v ČR a jejich rodinných strategiích jsme od června 2007 do června 2008 prováděly kvalitativní výzkum sestávající ze semistrukturovaných nestandardizovaných rozhovorů. Výzkumný vzorek byl volen účelově a byly pro něj vybrány tři skupiny imigrantů dle státní příslušnosti - Ukrajinci, Vietnamci a Bulhaři. Volba prvních dvou skupin (ukrajinské a vietnamské) vycházela z reálné situace množství cizinců v ČR, jedná se o dvě nejpočetnější skupiny imigrantů, nepočítáme-li specifickou a rovněž hojnou skupinu Slováků (početně druhou největší skupinu cizinců v ČR). Třetí skupina byla volena záměrně pro doplnění dvou předchozích. Bulharská skupina je zajímavá tím, že až donedávna Bulhaři v ČR rovněž patřili mezi cizince zařazené do kategorie „cizinců z tzv. třetích zemí“, což se ovšem změnilo vstupem Bulharska do EU od 1.1.2007. Očekávaly jsme tedy i možné změny ve zkušenostech zkoumaných Bulharů, které by nás mohly upozornit na některé jinak opomíjené aspekty předchozího stavu.

Design výzkumu vycházel z předpokladu, že migrační strategie nezávisí pouze na jednotlivci, ale velkou měrou rovněž na jeho rodinných vazbách. Výzkumný vzorek byl záměrně volen tak, že obsahoval pouze občansky homogenní²⁹ nukleární rodiny cizinců se státní příslušností zvolených zemí, preferenčně přitom byly vybírány rodiny s dětmi. Cílem bylo porovnat strategie imigrantských rodin Ukrajinců, Vietnamců a Bulharů. Jednak jsme chtěly popsat jejich odlišné strategie, jednak poukázat na postupy, které jsou všem těmto skupinám společné. Zvolený přístup sice považoval rodinu za základní jednotku výzkumu, ale zohledňoval i pohled jednotlivých aktérů, tedy jednotlivých rodinných členů a snažil se odhalit případné diskrepance v rámci rodiny. V každé ze tří skupin dle státní příslušnosti byl proveden výzkum v pěti rodinách, celkem byl tedy výzkumný vzorek složen z patnácti rodin a byly vedeny rozhovory s 41 osobami. Rozhovory byly uskutečněny celkem v 15 rodinách, a to vždy s každým rodinným příslušníkem zvlášť, takže byly realizovány průměrně 2-3

---

²⁸ Na sedmibodové škále, kde 1 znamená nejvíce sympatičtí a 7 naopak.

²⁹ Termínem občansky homogenní rozumíme rodiny, kde obě osoby manželského páru mají stejnou státní příslušnost - ukrajinskou, vietnamskou nebo bulharskou. Stejnou státní příslušnost pak měly i jejich děti.

rozhovory v každé rodině. V rozhovorech byly vždy zjišťovány podobné skutečnosti, což mělo za cíl jednak korigovat a doplňovat poskytnuté informace - ne vždy byli informátoři schopni upamatovat se na minulé události a zařadit je na časové ose a ne všichni členové rodiny měli poznatky o jednotlivých oblastech výzkumu. Dalším důvodem pro tento postup byla i skutečnost, že jsme chtěly mít možnost porovnání odlišného vnímání a interpretace reality v rámci jedné rodiny, o které jsme věřily, že se bude lišit například v závislosti na pohlaví, věku nebo délce pobytu na území ČR.

Rozhovory byly poměrně rozsáhlé, o to zejména ty, které byly prováděny s prvními příchozími z rodiny. Kratší byly přirozeně rozhovory s dětmi, které byly přizpůsobené jejich věku a znalostem a sloužily spíše pro doplnění informací zjištěných od dospělých členů rodiny, případně pro porovnání přístupů a postojů k migraci. Od každého rodinného člena jsme zjišťovaly podrobnosti ohledně rodinné historie (dění zhruba pět let předcházející odchod do ČR až po současnost), pohled na migraci, a dále jsme se tázaly na mnoho aspektů života imigrantů: okolnosti a motivy emigrace, začátky a orientaci v novém prostředí, komunikační jazyky, rodinné vztahy (v ČR i s původní rodinou), uplatnění na trhu práce, životní podmínky (bydlení, přístup ke vzdělání, zdravotnictví atd.), náboženství, adaptaci a integraci do nového prostředí, srovnání původní a hostitelské země, plány do budoucna. Průměrný časový rozsah rozhovoru činil půl hodiny, ovšem s tím, že se vyskytovaly velké rozdíly. Rozhovory byly, s výjimkou tří rozhovorů vedených v bulharštině, vedené v českém jazyce. To v případě vietnamské skupiny vyžadovalo v některých případech využití role tlumočnicka, které se většinou ujaly děti dotazovaných. Obecně byly nejdelší rozhovory realizovány s Ukrajinci a nejkratší s Vietnamci, kde odlišná mentalita i jazykové bariéry často způsobovaly, že informátoři odpovídali velmi stručně. Celkem bylo provedeno 41 rozhovorů, přičemž 40 z nich bylo zaznamenáno na diktafon a dále jsme pracovaly s jejich doslovnými přepisy. Jedna ukrajinská informátorka bohužel odmítla dát souhlas ke zvukovému záznamu, během rozhovoru byl tedy pořízen alespoň jeho zápis do terénního deníku. Rozhovory vedly celkem tři tazatelky, přičemž každá pracovala v pěti rodinách jedné skupiny dle státní příslušnosti.³⁰

Přepisy rozhovorů byly kódovány tak, že v první fázi bylo nejprve aplikováno otevřené kódování, avšak v průběhu analýz bylo využito i axiální kódování [Strauss, Corbinová 1999]. Toto zpracování bylo podpořeno využitím softwaru ATLAS.ti. Při interpretacích byly využity i další poznatky z průběhu výzkumu, hledání informátorů a informace z částí rozhovorů, které byly sděleny při navazování kontaktu nebo po provedení nahrávaného rozhovoru. Některé zkušenosti totiž informátoři svěřovali mimo diktafon, ať již záměrně či nezáměrně. Analýza dat byla rozvíjena ve třech základních rovinách - státní/národnostní,³¹ rodinné a individuální. Na úrovni státní byly odhaleny odlišné strategie a postoje k migraci u příslušníků jednotlivých státních skupin, přičemž některé byly založené na odlišných možnostech a podmínkách daných například vzdáleností, ekonomickou situací zemí původu atd. Další shodné rysy nebo naopak rozdíly byly sledovány na úrovni rodinné, kde rodina byla vnímána jako základní jednotka analýzy. Třetí rovina analýzy se snažila zachytit rozdíly mezi jednotlivci na základě jejich určitých charakteristik a odhalit i případné odlišnosti mezi jedinci v rámci jedné rodiny a nalézt určité obecnější rysy pro jejich vysvětlení. Při zpracování dat byl přitom hlavní důraz kladen na hledisko aktéra.

---

³⁰ Rozhovory s Ukrajinci vedla Olga Nešporová, s Vietnamci Zuzana Nováková a s Bulhary Daria Nikolova.

³¹ U Bulharů a Ukrajinců můžeme vedle státní hovořit zároveň o národnostní rovině, není to ovšem možné v případě Vietnamců, protože vietnamské státní občanství spojuje lidi rozličného etnického a národnostního původu. Raději proto hovoříme o státní příslušnosti.

1.6 Rámcové informace o zkoumaných rodinách

Tabulky u každé rodiny poskytují základní přehled o jejích členech. Stav udává postavení osoby v rodině:

M = muž, otec

Z = žena, matka

D = dcera

S = syn

Pokud byly prováděny rozhovory s více syny nebo dcerami v jedné rodině, mají tyto pro rozlišení pořadová čísla.³² Vždy jsou nejprve uvedeni rodiče a následně děti. V kolonce „pobyt v ČR“ uvádíme období, po které osoba v ČR pobývá. Slovo „stále“ odkazuje ke dni, kdy byl proveden rozhovor. Informace o věku se rovněž týká doby, kdy byl s informátorem proveden rozhovor. Pod termínem „práce“ je u dětí uvedené studium. Jména rodin jsou smyšlená, neodpovídají skutečným jménům informátorů.

1. Kostěnkovi, Ukrajinci

stav	rodinný stav	věk	pobyt v ČR	práce v zemi původu	práce v ČR	rozhovor dne
Z	rozvedená	49	10/1998-stále	vedoucí administrativy	dělnice	10.7.2007
D	svobodná	26	10/1998-stále	studentka	asistentka	10.7.2007
S	svobodný	21	10/1998-stále	žák	řemeslník	10.7.2007

Odcházeli z Ukrajiny do ČR narychlo, po té, co dcera ukončila studium na střední škole. Rozhodli se pro emigraci, protože manželství nefungovalo. Žena chtěla být s dětmi co nejdál od manžela, se kterým se rozvedla. Měla v ČR již zhruba 20 let sestru (Rusku) a švagra (Čecha), kteří měli české občanství. Díky nim měla rodina zázemí, bydleli u nich v domku a po půl roce získala žena povolení k trvalému pobytu na základě sloučení rodiny se setrou (dnes již není slučování sourozenců důvodem k získání povolení k pobytu) a následně i její děti získaly povolení k pobytu za účelem sloučení rodiny (v jejich případě s matkou). Žena se asi rok starala o domácnost sestry, pak nastoupila do zaměstnání. Dcera po roce nastoupila do střední školy, syn dokončil v ČR základní školu a pak střední odborné učiliště. Dnes jsou všichni členové rodiny zaměstnáni a bydlí společně ve vlastním rodinném domku. Žena stále vlastní byt na Ukrajině, podporuje tam tchýni a jezdí tam zhruba jednou za rok na dovolenou, většinou společně s dcerou a synem, kteří tam navštěvují otce.

2. Veselovských, Ukrajinci

stav	rodinný stav	věk	pobyt v ČR	práce v zemi původu	práce v ČR	rozhovor dne
M	ženatý	48	4/1998-stále	farmář	dělník	11.7.2007
Z	vdaná	48	10/1997-stále	učitelka v MŠ	dělnice	11.7.2007
D	vdaná	27	ne	krejčovná	-	-
D	vdaná	26	5 let	studentka (elektro)	elektrotechnička	-

³² V případě rodiny Vu (9) byla situace složitější, protože tam společně žily dvě nukleární rodiny sester, využíváme proto čísla i před písmenem pro oddělení jednotlivých rodin a přiřazení dětí k rodičům.

Do ČR odešla nejprve žena, která ztratila práci (už předtím jí zaměstnavatel asi rok nevyplácel mzdu) za účelem vydělání peněz pro podporu dcer, které studovaly. Po půl roce za ní přijel manžel. Oba v ČR pracovali jako dělníci prostřednictvím pracovních agentur (tj. klientského systému) a bydleli v různých ubytovnách po dobu sedmi let. Poté se jim podařilo získat zaměstnání nezávisle na agentuře a také povolení k trvalému pobytu. Mladší z dcer s nimi v ČR po dobu pěti let též pobývala a pracovala. Dnes obě dcery bydlí na Ukrajině, jsou vdané a jedna má dítě. Muž a žena v ČR koupili byt a prozatím tu chtějí zůstat. Dcery s manžely do ČR nechtějí, ale muž a žena doufají, že v budoucnu na čas (pro studium) vezmou do ČR alespoň vnuka. Na Ukrajinu jezdí zhruba jednou až dvakrát ročně.

3. Pelenských, Ukrajinci

stav	rodinný stav	věk	pobyt v ČR	práce v zemi původu	práce v ČR	rozhovor dne
M	ženatý	44	1999- stále	sadař	stavebnictví, živnostník	18.5.2008
Z	vdaná	45	10/2002 - stále	zootechnička, od 1993 nezaměstnaná	ošetřovatelka skotu	26.9.2007
D	svobodná	20	ne	asistentka	-	-
S	svobodný	18	ne	student	-	-

V České republice pobývají pouze rodiče, jejich děti žijí na Ukrajině. Pan Pelenský přišel do ČR jako pracovní migrant, aby vydělal peníze na zajištění své ženy a dvou dětí. Zpočátku pracoval jako dělník v různých zaměstnáních od zemědělství až po stavebnictví. Po třech letech za ním přijela jeho žena, která se zaměstnala v zemědělství. Pan Pelenský si zřídil živnostenský list a pracuje ve stavebnictví, i když reálně častěji pracuje pro různé stavební firmy, než aby skutečně sám podnikal a sháněl si vlastní zakázky. Manželé Pelenští bydlí v podnájmu na vesnici ve středních Čechách a vydělané peníze posílají svým dětem na Ukrajinu. Aktuálně nezvažují, že by za nimi jejich děti přijely a dlouhodobě zde pobývaly. V České republice však v minulosti někdy pobývali a pracovali tři bratři a otec pana Pelenského.

4. Chlanovi, Ukrajinci

stav	rodinný stav	věk	pobyt v ČR	práce v zemi původu	práce v ČR	rozhovor dne
M	ženatý	31	1996-97; 5/2004-stále	kynolog u policie	dělník v lehkém prům.	28.3.2008
Z	vdaná	29	5/2004-stále	švadlena, prodavačka	dělnice v lehkém prům.	28.3.2008
S	svobodný	3,5	od narození 10/2004	-	-	-

Muž byl v České republice poprvé za účelem vydělání peněz v letech 1996-1997. Znovu přijel se svojí těhotnou ženou v roce 2004, aby se zde dlouhodoběji usídlili. V té době již v ČR pobývali rodiče ženy a rovněž její sestra s rodinou. Celá širší rodina pracovala u stejného českého zaměstnavatele v masné potravinové výrobě. Tento zaměstnavatel zároveň poskytoval rodině bydlení a vyřizoval povolení k pobytu. Pracovní podmínky i společné bydlení však třem nukleárním rodinám nevyhovovalo, proto si postupem času všichni (nejprve rodiče informátorů a posléze i rodina sestry informátorky) našli lepší práci a bydlení. Sledovaná nukleární rodina Chlanových byla v rámci širší rodiny poslední, kdo opustil tohoto zaměstnavatele a získal jinou práci v lehkém průmyslu. V době výzkumu tak bydlela nově, a snad dočasně, v pokoji

1. Studia migrací z rodinné perspektivy

---

s vlastním příslušenstvím ve veřejné ubytovně, odkud za prací dojížděl muž i žena do zhruba třicet kilometrů vzdáleného města. Pracovali na směny a v péči o tříletého syna se střídali.

5. Demjanovi, Ukrajinci

stav	rodinný stav	věk	pobyt v ČR	práce v zemi původu	práce v ČR	rozhovor dne
Z	vdaná	37	1993-stále	studentka	úklid, administrativa	17.6.2008
M	ženatý	cca 40	1992-stále	svářeč	svářeč	-
D	svobodná	17	1995-stále	-	studentka	-
D	svobodná	13	od narození 1995	-	žačka	-

V České republice dlouhodobě pobývala celá rozšířená rodina Demjanových. Ve sledované nukleární rodině nejprve přišel otec (zhruba ve 22 letech), kterého do ČR vyslala firma, v níž pracoval na Ukrajině. Ta mu také povolení k pobytu i zaměstnání zařídila. Typ práce zůstal stejný, pracoval jako svářeč. Jeho manželka za ním dojížděla a s pomocí kamaráda našla v ČR práci v kanceláři. Dva roky pravidelně cestovala mezi oběma státy. Na Ukrajině zanechala malé dítě, o které pečovali prarodiče. Posléze se jim narodila druhá dcera a nukleární rodina se s dvěma dcerami trvaleji usadila v ČR. S péčí o děti jim pomáhali rodiče ženy, kteří rovněž pobývali v ČR. Žena začala podnikat a vydělávat si úklidem. Její rodiče se na důchod vrátili na Ukrajinu, nicméně do ČR každoročně jezdí a před rokem zde získali trvalý pobyt. V České republice žije i rozvedený bratr ženy a jeho děti a také svobodná sestra paní Demjanové.

6. Huang, Vietnamci

stav	rodinný stav	věk	pobyt v ČR	práce v zemi původu	práce v ČR	rozhovor dne
M	ženatý	47	1981-88 a 2003-stále	elektrikář	obchodník	6.10.2007
Z	vdaná	47	1983-88 a 1997-stále	dělnice v textilní výrobě	obchodnice	29.9.2007
S1	svobodný	17	2002-stále	žák	student gymnázia	29.9.2007
S2	svobodný	14	2002-stále	žák	žák ZŠ	6.10.2007

Oba rodiče žili v Čechách po dobu zhruba 7 let již za komunistického režimu (od roku 1981). Přijeli jako učni díky dohodě mezi Vietnamem a ČSSR a následně zde pracovali. Pak se vrátili do Vietnamu, kde uzavřeli sňatek. Po změně režimu do ČR nejdříve v r. 1997 přišla žena, pracovala zde 5 let a do Vietnamu jezdila pouze na prázdniny. Po té za ní v roce 2002 přijeli i oba synové a po dalším roce přijel nakonec i její manžel. Manželé působí jako obchodníci a ve svém kamenném obchodě zaměstnávají Čechy, se kterými udržují přátelský vztah. Oba rodiče tráví každodenně skoro celý den v obchodě a synové tak tráví svůj volný čas sami. Starší syn dojíždí do gymnázia v nedalekém větším městě a mladší syn navštěvuje základní školu. V ČR v době výzkumu žili ještě další vzdálenější příbuzní - sestra matky a bratr otce - bydleli však v jiných městech.

7. Dang, Vietnamci

stav	rodinný stav	věk	pobyt v ČR	práce v zemi původu	práce v ČR	rozhovor dne
M	žentatý	46	1996-stále	elektrotechnik	obchodník	7.10.2007
Z	vdaná	46	1998-stále	učitelka	obchodnice	7.10.2007
D1	svobodná	17	1998-stále	žačka	studentka gymnázia	7.10.2007
D2	svobodná	21	1998-stále	žačka	studentka VŠE	-

Rodina přišla do ČR postupně. Nejdříve otec, který zde začal podnikat, poté za ním na základě povolení k pobytu za účelem sloučení rodiny přišla manželka i s dětmi. Toto trvalo zhruba 3 roky. Matka o této době vypovídala se smutkem, bylo patrné, že jí odloučení od manžela a posléze od dětí velmi zasáhlo. V Čechách podnikají jako obchodníci s oblečením, dcery studují, starší VŠE a mladší třetí ročník soukromého gymnázia. Rodiče byli velmi přátelští a zdálo se, že je jim líto, že je neznalost jazyka tolik odděluje od společnosti. Jako ve většině vietnamských rodin v ČR, trávili rodiče v práci téměř veškeré denní hodiny, čímž se snažili maximalizovat zisk, aby mohli co nejlépe zabezpečit své děti. Dětem se tak snažili nejen poskytnout co nejkvalitnější vzdělání, ale zajistit je co nejlépe i po stránce materiální (módním oblečením a jinými drahými věcmi). Během výzkumu tak překvapilo, že děti působily dojmem, že náleží k odlišné (vyšší) sociální vrstvě než jejich rodiče. Rodiče by se do Vietnamu rádi vrátili a ani dcery nejsou proti vzhledem k tomu, že většinu sociálních vazeb mají pořád s Vietnamci.

8. Cung, Vietnamci

stav	rodinný stav	věk	pobyt v ČR	práce v zemi původu	práce v ČR	rozhovor dne
M	žentatý	43	(1986-92 SR) a 1995-stále	voják, elektrotechnik	obchodník	29.11.2007
Z	vdaná	35	1997 - stále	švadlena	obchodnice	-
D1	svobodná	9	od narození 1999	-	žačka ZŠ	29.11.2007
D2	svobodná	1	od narození 2006	-	-	-

Rodina nepřišla do ČR jako celek, nýbrž se zformovala až zde. Otec v letech 1986-92 pracoval v elektrických závodech na Slovensku a poté přišel v roce 1995 do ČR, konkrétně do Chebu. Tam se o dva roky později seznámil s budoucí manželkou a oba pracovali v tržnici Dragoun. V srpnu roku 2007 se přestěhovali do Prahy, kde oba prodávají v pronajatém obchodě s potravinami. Jejich pracovní doba zhruba odpovídá otevírací době obchodu a činí často neuvěřitelných 17 hodin denně (obchod je otevřen denně od 7 do 24 hod.). Starší dcera je ve čtvrté třídě základní školy a po skončení školní výuky si často chodí do obchůdku za rodiči hrát a trávit tam volný čas. Mladší, zhruba roční, dceru hlídá chůva vietnamského původu. Rovněž o starší dceru se v raném dětství starala za úplatu chůva, ovšem Češka, která o ni pečovala ve vlastní domácnosti. S touto rodinou je dcera stále v kontaktu a navštěvují se. Otec hovoří celkem špatně kombinací češtiny a slovenštiny z důvodu předchozího pobytu na Slovensku. S matkou se nicméně v českém jazyce dorozumět nedá. I přes to, že žije v ČR již 10 let, rozumí jen základním frázím a nemluví česky.

9. Vu, Vietnamci

stav	rodinný stav	věk	pobyt v ČR	práce v zemi původu	práce v ČR	rozhovor dne
1Z	rozvedená	41	1995-stále	prodavačka	obchodnice	10.12.2007
1D	svobodná	21	2000 - stále	studentka	studentka gymnázia	10.12.2007
1S	svobodný	2	narozen v ČR	-	-	-
2Z	vdaná	36	2003-stále	prodavačka	obchodnice (na RD)	10.12.2007
2M	ženatý		2003-stále	-		-
2S1	svobodný	12	2003-stále	-	žák	-
2S2	svobodný	1	od narození 2006	-	-	-

Pozn.: Ve stejném domě žijí společně dvě sestry se svými dětmi a manželem druhé z nich.

Matka (1Z) přišla po rozvodu s otcem své dcery z Vietnamu nejdříve do Německa a po neúspěšném podnikání odešla v roce 1995 do Čech, kde se vdala za českého občana a následně získala trvalý pobyt. O pět let později se za ní přistěhovala na základě získání povolení k pobytu za účelem sloučení rodiny dcera (1D), které je nyní 21 let a studuje soukromé gymnázium. S Čechem má dvouletého syna, nicméně jsou v rozvodovém řízení a mezitím začala žít s vietnamským přítelem. Malého syna hlídá za úplaty česká rodina. V roce 2003 za ní přišla sestra (2Z) s manželem (2M) a synem (2S1), který nyní chodí do šesté třídy základní školy. Narodil se jí zde druhý syn (2S2), se kterým je na rodičovské dovolené. Celá rozvětvená rodina obchoduje s oblečením. Ženy prodávají v místní tržnici a manžel druhé ženy (jakož i vietnamský přítel první ženy) působí zároveň jako obchodníci a dodavatelé oblečení.

10. Do, Vietnamci

stav	rodinný stav	věk	pobyt v ČR	práce v zemi původu	práce v ČR	rozhovor dne
Z	vdaná	47	1995-stále	asistentka ve firmě	obchodnice	15.12.2007
M	ženatý	46	1996-stále	asistent ve firmě	obchodník	-
S1	svobodný	21	1996-stále	žák	student	15.12.2007
S2	svobodný	16	1996-stále	žák	student	15.12.2007

Rodina přišla do ČR na základě vyprávění známých matky, která se rozhodla, že by zde lépe mohla uplatnit své vysokoškolské vzdělání a více si vydělat, než v zemi původu. Matka přicestovala do Čech jako první v roce 1995, rok po ní přijeli její manžel i oba synové na základě získání povolení k pobytu za účelem sloučení rodiny. Synové zde začali chodit do základní a mateřské školy a zároveň je hlídala a učila český jazyk česká učitelka, u které často i přespávali. Rodiče pracují jako obchodníci (nejspíš i otec, i když o jeho práci odmítli informátoři poskytnout podrobnější informace a tvrdili, že nedělá nic) a dětem se snaží zajistit co nejlepší vzdělání. Synové se v Čechách cítí jako doma (přišli ve věku deset a pět let), čemuž odpovídají i jejich sociální kontakty, kterých mají více s Čechy než s Vietnamci. Oba synové studují, starší na soukromé vysoké škole obor práva a mladší na soukromém gymnáziu.

11. Asenovi, Bulhaři

stav	rodinný stav	věk	pobyt v ČR	práce v zemi původu	práce v ČR	rozhovor dne
M	ženatý	cca 40	2000 (přišel první)	podnikatel	elektrikář	2.12.2007
Z	vdaná	cca 40	2000 (20 dní po M)	vedoucí prodejny	barmana	25.9.2007
D1	svobodná	cca 16	2000 (po 8 měsících)	žačka ZŠ	nezaměstnaná	25.9.2007
D2	svobodná	cca 14	2000 (po 8 měsících)	-	žačka ZŠ	25.9.2007
D3	svobodná	cca 4	narozena v ČR	-	-	-

Rodina emigrovala před osmi lety z ekonomických důvodů. Muži v Bulharsku nevyšlo podnikání, dostal se do finanční krize a jelikož se mu zrovna naskytla pracovní příležitost v České republice, rozhodl se odcestovat. I přes počáteční neúspěch, kdy zjistil, že inzerát, na který reagoval, neodpovídal pravdě, našel v ČR jiné zaměstnání přes klienta. Po 20 dnech přijela i jeho manželka, které zajistil zaměstnání stejný klient. Po osmi měsících přicestovaly do ČR i jejich dvě dcery, ve věku devět a jedenáct let. Kvůli nim rodiče odešli od klienta a získali legální zaměstnání a také byt v bulharském areálu, kde bydleli až do doby výzkumu. Momentálně jsou v ČR spokojeni, žena pracuje jako barmana v pizzerii a muž jako elektrikář. Problémy jim však způsobuje nejstarší dcera, která odešla ze střední školy bez jejího řádného ukončení a stala se nezaměstnanou, registrovanou na úřadu práce. Nejmladší dcera se narodila již v ČR, ale česky zatím nemluví. Od následujícího roku by však měla dle plánu rodičů začít navštěvovat českou mateřskou školu, kde si jazyk začne osvojovat. Žena vede poměrně těžký život, na jejích bedrech leží prakticky veškerá péče o domácnost (stěžovala si, že jí dcery moc nepomáhají) a k tomu ještě pracuje.

12. Borisovi, Bulhaři

stav	rodinný stav	věk	pobyt v ČR	práce v zemi původu	práce v ČR	rozhovor dne
M	ženatý	cca 45	5/1997-stále	operní zpěvák	operní zpěvák	8.10.2007
Z	vdaná	cca 50	9/1997-stále	učitelka hudby	překladatelka, zpěvačka	8.10.2007
D	svobodná	16	9/1997-stále	-	studentka SŠ	8.10.2007
S	svobodný	18	9/1997-stále	žák	student SŠ	-

Migraci inicioval otec rodiny, který dostal v ČR nabídku pro práci operního pěvce v Praze. Posléze se s celou rodinou přestěhovali do jiného většího města, kde působil jako sólista v místním divadle. Dva roky rovněž strávili pobytem na Slovensku, kde získal otec angažmá. Oba rodiče pracují v divadle, otec jako opěrní zpěvák a matka zpívá ve sboru. Matka navíc pracuje jako překladatelka z bulharštiny pro pracovní agenturu a otec je jedním ze zakladatelů bulharského klubu ve městě, kde žijí. Angažuje se především v pořádání různých kulturních akcí. Syn studuje třetí ročník hudební konzervatoře a dcera studuje druhým rokem střední dopravní školu. Všichni členové rodiny získali v ČR trvalý pobyt v rámci projektu MPSV „aktivní výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“.

1. Studia migrací z rodinné perspektivy

13. Ivanovi, Bulhaři

stav	rodinný stav	věk	pobyt v ČR	práce v zemi původu	práce v ČR	rozhovor dne
M	ženatý	cca 50	cca 1999-stále	inženýr chemie	inženýr chemie	19.10.2007
Z	vdaná	cca 45	cca 1999-stále	inženýrka chemie	inženýrka chemie	19.10.2007
D	svobodná	14	cca 1999-stále	-	žačka ZŠ	19.10.2007

Jedná se o čtyřčlennou rodinu, ale starší dcera je vdaná a bydlí samostatně. Mladší dcera navštěvuje poslední ročník základní školy a chce jít na gymnázium. Rodiče jsou pracovníci Akademie věd ČR. Předtím v ČR žili i rodiče manžela, ale ti se již vrátili do Bulharska. Žena pracovala v Bulharsku na společném projektu s jedním z ústavů České akademie věd a posléze ji byla nabídnuta pracovní příležitost v ČR, kterou přijala. Od začátku tedy pracuje jako vědecká pracovnice Akademie věd ČR. Nejdřív přijela sama a za poměrně krátkou dobu ji následoval i manžel s dětmi. Manžel má stejné vzdělání a získal pracovní uplatnění u stejného zaměstnavatele. Pokoušeli se neúspěšně získat povolení k trvalému pobytu prostřednictvím projektu MPSV „aktivní výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“. Následně získali po zhruba 6-7 letech v ČR trvalý pobyt z humanitárních důvodů díky pomoci zaměstnavatele.

14. Milanovi, Bulhaři

stav	rodinný stav	věk	pobyt v ČR	práce v zemi původu	práce v ČR	rozhovor dne
M	ženatý	cca 50	2005-stále	soustružník	soustružník	18.11.2007
Z	vdaná	cca 45	9/2006-stále	švadlena	švadlena	18.11.2007
D1	svobodná	14	9/2006-stále	žačka ZŠ	žačka ZŠ	18.11.2007
D2	svobodná	9	9/2006-stále	žačka ZŠ	žačka ZŠ	18.11.2007

Celá nukleární rodina pobývala v ČR v době výzkumu poměrně krátce, pouze něco přes rok. Důvody k migraci byly ekonomické. Nejprve emigroval otec, který se snažil najít práci i v jiných evropských státech, ale jelikož Bulharsko ještě nebylo v EU, měl problémy se získáním pracovního povolení. Jediný stát, kde mu nabídli práci, byla Česká republika. Pracoval a stále pracuje přes prostředníka na pozici soustružníka. Na klientský systém si však nestěžoval. Jeho původní plán přijet na jeden rok a pak se vrátit za rodinou do Bulharska se v průběhu pobytu změnil. Po roce se rozhodl, že pro rodinu bude výhodnější, když on zůstane i nadále v ČR a naopak za ním přicestuje zbytek rodiny, tedy manželka s dcerami. Manželka zde pracuje jako švadlena. Dcery navštěvují internátní bulharskou základní školu v Praze, rodina však bydlí v severočeském městě vzdáleném zhruba 90 km od Prahy.

15. Todorovi, Bulhaři

stav	rodinný stav	věk	pobyt v ČR	práce v zemi původu	práce v ČR	rozhovor dne
Z	rozvedená	cca 50	1998-stále	úřednice	podnikatelka v cestovním ruchu	9.12.2007
S	svobodný	cca 26	2001-stále	student	podnikatel v cestovním ruchu	9.12.2007

Matka emigrovala do ČR v roce 1998 z ekonomických důvodů. Práce v Bulharsku byla nízké finančně ohodnocená a životní podmínky nepříznivé. Přijela se skupinou asi 40 žen do severočeského města, kde byly zaměstnány v továrně na výrobu bižuterie. Pracovaly přes klienta, který jim zařídil doklady k pobytu, ubytování a zprostředkoval

zaměstnání. Po půl roce se skupina žen vrátila do Bulharska, ona s dalšími dvěma kolegyněmi však zůstala v ČR. Posléze vystřídala několik zaměstnání. Pracovala v textilním průmyslu, dále jako uklízečka, založila si i vlastní úklidovou firmu a aktuálně podniká v cestovním ruchu. Po třech letech přicestoval do ČR i její syn, který předtím v Bulharsku dokončoval střední školu a pak musel jít na rok na vojnu. Původně neplánoval, že zde zůstane, ale už v ČR žije 6 let. Podniká společně se svou matkou a začal dálkově studovat vyšší odbornou školu cestovního ruchu v Praze. Žena získala po osmi letech povolení k trvalému pobytu. Syn má pobyt dlouhodobý, ale doufá, že za rok rovněž získá pobyt trvalý. Bydlí společně ve vlastním bytě ve velkém severočeském městě.

2. Rodiny přistěhovalců dle státní příslušnosti

Příslušnost k určité etnické, národnostní nebo státní skupině s sebou přirozeně nese určité charakteristické rysy, a přestože je nelze přeceňovat, tvoří základní rámec, pomocí kterého můžeme individuální imigranty a jejich rodiny vnímat. Příslušnost k určité, byť i arbitrárně utvořené skupině (nikoliv nezbytně sociální skupině jak je vnímána v sociologii) s sebou nese konkrétní významy a podílí se nejen na tom, jak se migrace promítá do osobních příběhů členů této skupiny, ale podmiňuje i to, jak je tato skupina vnímána, přijímána a formována okolím. V tomto případě se tedy jedná o občanskou státní příslušnost, která s sebou nese minimálně to, že občané stejného státu mají vůči ČR stejná práva a povinnosti a často se jim zde naskýtají i podobné možnosti a vztahují se k nim stejná očekávání.

Záměrně přitom nehovoříme o národu nebo etniku, které vnímáme jako specifické pojmy nekryjící se s obecnějším termínem státní příslušnost. Pojem národ bychom totiž mohli bez výhrad používat pouze v případě Bulharů, již u Ukrajinců bychom se dostávali někdy do nepřesného vymezení, protože i přes to, že všichni informátoři měli ukrajinské státní občanství, z jazykového hlediska nebyla skupina zcela homogenní a mnozí informátoři využívali jak ukrajinský, tak i ruský jazyk. Přitom pro některé z nich byl ten druhý přirozenější a jejich orientační rodiny se někdy nacházely na území dnešního Ruska. Jako zcela nevhodné by pak bylo užívání termínu národ nebo etnikum v případě Vietnamců, kde je v rámci jednoho státu (Socialistická republika Vietnam) sdruženo kolem šedesáti různých národností [Kocourek 2006:46; Řezanka 2008]. I přes tyto rozdíly a drobnou nehomogenost skupin se v širším kontextu ukazuje státní příslušnost v migračních a integračních procesech jako velmi důležitá. Prokázala to i zjištění našeho výzkumu, a proto v rámci této kapitoly poukážeme na charakteristické migrační strategie rodin přistěhovalců, které jsou společně vždy jedné ze tří vybraných kategorií utvořených na základě občanské příslušnosti.

2.1 Ukrajinci

Přítomnost Ukrajinců na území dnešní České republiky má historicky značně hluboké kořeny, lze ji vystopovat již v 16. či 17. století, tedy v podstatě ještě před tím, než se konstitoval ukrajinský nebo český národ. Jednalo se o ojedinělou přítomnost studentů nebo žoldáků, která narostla o vojáky a sezónní dělníky po připojení části Haliče a Bukoviny (v 18. st.) k habsburské monarchii [Zilynskyj, Kočík 2001: 81]. V první polovině 20. století byla v českých zemích aktivní ukrajinská komunita, která se snažila nejen o zachování ukrajinské kultury u imigrantů, ale podporovala i snahy ukrajinského státu o nezávislost. Působení ukrajinských spolků a udržování ukrajinské kultury však bylo přerušeno německou okupací za druhé světové války a následnou ruskou okupací během komunistické vlády. Nově se proto začalo rozvíjet až po roce 1989 [viz Leontiyeva 2006: 39-45].

Specifickými rysy poslední vlny migrace z Ukrajiny, tedy té, která do ČR začala proudit po roce 1989, jsou jednak její mohutnost v porovnání s předchozím stavem a dále její převažující ekonomický charakter. Příchozí této vlny většinou nenavazují příliš kontakty s Ukrajinci, kteří přišli ještě před politickým převratem (1989) a příliš se nesnaží zapojovat do spolkové a kulturní činnosti, alespoň ne v době krátce po usídlení. Polistopadová imigrace z Ukrajiny do ČR je nejsilnějším současným imigrantským proudem a bývá charakterizována jako **dočasná pracovní migrace**, případně **cirkulační pracovní migrace** [Leontiyeva 2006: 33, 35; Drbohlav 1997]. Hlavní motivy jsou pro

imigranty jednoznačně ekonomické, snaží se v ČR vydělat peníze a zabezpečit tak svoji existenci či existenci dalších rodinných příslušníků. Původní krátkodobější plány stran pracovního pobytu v ČR však v některých případech nabývají dlouhodobějšího charakteru, případně se imigranti vrací, a pokud to situace umožní, následují je do ČR i další rodinní příslušníci. Dočasná pracovní migrace tak v některých případech nabývá charakter **dlouhodobé či trvalé migrace**.

Přestože lze říci, že dočasná ekonomicky motivovaná pracovní migrace je stále charakteristická pro většinu ukrajinských migrantů přicházejících do ČR, zároveň postupně narůstá i skupina, pro kterou se migrace stane trvalou volbou. Právě k této skupině často patří ti migranti, kteří žijí na území ČR s dalšími členy své rodiny.

Pro ukrajinskou pracovní migraci je specifické, že příchozí často využívají tzv. **klientský systém**, tedy že využijí pomoc prostředníka, který jim za úplatu vyřídí základní náležitosti nezbytné pro pobyt a práci v ČR. Zprostředkovatel - klient - především zajišťuje pro migranty pracovní povolení a povolení k pobytu na území ČR a zároveň shání pro přistěhovalce práci a většinou i zajišťuje ubytování. Migrant mu za tyto služby platí částí svého příjmu, a to mnohdy velmi vysokou. Nejčastěji se jedná o jednu třetinu až jednu polovinu příjmu [Černík 2006: 27; Leontiyeva 2006: 35]. Vzhledem k stávající legislativě, která spojuje dlouhodobé pracovní povolení k pobytu s nezbytností být trvale zaměstnán, je pro imigranty poměrně obtížné vyřídít si povolení k pobytu a zaměstnání samostatně a dávají proto přednost agenturám a klientům. Navíc se při ztrátě zaměstnání dostávají do těžké situace a jejich další pobyt se tím stává ilegální. I to je jedním z důvodů, proč služby klienta využívají, ten totiž dokáže případně rychle zajistit jiné zaměstnání. Tento postup však zároveň staví imigranty do silné závislosti na klientovi a činí pro ně velmi obtížnou možnost vymanit se z tohoto systému.

Zhruba jedna třetina ekonomicky aktivních Ukrajinců v ČR zde přitom působí nikoliv v zaměstnaneckém postavení, ale na základě živnostenského oprávnění [Horáková 2006: 51-55; Horáková 2008b]. Fakticky je však vlastnictví živnostenského listu v některých případech především důvodem pro snazší legalizaci pobytu. Část migrantů vlastnících živnostenský list patrně pracuje v nájemném postavení, je závislá na zprostředkovateli práce, ale zároveň nemá jistoty a garance plynoucí z postavení zaměstnance. Ukrajinci nehledě na vzdělání pracují v ČR především na **nízce kvalifikovaných pozicích ve stavebnictví, lehkém průmyslu a službách**.

2.2 Vietnamci

Současná migrace Vietnamců do ČR navazuje na předchozí období vzájemných kontaktů, které byly shora iniciovány jako spolupráce mezi oběma komunistickými státy (Československou socialistickou republikou a Vietnamskou demokratickou republikou) ve druhé polovině 20. století. První vietnamští studenti přijeli do ČR již ve čtyřicátých letech 20. století a v polovině padesátých let poskytlo Československo pomoc poválečnému Vietnamu tím, že přijalo zhruba stovku dětí. Jednalo se o sirotky z rodin funkcionářů postižených válkou, kteří byli umístěni v dětských domovech. Převážná většina dětí strávila v ČSSR tři roky a vrátila se pak zpět do země původu [Brouček 2005; Kocourek 2006: 46-47; Kocourek 2007: 93-94].

V té době se však již rozvíjela další spolupráce sestávající ve vzdělávání vietnamských učňů a praktikantů na území tehdejší Československé republiky. Jednalo se především o výuku a uplatnění v různých odvětvích průmyslu, od strojírenství a hutnictví, přes lehký průmysl (textilní, potravinářský, obuvnický, sklářský atd.) až po

dopravu. Navíc několik desítek studentů každoročně studovalo i na českých vysokých školách, většinou technického či ekonomického směru [více viz Kocourek 2007: 94n]. Učni se nevraceli zpět do Vietnamu bezprostředně po absolvování vzdělání, ale pracovali zde pak ještě několik let v dělnických profesích, čímž jednak získali praxi, jednak jim to umožnilo naspořit určitý finanční kapitál, za který zakoupili zboží, které si pak odvezli zpět do Vietnamu (např. jízdní kola, mopedy, šicí stroje atd.). Nejvyšší počet Vietnamců, kteří pobývali na území bývalé ČSSR byl dosažen v první polovině osmdesátých let 20. století a činil zhruba 30-35 tisíc vietnamských občanů. Přibližně dvě třetiny z nich přitom pracovaly v dělnických profesích [tamtéž: 96].

Pobyt Vietnamců na území ČSSR byl tedy až na ojedinělé výjimky přechodný, trval vždy pouze několik let a jeho charakter byl určován mezinárodními smlouvami a shora rovněž kontrolován. Vietnamská ambasáda určovala přesná pravidla pobytu a pokud nebyla dodržována, mohla poslat migranta zpět do Vietnamu. To bylo úspěšným nástrojem k poslušnému následování pravidel. Vietnamci byli organizováni do skupin, které byly vedené tlumočnickem, pomáhajícím jim v orientaci v hostitelské zemi a zajišťujícím nezbytné organizační a administrativní záležitosti. Studium, práce, ubytování i strava byla pro příchozí zajištěna, takže se sami nemuseli zaopatřováním těchto základních životních podmínek zabývat. Tím byl zároveň omezován styk Vietnamců s českými občany. Většina příchozích byli muži v mladém a produktivním věku. Přestože mohli být ženatí, rodiny s nimi nepřicházely. Nařízení ohledně pobytu ze strany vietnamské ambasády silně omezovala i osobní záležitosti vietnamských osob pobývajících v ČR. Byly například zakazovány kontakty mezi Vietnamci opačného pohlaví. Takový zákaz byl posléze zmírněn a vztahoval se pouze na otěhotnění, které bylo sankcionováno okamžitým návratem do země původu [Brouček 2005].

Po roce 1989 byla snaha navrátit většinu Vietnamců do země původu, ale přesto se některým z nich podařilo na území ČR nebo v okolních evropských státech zůstat. Tito imigranti znali českého prostředí a jazyka pak zvolna začali iniciovat novou vlnu migrace, která byla tentokrát výhradně **ekonomická**. Noví příchozí z Vietnamu často přicházeli za účelem sloučení rodiny nebo za prací, k jejíž legalizaci využívali téměř výhradně živnostenský list [Horáková 2006: 51-55]. Tato strategie byla pro ně jednodušší, než kdyby vstupovali do zaměstnaneckého poměru, na který bylo vázáno povolení k pobytu. Tradice vedoucích vietnamských skupin, která zde byla běžná v době komunistického režimu, se v jistém smyslu replikuje i nadále, i když na méně oficiální bázi. Právě lidé znali českého prostředí díky dlouhému pobytu zde, tj. ti, kteří zde pobývali již před rokem 1989, dnes stojí na vrcholu Vietnamské hierarchie v ČR a svých znalostí využívají pro to, aby organizovali příchod dalších Vietnamců, zajišťovali jim zde povolení k pobytu, práci a další služby. Působí rovněž jako tlumočníci [Brouček 2005].

Hlavním cílem Vietnamců přicházejících do ČR je **ekonomický zisk a rychlý výdělek**. Podle Broučka lze přitom ekonomické aktivity Vietnamců žijících v ČR stručně shrnout do tří zásad: „*užít na dobré úrovni rodinu, finančně zabezpečit děti a postarat se o rodiče, kteří jsou ve Vietnamu*“ [Brouček 2005; kurzíva v originále]. Podmínky jsou však pro Vietnamce v ČR poměrně tvrdé, ekonomický zisk vyžaduje velmi dlouhou pracovní dobu a omezené náklady na bydlení a další komodity. Bez ohledu na původní vzdělání a profesi v zemi původu se Vietnamci v ČR uplatňují převážně jako podnikatelé či živnostníci v oblasti obchodování a nákupu zboží. Většinou prodávají levně dovezené zboží textilní, obuvnické, elektronické, dále tabák a lihoviny a stále častěji rovněž potraviny. Velká geografická vzdálenost mezi ČR a Vietnamem, fakt, že výdělek Vietnamců na území ČR není tak snadno a rychle dosažitelný, i reálné možnosti a preferované strategie příchozích Vietnamců způsobují, že jejich **migrace často nabývá dlouhodobý charakter**. U dalších generací pak lze předpokládat, že se trvale

usídli na území ČR, případně budou transnacionálně migrovat v rámci Evropy. Za specifický rys vietnamské skupiny imigrantů je považována její **uzavřenost a izolovanost** vůči majoritní české společnosti, která plyne jednak z vietnamské mentality, ale je do značné míry též utvářena účelově [srov. Kocourek 2006: 55-58; týž 2007: 110-116].

2.3 Bulhaři

Česko-bulharské vztahy začaly mít v historii pevnější místo v době národního obrození, kdy obrozenci poukazovali na společnou slovanskou identitu, aby se tak vymezili vůči německé intelektuální převaze. Zhruba od poloviny 19. století začaly do českých zemí přijíždět bulharští obrozenci a následně se Češi podíleli na budování bulharského státu, zejména v oblasti školství, kultury a jurisdikce/právní/soudní [Rychlík 2000]. Migrace však byly v této době stále ojedinělou záležitostí, větší sílu nabyly migrace Bulharů na území dnešní České republiky až po první světové válce. Ani tehdy se ale nejednalo početně o nijak velkou vlnu. V meziválečném období to byly převážně dvě skupiny Bulharů, které do ČSR přicházely. První byla tvořena živnostníky, kteří se usazovali především v Praze a větších městech, kde prosluli jako výrobci a prodavači sladkostí a zmrzliny, a dále jako zelináři. Druhou skupinu tvořili vysokoškolští studenti, z nichž někteří se zde oženili a usadili [Otčenášek 2002].

Během druhé světové války stálo Bulharsko proti české republice, což ovšem nezabránilo tomu, aby po jejím konci migrace z Bulharska do ČSR nepokračovala. Vzdělanější migrační vlna přišla z Bulharska do tehdy ještě nesocialistického Československa po obsazení Ruskou armádou, přičemž pouze část těchto imigrantů odešla po roce 1948 dále na Západ. Další pováleční příchozí Bulhaři byli méně vzdělaní jednotlivci, někdy s rodinami, kteří přicházeli na základě oficiálního mezivládního programu v letech 1946-48 za účelem osídlování Sudet a pomoci československému zemědělství. Později se část těchto imigrantů přesunula do průmyslové výroby. Během dalšího socialistického období (1948-89) probíhala bulharská imigrace na území ČSSR pouze individuálně a nebyla příliš početná [Otčenášek 2002]. V roce 1991 tak podle Sčítání lidu, domů a bytů žilo na území ČR zhruba 3 500 osob hlásících se k bulharské národnosti, přičemž necelé dvě třetiny z nich byli muži, ženy tvořily asi jednu třetinu.

Od devadesátých let 20. století začala vinou špatné ekonomické situace v Bulharsku proudit do ČR **vlna ekonomických migrantů**, kteří se zde začali trvale usazovat. Často se věnují podnikání, například v obchodu, dováží a prodávají bulharské zboží v ČR (víno, cukrovinky, textil, kožené zboží, ovoce a zeleninu), autodopravě, cestovnímu ruchu nebo gastronomii. Část se zřejmě věnuje i pololegální a ilegální činnosti, jako je nelegální převádění imigrantů, pašování prostitutek a obchodování s nimi a pašování drog [Otčenášek 2002]. Z hlediska etnického se přitom jedná především o Bulhary, etničtí Turci tvoří mezi bulharskými migranty v ČR menšinu. V porovnání s předchozími dvěma skupinami je bulharská výrazně menší, což se projevuje i tím, že Bulhaři mají v ČR méně možností stýkat se se svými krajany a poměrně snadno se integrují do české společnosti. Alespoň tomu tak je u těch, kteří přišli ještě během komunistického režimu, kdy velmi často vstupovali do smíšených sňatků s Čechy. Dalším rozdílem je i fakt, že Bulharsko vstoupilo od 1.1.2007 do Evropské unie, což změnilo některé podmínky pro bulharské imigranty v ČR tak, že

z kategorie tzv. cizinců ze třetích zemí přešli mezi občany EU, na jejichž povolení k příchodu, pobytu i pracovní uplatnění se v ČR vztahují volnější předpisy.³³

2.4 Odlišné rodinné strategie dle státní příslušnosti

Ve třech zkoumaných skupinách dělených dle státní příslušnosti se vyjevovaly drobně odlišné migrační rodinné strategie. Rozdíly vycházely z mnoha faktorů. Mezi těmi, které se jeví jako klíčové, můžeme zmínit následující: životní podmínky v zemi původu, životní podmínky v přijímací zemi, vzdálenost mezi mateřskou a hostitelskou zemí, kulturní blízkost či vzdálenost mateřské a hostitelské země, možnosti zajištění existence ve stáří po skončení ekonomické aktivity, osobnostní charakteristiky imigrantů, míra integrace v přijímací zemi, sociální a rodinné vazby v obou zemích.

Ústřední cíl sledovaných rodin se závislými dětmi byl prakticky ve všech třech případech (u Ukrajinců, Vietnamců i Bulharů) stejný a bylo jím zajištění spokojené existence dětí prostřednictvím dostatečných příjmů. Konkrétní strategie, které k tomu vedly, se však v závislosti na zemi původu lišily. Je zřejmé, že roli hrály i individuální vlivy, ale v této kapitole se zaměříme především na generalizaci zjištění z našeho výzkumu při rozdělení dle státní příslušnosti přistěhovaleckých rodin.

Ukrajinci volili díky špatné možnosti zaměstnat se a vydělat peníze na obživu v zemi původu nejčastěji **strategii zaměřenou na výdělek** k zajištění potřeb rodiny, ale především dětí. Rodiče řešili práci v ČR především špatnou ekonomickou situací rodiny a vyšším výdělkem se snažili zajistit adekvátní možnosti života svým dětem. V takových případech byla migrace často plánovaná původně jako krátkodobá a v delší pobyt v ČR přerostla až s postupem času díky pozitivním zkušenostem s pobytem v ČR. Dospívající děti jsou mnohdy ukrajinskými rodiči zanechány v zemi původu, kde o ně pečují další příbuzní - nejčastěji prarodiče. Rodina pak funguje především na základě komunikace rodičů s dětmi prostřednictvím telefonu, vzájemných návštěv, a to při využití dobrého finančního zajištění, které mohou rodiče dětem poskytnout právě díky pobytu v ČR. Je-li tento model dlouhodobý, většinou se týká těch rodin, kde děti již jsou starší (zhruba na střední škole) nebo postupně dorostou do dospělého věku a nepotřebují již každodenní kontakt s rodiči. Právě v takových případech, kdy již rodiče neváží pečovatelské a výchovné povinnosti k dětem, se tito snadno rozhodují pro trvalejší pobyt v ČR. Druhou možností je vzít děti s sebou do ČR. Tato možnost však vzhledem k charakteru ukrajinské migrace není pro Ukrajince typická. Péče o děti a náklady na jejich pobyt v ČR přirozeně odčerpávají rodičům možnosti vysokých výdělků. Strategii přijet i s dětmi volí především mladé rodiny, tj. rodiny s malými dětmi, a dále nebo zároveň ti, kteří mají v ČR více příbuzných již před vlastní migrací. Tyto důležité sociální sítě jim totiž od počátku zajišťují jistou ekonomickou stabilitu a životní standard, který je pro pobyt s dětmi důležitý.

Tazatelka: „Ještě bych se zeptala vlastně, vy tedy zajišťujete nějak finančně, předpokládám, asi děti na té Ukrajině nebo už jsou samostatné? Studují?“

Informátor: „Ne [nejsou samostatní], zajišťuju.“

Tazatelka: „Zajišťujete. Takže jim posíláte vlastně peníze.“

---

³³ Chceme pouze připomenout fakt, že výzkum byl prováděn v průběhu roku 2007 a všichni bulharští informátoři přišli do ČR ještě před tímto rokem, měli tedy zkušenost převážně se striktnějšími pravidly a na svůj nový stav občanů členské země EU si teprve zvykali.

Informátor: „Ano. Jinak bych, kdyby už byly zajištěné, tak už bych nemusel tak tvrdě pracovat.“ (pan Pelenský 3 M U)

Vietnamské rodiny, podobně jako ukrajinské, volí postupy, které jim umožňují v ČR pracovat a uživit tak svoje děti. Pro ně jsou v migraci velmi důležité předchozí zkušenosti s životem v ČR (během komunistického režimu) a sociální sítě. Nukleární rodiny nemigrují najednou, ale jednotliví členové se do ČR stěhují postupně. V našem malém vzorku to byla nejčastěji nejprve žena, kdo přicestoval do ČR, a až po několika letech ji následovali děti a manžel. S přibývajícím množstvím Vietnamců v ČR však bude nepochybně docházet k tomu, že vietnamské rodiny budou častěji vznikat až na území ČR. Mezi Vietnamci lze kvůli značným kulturním odlišnostem od Čechů i následkem utváření uzavřených komunit očekávat značnou endogamii, tj. sňatky budou uzavírány preferenčně vzájemně mezi Vietnamci.

Ve zkoumaných vietnamských rodinách byl zřetelný velký důraz na dostatečné **finanční zajištění a poskytnutí kvalitního vzdělání dětem**. Tento postup poměrně výrazně vynikal v porovnání s dalšími zkoumanými skupinami. Vietnamci pracovali velmi tvrdě pro to, aby jejich děti mohly v ČR žít na dobré ekonomické úrovni a studovat. Děti přitom byly vychovávány k tomu, aby ve škole vynikaly výbornými výsledky a v porovnání s českými dětmi se velmi pilně učily. Rodiče jim často pro výuku českého jazyka i dalších předmětů zajišťovali doučování českou učitelkou nebo alespoň chůvu, která by rozšířila jejich znalost češtiny a rovněž českých zvyků. Menší děti mnohdy trávily u české chůvy 24 hodin denně a rodiče vídaly pouze příležitostně. Je až s podivem, že vietnamské děti, kterým rodiče vinou časově náročné práce věnují menší množství času v porovnání s jejich českými vrstevníky, jsou vůči rodičům velmi loajální a poslušné. Vietnamské děti si váží těžké práce, kterou jejich rodiče vykonávají proto, aby je dostatečně finančně zajistili. Souvisí to nepochybně s odlišnou mentalitou a návykem na poměrně těžké životní podmínky ve Vietnamu. Zejména děti deklarovaly, že životní podmínky jsou pro ně v ČR lepší a život jednodušší. Ve vietnamských rodinách se běžně počítalo s tím, že děti budou studovat na vysoké škole. Výhledy do budoucna mnohdy obsahovaly plán na to, že až děti dostudují, osamostatní se a získají vlastní příjem, jejich rodiče se na stáří vrátí do Vietnamu. U dětí se naopak počítá s tím, že zůstanou v ČR nebo případně jinde v Evropě či Severní Americe.

Informátorka (dcera referuje/tlumochí výpověď matky): „Že ona by chtěla jít někam jinam, třeba do nějaké jiné země, ale protože já teďko tady studuji na gymnáziu, tak nemůže.“

Tazatelka: „Tak nemůže. A kam byste chtěla jít?“

Informátorka: „Ještě neví, ale tak třeba nějaká jiná třeba země, nějaká úplně jiná...“

Tazatelka: „A poslední otázka. Co plánujete do budoucna? Chtěla byste tady zůstat?“

Informátorka: „No, že záleží všechno na mně, jestli se dostanu na nějakou vysokou školu, tak tady zůstane se mnou. Jestli ne, tak když jako já se dostanu někam [v jiném státě než je ČR] na vysokou školu, tak pro ní už to bude všechno snazší. Že nemusí tady pracovat, protože tady zůstává jen kvůli mě.“

Tazatelka: „A chtěla by se vrátit třeba do Vietnamu?“

Informátorka: „No, že ona pořád je občankou Vietnamka a cítí se jako Vietnamka, tak je ráda jako, když je ve Vietnamu. Ale protože má své závazky a taky chce zažít něco nového, ne pořád jenom ten stereotyp, tak chce zkusit třeba nějakou jinou zemi“

2. Rodiny přistěhovalců dle státní příslušnosti

---

nebo prostě tady žít dál. Třeba jak se to uvidí dál." (paní Vu 9 1Z V, tlumočila její dvacetiletá dcera)

Oproti tomu lze strategii **bulharských rodin** popsat jako **spokojený život celé nukleární rodiny**. Bulharští rodiče se v porovnání s vietnamskými tolik pro dobrou budoucnost svých dětí neobětují tím, že by výrazně tvrdě pracovali. Spíše se jim snaží poskytnout kvalitní život, ovšem nikoliv na úkor života svého. Snahou bulharských rodin je spokojené soužití, ke kterému patří i to, že rodina bude pohromadě. Odloučení dětí a rodičů nebo odloučení manželů je vnímáno značně negativně a nukleární rodiny pokud možno migrují společně. Vzhledem k tomu, že ekonomická situace Bulharska není o tolik horší než situace České republiky, migrují především ti, kterým migrace přinese zlepšení, nikoliv ti, kteří jsou k tomu okolnostmi v zemi původu silně nuceni. Situace tak byla pro bulharské rodiny v ČR, alespoň v našem vzorku, poměrně příznivá. Rodiče v ČR našli slušné pracovní uplatnění a děti zde studují. Zdánlivá výhoda, kdy bulharské děti mohou v Praze navštěvovat bulharskou základní školu, se však v celkovém pohledu jeví spíše jako problematická a přinášející potíže. Děti si tam hůře osvojily český jazyk a jejich integrace do české společnosti tím je limitována. Navíc pro mimopražské rodiny bylo značnou nevýhodou to, že děti byly během týdne odloučeny od rodičů. Tato skutečnost byla většinou jak dětmi, tak rodiči vnímána jako traumatizující. Zde byl velký rozdíl oproti Vietnamcům, kteří odloučení malých dětí od rodičů vnímali jako přirozené a nijak je netematizovali jako problematické.

Tazatelka: „A jak jste se rozhodla přijet za manželem do České republiky?“

Informátorka: „Hrozně rychle. (smích) Nejdřív jsem přijela v létě sama, asi na 10 dnů, abych se podívala, jaké je tady prostředí. Navíc už hrozně dlouho jsem nebyla mimo Bulharsko, takže jsem se chtěla i podívat, chtěla jsem vědět, jestli je to tady dobré. Kdyby to bylo, abychom se přestěhovali, abychom byli spolu celá rodina. Protože podle mého názoru rodina by měla být spolu. Řekla bych, že 2 roky je hrozně dlouhé období, jak pro děti, tak i pro mě, tak i pro manžela. Hrozně dlouhé období [odloučení].“

Tazatelka: „Takže hlavní příčinou, abyste se odstěhovali, bylo to, že jste chtěli, aby rodina byla pohromadě?“

Informátorka: „Ano. Přesně tak. .... Hrozně nám chybí děti a myslíme si, že jim taky hrozně chybíme. Ony jsou celý týden bez nás [na internátní bulharské škole v Praze] a je to hrozně složité s tou dopravou, se vším.“

Tazatelka: „Takže je během týdne nenavštěvujete? Nemáte možnost zajet do Prahy a vidět je?“

Informátorka: „Ne. Bohužel, bohužel, možnost nemáme. Je to těžké, ale. Takže to nejde.“ (paní Milanová 14 Z B)

3. Podmínky rodinných migrací

3.1 Okolnosti a motivy migrace

Motivy migrujících rodin jsou v zásadě podobné motivům jednotlivců s tím, že jsou asi ve větší míře ovlivňovány rovněž rodinnými vazbami a povinnostmi. V našem vzorku se jednalo v naprosté většině případů o ekonomické faktory, které informátoři zmiňovali jako hlavní důvody k emigraci. Vedle většího výdělku ovšem mnozí uváděli jako důvod snadnější způsob života a větší možnosti uplatnění se v ČR oproti zemi původu. V případě migrace rodiny se většinou jednalo o společné rozhodnutí manželů, kteří samozřejmě brali do úvahy dopady migrace na své děti, které buď plánovitě migrovaly s nimi,³⁴ nebo zůstávaly v zemi původu. Děti přitom hrály v rozhodování většinou pasivní roli a nemohly rozhodnutí svých rodičů příliš modifikovat, pouze se mu podřizovali. Zároveň však výzkum potvrdil, že často jsou to právě děti, jejichž lepší současnost a budoucnost se rodiče prostřednictvím migrace do ČR snaží zajistit.

Všechny tři země původu (Ukrajina, Vietnam a Bulharsko) se v době výzkumu i v blízké minulosti nacházely v ekonomicky horší situaci v porovnání s Českou republikou. Není tedy nikterak překvapující, že přistěhovalci přicházeli především z **ekonomických důvodů**.

Ukrajince k emigraci vedla nejčastěji špatná ekonomická situace, zejména v některých regionech. Mnozí z našich informátorů před odchodem z Ukrajiny nemohli sehnat práci nebo sice práci měli, ale zaměstnavatel jim nevyplácel mzdu, takže zaměstnání po několikaměsíčním čekání na výdělek opustili. Situaci ve třech případech (z pěti) nejprve řešili tak, že se snažili uplatnit v domácím zahradničení a úrodu (zeleninu, ovoce, květiny) jednak využít pro výživu rodiny a jednak prodávat na v městských tržnicích. Takový příjem se ale po čase ukázal jako nedostatečný pro obživu rodiny s dětmi a snaha finančně zajistit rodinu vedla vždy jednoho z manželů k tomu, aby na čas odjel do zahraničí vydělat více peněz. Původním záměrem většiny ukrajinských rodin v našem vzorku tak byla pouze krátkodobá migrace za účelem rychlého vydělání peněz a návratu do vlasti. Možnosti a životní standard v ČR se však migrantům během této „návštěvy“ zalíbily, zároveň se jim situace na Ukrajině jevila jako neposkytující slušnou možnost výdělku, a proto si pobyt prodloužili a postupně zajistili povolení k pobytu (většinou prostřednictvím klienta) v ČR i svým partnerům a případně i dětem.

Ve dvou případech z našeho vzorku byly děti, navštěvující základní a střední školu, dlouhodobě zanechány na Ukrajině a cílem rodičů bylo právě pokrýt díky výdělku v ČR vysoké náklady na jejich studium. V jednom případě po skončení školy již dospělá dcera přijela za rodiči a po dobu pěti let v ČR pracovala, aby se posléze vrátila se svým manželem (Moldavcem, kterého potkala v ČR) na Ukrajinu, kde si za peníze naspořené během tohoto pracovního pobytu koupili byt (1).³⁵ V jiném případě (4) přijeli do ČR mladí manželé společně, a to díky tomu, že jim možnost příjezdu zajistili rodiče ženy, kteří zde pobývali a pracovali. V dalším případě (5) byli mladí manželé na čas odděleni a manželka cestovala několik let mezi Ukrajinou, kde měla malé dítě, a Českou republikou, kde žil a pracoval její manžel. Zhruba po třech letech

³⁴ V našem účelovém vzorku byly záměrně zastoupeny především rodiny, ve kterých někdy děti žily s rodiči v přijímací zemi.

³⁵ Číslo odkazuje k rodině v našem výzkumném vzorku. Tj. v tomto případě se jedná o rodinu Kostěnkových, viz kap. 1.6.

3. Podmínky rodinných migrací

---

se však celá rodina (rodiče s dítětem) usídlila v ČR, kde se narodilo další dítě. Postupně se navíc do ČR přistěhovali i další příbuzní tohoto manželského páru.

„No a potom, potom co u nás jako stalo se na Ukrajině, potom jak rozpadl se Svaz, tak práce je, peníze nám neplatili, to jsme nemuseli jako vůbec dělat. No tak Ivan [manžel] přijel ještě dřív, jako manžel sem. V devadesátém devátém a nebo v osmém? Já už tedko nepamatuju v jakém roce. No museli jsme něco dělat. Děti rostly, já mám doma jako zahrádku, tak já přes léto žila ze zahrádky, prodávala. No na vesnici nebudeš dělat. Já povídám vám, vůbec jako vůbec peníze neplatili. Chodit do práce a nedostávat nic, to jako nebylo nijako.... Co já dělala? Já skončila vysokou školu, sama jako mám profesi zootechnika, zootekničárka. Pracovala jsem v oboru. Jako dala se, tak taky jako pracovala tam na vesnici. No a potom už jsem nikde nepracovala. Už přes 10 let. Spíš tady, jak jsem přijela, tak tady jsem začala pracovat. No a tak přebývali jsme jako na vesnici, nějaké hospodářství, zahrádka, co tam vypěstuješ, prodáš si. ... No to taky nešlo, co je to za výživu. To bylo tak na to neumřít hladu.... No a manžel se dostal sem [do ČR]. No a já bych taky s ním odjela, ale nemohla, děti byly malé. No já je nechtěla nechat samotné. No tak [později] jsme sebrali mámu mojí i s dědou, přivezli je [k nám]. Tak já už jsem mohla jako odjet. Děti byly s prarodičema. No holka už se učila v té době. A kluk ještě chodil do [základní] školy, tak byl s dědou, s bábou doma. Tak já jako už jsem mohla odjet sem.“ (paní Pelenská 3 Z U)

Podobně i **Vietnamci** v našem vzorku přicházeli do ČR především z ekonomických důvodů. Jejich cílem bylo zajistit si vyšší výdělek a lepší životní standard pro sebe, ale především pro své děti. Vzhledem k větší geografické vzdálenosti Česka a Vietnamu i velkých kulturních rozdílů mezi těmito zeměmi má migrace z Vietnamu do ČR poněkud odlišný charakter v porovnání s ukrajinskou. Jednotliví členové rodin přichází velmi postupně a je patrná návaznost na pobyty Vietnamců v ČR v období komunistické éry. Život ve Vietnamu je dle výpovědí informátorů poměrně těžký a získání pracovního uplatnění obtížné. Nároky na osobní nasazení a časové požadavky jsou vysoké již na základní škole a nejinak je tomu posléze v zaměstnání, k čemuž přispívá velká konkurence v prostředí vysoké nezaměstnanosti.

Ve dvou vietnamských rodinách (6 a 8) pobývali rodiče po dobu několika let v tehdejší Československé republice v osmdesátých letech 20. století. Posléze se do ČR v 90. letech vrátili a postupně za nimi přijeli i další rodinní členové. V případě další rodiny (10) znal české prostředí bratr ženy, který zde rovněž za komunismu pobýval, a byl to on, kdo své sestře a její rodině pomáhal zařídit pobyt a pracovní uplatnění v ČR. Rozvedená žena z další rodiny (9) pobývala nejprve v Německu, kde neúspěšně podnikala, aby se posléze přesunula do ČR, kam za ní po pěti letech přijela její dcera z Vietnamu. Zkušenost s českým prostředím, ať již vlastní nebo zprostředkovaná nějakým příbuzným, je pro Vietnamce silným motivem, aby usílovali o dlouhodobý či trvalý pobyt v ČR. Rodinné vazby a sítě přitom hrají při migraci velmi důležitou úlohu.

„Tak já jsem se vrátila, protože jsem chtěla vyzkoušet, jaký to je po komunismu a jestli je ten život stejně dobrý jako předtím a pokud zjistím, že bude stále tak dobrý jako předtím, tak bych uvítala rodinu tady v Česku, aby třeba moji synové mohli tady chodit do školy a vyrůstat v mnohem lepší komunitě, aby měli větší možnosti a různě.“ (paní Huang 6 Z V)

Rovněž **Bulhaři** v našem vzorku přicházeli do ČR dle vlastních výpovědí především z ekonomických důvodů. Jejich postavení však bylo na rozdíl od dvou předchozích skupin nejlepší (nikoliv díky tomu, že Bulharsko je součástí EU, protože tak tomu v době jejich příchodu ještě nebylo). Důvodem je jistě i to, že ekonomická situace v Bulharsku byla a je v posledních letech nejlepší ze všech tří zkoumaných zemí původu, a proto se k migraci uchylují spíše lidé, kteří si tímto postupem skutečně výrazněji polepší. To bylo zřejmé i na možnostech reálného přesunu, kdy častěji cestovaly najednou celé rodiny, bez nepříjemného mezidobí odloučení, které bylo v případech dvou dalších skupin nezbytné především díky omezeným možnostem uživit celou rodinu v ekonomicky nestabilní situaci krátce po příjezdu do cizí země i obtížím získat pro celou rodinu povolení k pobytu v ČR. V případě Bulharů se všechny rodiny s jedinou výjimkou přestěhovaly do přijímací země během jednoho roku. Ve dvou případech odcházely rodiny (12 a 13) do Česka za nabídkou lepšího pracovního uplatnění jednoho z rodičů, a to ve vysoce specializovaných oborech a na kvalifikovaných místech vyžadujících vysokoškolské vzdělání. I v dalších dvou rodinách (14 a 15) si odchodem do ČR přichodí zachovali stejné povolání jako v zemi původu, nebo si dokonce polepšili. Přestože i někteří Bulhaři využili služeb klienta pro zprostředkování práce v ČR, jejich situace se v našem vzorku jevila obecně jako lepší v porovnání s rodinami Ukrajinskými nebo Vietnamskými. Důvodem je však nepochybně zařazení dvou rodin s vysokoškolsky vzdělanými rodiči, kteří své vzdělání mohli uplatnit i v ČR, což bylo pro ně podmínkou k tomu, aby se pro migraci rozhodli. Takové případy se v našem výzkumném vzorku mezi Ukrajinci nebo Vietnamci nevyskytovaly.

Tazatelka: „A proč jste se rozhodli odcestovat zrovna do Čech a kdy?“

Informátor: „No. Z ekonomických, sociálních důvodů a i s tím, že ty první nabídky, které jsem dostal, byly ze Smetanova divadla v Praze. No tak to začalo. Hostoval jsem párkrát ve Smetanově divadle. A potom jsem se rozhodl, že zůstanu tady v XY [název města], kde jsem předzpíval, měl jsem konkurz. Tady mě vzali jako sólistu divadla. A tak potom jsme byli s manželkou asi dva roky v Bratislavě v Národním divadle. Já jsem byl sólistou, ona byla ve sboru.“ (pan Boris 12 M B)

Informátorka: „... přijela jsem s tím, že manžel dostal nabídku pracovat v plzeňském divadle a nabídli nám ubytování. Mohli jsme odjet celá rodina. A mně se zdála ta nabídka tehdy atraktivní, protože naše děti byly malé. Jim bylo jen šest a osm let. Tak já jsem přijela a hned jsem dělala konkurz na členku operního sboru. A teď pracuji v divadle jako členka operního sboru. ... No 96., 97. rok já počítám, jako školní rok byl těžký pro všechny Bulhary. Tehdy jsme žili v Sofii, měli jsme tam sice byt vlastní, ale nebylo k dostání chleba, byl těžký finančně, byl to rok velké inflace. Proto jsem se rozhodla odjet. ... Já si myslím, že i kvůli, jeden z důvodů, kvůli čemu jsem já vlastně přijela, aby se děti naučily cizí jazyk, a aby poznaly to cizí prostředí, který pro ně je teď momentálně nejbliž. Oni o Bulharsku přemýšlí tak, že to je jejich vlast, je to vlast jejich rodičů, ale tam vlastně nemají tolik kamarádů a tolik známých. Cítí se lépe v Čechách, co se prostředí týče.“ (paní Borisová 12 Z B)

K ekonomickým důvodům se velmi často přidružují **důvody rodinné**, které však nejsou jako takové přistěhovalci reflektovány, a proto je jako důvody migrace většinou sami explicitně neuvádí. Pouze rodinné důvody skutečně nebývají hlavním motivem k migraci, spíše můžeme hovořit o přidružených okolnostech migrace, kde je často rodinná konstelace velmi důležitá. Snadněji tak migrují jedinci bez rodinných závazků nebo tací, kterým je umožněno migrovat s celou nukleární rodinou, pokud si

tím tato polepší. V dalších případech je pobyt jednoho člena rodiny, často člena mimo nukleární rodinu, pobídkou a zároveň snadnější možností k tomu, aby mohli do hostitelské země přijet další členové rodiny. Takové podmínky byly zřejmě především ve skupině Ukrajinců a Vietnamců. Zkušenost s migrací a relativně dobrými podmínkami v ČR je tlumočena příbuzným v zemi původu, z nichž někteří se posléze rozhodnou rovněž k migraci. Příbuzný v hostitelské zemi přitom zpravidla hraje velmi důležitou roli při jejich příjezdu a zprostředkovává jim ubytování, povolení k pobytu i zajišťuje práci. Bez jeho zkušenosti a pomoci by další členové rodiny patrně nikdy nemigrovali a zůstali by v zemi původu.

V jednom případě byly rodinné důvody těmi hlavními, které ukrajinskou ženu se dvěma dětmi k migraci vedly. Nejednalo se však pouze o jejich pozitivní aspekt, ale i o negativní. Negativní zkušeností a pobídkou k migraci z rodinných důvodů byl fakt, že paní Kostěnková se na Ukrajině rozvedla se svým manželem, který se ovšem odmítal vystěhovat ze společného bytu. Po dvou letech strastiplného společného soužití se žena rozhodla, že není jiného východiska ze situace, než se i s dětmi odstěhovat někam daleko. Její rodiče již nežili a její sestra žila již zhruba dvacet let v ČR. Rozhodla se tedy následovat svojí sestru a přijela společně i s dětmi za ní do ČR. V jejím případě se na konci devadesátých let 20. století ještě dokonce podařilo, že žena získala povolení k pobytu za účelem sloučení rodiny se sestrou, což by v době výzkumu již nebylo možné [viz Nešporová 2007: 44]. Její děti následně získaly povolení k pobytu na základě sloučení rodiny s matkou.

„Takže já jsem tam měla spoustu známých, s kterými se znám díky té práci nebo se známe ze školy. Takže já bych tu práci našla. Pro mě to nebyl problém. Já jsem měla několik nabídek na tu práci. Jenomže já jsem věděla, že to nejde prostě. Nedělá to dobře ani těm dětem. Ani mně, nikomu prostě. Takže jsem se rozhodla odjet. Protože tady je takový klid. Já přijedu tam [na Ukrajinu], například přijedu, jsem tam dva dny a už chci zpátky. Ono možná pro někoho je to divné. A pro mě, protože tady je sestra. Možná, kdybych tady byla sama, tak by to bylo úplně jiné, že bych sem nejela. Kdyby moje sestra bydlela někde u Moskvy například, tak asi bych jela tam. Prostě nebylo to proto, že je to Česká republika a já tam chci, do zahraničí. To ne. Spíš to, že prostě tady byla moje sestra. A kdyby byla někde tam, tak bych šla tam. Nějak by to šlo jinak prostě.“ (paní Kostěnková 1 Z U)

Rovněž skutečnost, že naprostá většina vietnamských a ukrajinských rodin v našem vzorku měla vedle nukleární rodiny v ČR ještě nějakého dalšího příbuzného svědčí o tom, že sociální a rodinné sítě hrají v migracích důležitou úlohu a jsou jedním z mechanismů reprodukce migrací, známou jako **teorie migračních sítí** [Baršová, Barša 2005: 275-276]. V českém prostředí již dříve potvrdil platnost této teorie prostřednictvím výzkumů mezi Ukrajinci Dušan Drbohlav [2004: 48-49]. Chtěli bychom ovšem poukázat na fakt, že **neplatí pouze pozitivní vztah**, kdy rodinné sítě sahající do zahraničí iniciují migraci dalších členů rodiny. **Migraci** nepochybně vyvolávají a **podporují i negativní rodinné vztahy**, tj. nepřítomnost či neexistence rodinných členů (případně špatné rodinné vztahy), a tím i rodinných závazků v zemi původu, například po rozvodu nebo úmrtí rodičů atd. Negativní či chybějící rodinné vztahy tak mohou hrát roli v rozhodování se pro migraci nebo při rozhodování v setrvání v přijímací zemi déle oproti původnímu plánu. Zatímco tedy pozitivní vztahy k příbuzným v cizí zemi lákají další členy rodiny k příchodu, negativní rodinné vztahy v zemi původu mohou být impulzem pro odchod ze země nebo otálení s návratem v případě, že již člověk žije mimo zemi původu. Rovněž postupným přizváním

příbuzných do přijímací země ztrácí imigrant chuť vracet se do země původu, kde již jeho nejbližší příbuzní nežijí. V takové situaci se raději vrací do rodné země pouze na krátkodobé návštěvy.

Rodinné migrace z tzv. třetích zemí (Ukrajiny a Vietnamu) **jsou většinou postupnou záležitostí**, jen zřídka migruje naráz celá nukleární rodina a je prakticky vyloučené, že by migrovala společně celá širší rodina. Až po prověření situace v přijímací zemi a jejího shledání jako dobré a relativně ekonomicky stabilní, přichází po několika letech další rodinní členové.

3.2 Rodinné vztahy

Rodinné vztahy mezi přistěhovalci v hostitelské zemi jsou zpravidla velmi pevné a v rámci rodiny je poskytováno základní zázemí jak materiální, tak sociální. U námi sledovaných skupin přistěhovalců však platí, že rodina hraje důležitější společenskou roli v zemi původu v porovnání se situací v České republice [viz Uherek, Hošková, Otčenášek 2002; Drbohlav 1997]. Je proto těžké stanovit, zda migrace vedla k ještě pevnějšímu semknutí rodinných členů nebo zda bylo takto pevné i v zemi původu. Zcela jistě však můžeme konstatovat, že rodina je v hostitelské zemi pro příchozí velmi důležitá a tvoří zde základní společenskou jednotku. V rámci ní se realizují nejen ústřední sociální kontakty, ale je i základní jednotkou ekonomickou. Její členové jsou na sobě většinou vzájemně závislí co se týká příjmů a v případě vietnamských rodin probíhá i podnikání zpravidla na rodinné bázi. Na obchodování (výrazně nejčastější činnosti vykonávané vietnamskými přistěhovalci v ČR a výhradní činnosti vykonávané Vietnamci v našem výzkumném vzorku) se spolupodílí manželé a případně jim pomáhají i další příbuzní, zpravidla bratři či sestry. Děti pouze v případě, že jsou již dospělé.

Ústřední význam rodiny i fakt, že v ČR pobývá celá nukleární rodina a případně i další příbuzní, však může vedle posilování rodinných pout vést až k tomu, že se rodina uzavírá do sebe a prakticky všechny sociální kontakty jejích členů probíhají pouze v jejím rámci. Tím se samozřejmě posiluje exkluze jednotlivých členů ze společnosti a zhoršuje možnost jejich integrace do majoritní společnosti. V našem vzorku k ní docházelo především tam, kde byli rodiče velmi pracovně vytížení, takže jim nezbýval dostatek času, aby si v novém prostředí (nejen po příchodu do ČR, ale i například po přestěhování se v rámci ČR) vytvořili sociální vazby mimo vlastní rodinu. Takové případy se vyskytovaly nejen mezi Vietnamci, ale i mezi Ukrajinci.

Informátorka „No poslední dobou moc se nestýkáme vůbec s nikým. Jako pracuji s paní ... nejvíc se kamarádím s ní. Ona je starší ode mě asi o čtyři roky, takže v tom věku a nějak se s ní, se mi prostě nějak, rozumíme si. Tak abychom prostě s někým se kamarádili jako pořád a pořád jsme chodili jeden k druhým na návštěvu, tak to ne. Spíš my jsme takoví jenom ve dvou jako. Rodiče, sestra, občas, tam zajdeme. A pak už abychom tak moc, tak to ani ne. Na to ani nemáme čas.“

Tazatelka: „Tak on není čas, když pracujete, ještě vlastně máte malé dítě.“

Informátorka: „My jsme, čtyři dni já v práci, pak čtyři dni manžel v práci, takže my jsme i spolu jako jenom občas večer.“ (paní Chlanová 4 Z U)

3. Podmínky rodinných migrací

Vytváření uzavřených rodinných jednotek či etnických enkláv platí do značné míry pro Vietnamce v generaci rodičů, protože ti často ovládají český jazyk jen velmi omezeně nebo vůbec.

Tazatelka: „A s kým se tady nejvíce stýkáte?“

Informátorka (syn tlumočí její výpověď): „Spíš jako rodina než jako to, jako s nikým se nebaví spíš, takhle by se dalo říct.“

Tazatelka: „A víc s Vietnamci nebo s Čechy?“

Informátorka: „No ani s jedněma.“

Tazatelka: „Ani s jedněma. Jenom spíš s rodinou.“

Informátorka: „No, asi s rodinou, no.“

Tazatelka: „A myslíte, že třeba Češi jsou jako uzavření, nepřátelští nebo ten jazyk jako tam brání hodně tomu?“

Informátorka (syn tlumočí její výpověď): „Ona si myslí, že docela jako, že jakoby, jako to je mámy názor, že Češi jsou takoví nepřátelští spíš.“ (paní Do 10 Z V)

Tazatelka: „Ano“?

Informátor (syn): „A nebo to je tím jazykem, já nevím. Já jsem s tím neměl žádný problém, tak já nevím.“ (syn z rodiny Do 10 S V)

Z této odpovědi je zřejmý **rozpor ve vnímání české společnosti mezi generací rodičů a jejich dětí**. Zatímco rodiče často ovládají češtinu pouze na omezené úrovni, případně vůbec ne, a mohou považovat Čechy za nepřátelské, jejich děti znají českého jazyka a navštěvující české školy se do české společnosti integrují mnohem úspěšněji a pocity nepřátelství tak mnohdy nesdílí. Nejzřetelněji byl tento rozdíl patrný v těch případech, kde se děti buď v ČR narodily nebo přišly ve velmi raném věku.

Výzkum potvrdil **platnost migrační teorie o sociálních sítích**, v tomto případě tvořených příbuznými. I v našem vzorku docházelo často k tomu, že vedle námi sledované nukleární rodiny v ČR alespoň v určitém časovém období pobývali i další rodinní členové. Příchod rodinných členů byl vždy iniciován vzájemně a prakticky vždy platilo, že **rodinný člen v ČR byl vekou oporou pro další příchozí** především v iniciálních fázích migrace. Zpravidla pomáhal se zajištěním bydlení, práce, zařizování a dodržování nezbytných legislativních povinností a dalších záležitostí. V případě příbuzných mimo nukleární rodinu až s postupem času stráveného v ČR dochází k tomu, že se příbuzní emancipovali a získali vlastní bydlení a práci, takže se jejich pobyt v ČR stal na sobě vzájemně stále méně ekonomicky závislý a vzájemné kontakty byly nadále spíše věcí volby. Nicméně i pak zůstávaly důležité, a to především v rovině sociální a psychické [viz též Baršová, Barša 2005].

V našem vzorku příchozích z Ukrajiny pobýval ve všech případech v ČR alespoň po určitou dobu (v řádu let) ještě jiný člen širší rodiny. Ve třech případech (1, 3, 4) přišly námi sledované rodiny právě díky tomu, že jim zde pobývajícím příbuzným (sourozenci či rodiče) pomohli vyřídit povolení k pobytu a sehnat práci. Ve dvou případech (2, 5) to byla právě námi sledovaná nukleární rodina, která posléze pomohla dalším rodinným členům (sourozencům, rodičům, dospělé dceři) v tom, aby mohli přijet do ČR a delší dobu zde pobývat. V případě Vietnamců byly rovněž patrné snahy

o pomoc v rámci širší rodiny s migrací z Vietnamu do ČR, i když se v našem vzorku vyskytly méně často v porovnání s Ukrajinci, a to ve třech případech (6, 9, 10).³⁶ Vždy se přitom jednalo o příbuzné z ženiny strany, sourozence (zpravidla sestry) a případně jejich partnery a děti, eventuálně další vzdálenější příbuzné (bratrance). Vzhledem k malému vzorku je však skutečnost, že to byly častěji ženy, které měly v ČR další pokrevní příbuzné, spíše náhodná. V případě Bulharů byl pobyt dalších rodinných členů mimo nukleární rodinu v ČR spíše výjimečný, vyskytl se pouze v jednom případě (13), kdy zde několik let pobývali rodiče muže. V době výzkumu však již byli v důchodu a žili v Bulharsku.

Z výše uvedeného je zřejmé, že rodinné vztahy rozhodně nekončí tím, že určitý člen vycestuje do jiné země, ale samozřejmě dál přetrvávají. V době, kdy je cestování poměrně rychlé a snadné a existují snadno dostupné komunikační možnosti na dálku (zejména telefony a internet) není pro přistěhovalce problémem udržovat i nadále živé **kontakty s příbuznými v zemi původu**.

Udržování transnacionálních rodinných kontaktů probíhá v klasické podobě formou občasných **návštěv**, nejčastěji směřujících z ČR zpět do země původu. Členové ukrajinských a bulharských rodin se do země původu vraceli nejčastěji zhruba jednou až dvakrát za rok a trávili tam dovolenou především tím, že navštěvovali tamní příbuzné. V případě Vietnamců jsou možnosti návštěv země původu vinou větší vzdálenosti a finanční náročnosti cesty menší, a proto je přirozené i frekvence návštěv řidší. Vietnamci svoji rodnou zemi navštěvovali zhruba jednou za tři až pět let, případně i méně často. Platilo přitom, že zpravidla necestovala celá rodina, ale většinou jezdili jednotlivě nebo ve dvojicích. Častěji se přitom do Vietnamu vracely děti, které nemusely pracovat a mohly tam proto trávit letní prázdniny. Pro rodiče je taková cesta nejen finančně náročná kvůli ceně za letenku, ale rovněž je její realizace problematická vinou nedostatku volného času.

Dalším důležitým prostředkem k udržování transnacionálních rodinných vztahů je **komunikace** prostřednictvím telefonu a internetu. Platí přitom, že Ukrajinci a Bulhaři využívají častěji telefonické spojení, zatímco Vietnamci internet. Rozdíly jsou však i v tom, kdo vztahy udržuje. U Ukrajinců a Bulharů jsou to primárně rodiče, kteří z ČR volají svým rodičům, dětem a případně dalším příbuzným do země původu. Někdy rovněž posílají SMS. Četnost se různí, někteří uvedli, že komunikují pravidelně dokonce až na denní či týdenní bázi. Naproti tomu u Vietnamců udržují kontakty prostřednictvím nových technologií zejména děti, které k tomu využívají internet a posílají e-maily nebo využívají dalších internetových komunikačních možností (př. chat).

Finanční transfery a poskytovaná věcná podpora proudící z ČR do zemí původu není v případě rodin přistěhovalců zřejmě tak velká, jakou lze očekávat u migrujících jedinců, jejichž cílem je finančně zajistit rodinu zůstávající v zemi původu. Výrazné finanční transfery se v našem vzorku týkaly pouze těch případů, kde v ČR pobývaly a pracovaly ukrajinské manželské páry (2 a 3) právě proto, aby finančně zajistily svoje závislé děti studující na Ukrajině. V ostatních případech přistěhovalci příbuzným do země původu především vozili či posílali různé dárky, případně jim i dávali finance, ale údajně spíše jako pozornosti na přilepšení. Nikdo další nebyl v zemi původu na těchto zdrojích existenčně závislý.

---

³⁶ Tato frekvence odpovídá zjištění Dušana Drbohlava a Petry Ezzeddine-Lukšíkové, jejichž výzkum rovněž ukázal, že Ukrajinci žijící v ČR častěji doporučují svým příbuzným ve zdrojové zemi také emigrovat do ČR (33 %) oproti Vietnamcům (9 %) [Drbohlav, Ezzeddine-Lukšíková 2004: 70].

3. Podmínky rodinných migrací

„Teď se [dcera s manželem a dítětem] chystají k moři, tak jim ten pobyt trochu podpoříme, protože aby neutráceli svoje peníze, tak jim něco pošleme. To je spíš takový jako dárky nebo já nevím, taková nějaká podpora. Říkám, moc na nás nejsou závislí. Na začátku byli trochu víc, protože holka [dcera] byla na mateřské, kluk [zeť] sám pracoval a platil byt.“ (paní Veselovská 2 Z U)

Tazatelka: „A posíláte domů nějaký dárečky a nebo podporujete finančně tu rodinu? Jako že jsou na vás závislí?“

Respondent: „Občas jenom.“

Tazatelka: „Jenom občas.“

Respondent: „Na nový rok. Posíláme tam domů pro sestry, pro babičku nebo tátu, maminku, něco. Jako dárek.“ (pan Huang 6 M V)

Pouze výjimečně a dočasně se stalo, že byl některý člen rodiny na finančních transferech závislý, jako v případě jedné bulharské rodiny:

Tazatelka: „A jsou členové vaší rodiny, kteří žijí v Bulharsku, závislí nějakým způsobem na vaší podpoře, že byste jim posílali dárky nebo peníze?“

Respondent: „No to musím, protože moje matka například dostává 110 leva státní penzi a taky pracovala ve XY [název] opeře dlouhá léta. A teď prostě to nezvládá, bez naší podpory by to nezvládla.“ (pan Boris 12 M B)

3.3 Aktérské hodnocení dopadů migrace

Rovněž subjektivně pocítované přínosy a ztráty, které přinesla migrace do ČR v životě přistěhovalců naznačují, že rodina a sociální kontakty jsou ústřední a těžce nahraditelné prvky v životě člověka. V rozhovorech jsme se zajímali o osobní hodnocení a bilanci imigrace do ČR. Přistěhovalci přitom hodnotili rozhodnutí žít v přijímací zemi pozitivně a jako **hlavní přínosy migrace** spatřovali lepší životní podmínky, vyšší výdělků, lepší možnosti studia (pro děti a mládež) a případně i vlastní obohacení se novými zkušenostmi. Zatímco Vietnamci podtrhovali především lepší životní podmínky, Bulhaři spíše osobnostní rozvoj a větší možnosti pracovní či vzdělávací. Mnozí informátoři přitom zároveň zmiňovali, že počáteční období příchodu do nové země bylo poměrně těžké, ale po jeho překonání již vlastní život považují zpravidla za lepší v ČR, než by byl v zemi původu při zachování stejných podmínek, jako když odcházeli.

„... přínosem? Ta budoucnost. Pořád jsem myslel na to, že to tady [v ČR] bude lepší a věděl jsem, že tady ty podmínky jsou lepší. Sice, když jsme se sem přistěhovali, nebylo to tak perfektní. Ale pořád to bylo dobré. Když jsem chodil na tréninky [fotbalu], viděl jsem ty kluky, jak se tady, jak žijí tady, jak jsme bydleli tam a tak jsem si říkal, že to tady bude určitě lepší.“ (syn z rodiny Kostěnkových 1 S U)

Informátor: „Podle mého názoru tady [v ČR] je to lepší.“

Tazatelka: „Tady je to lepší.“

Informátor: „Pro mě ano. Ostatní já nevím, ale podle mě ten můj život je tady lepší. Příjemnější.“

Tazatelka: „Příjemnější. Jako prostředí, počasí a nebo lidi? Nebo to, že můžete sehnat práci?“

Informátor: „Na všechno.“ (pan Huang 6 M V)

„No já si myslím, že člověk se přizpůsobuje a řeší problémy v každém prostředí. A to, že jsme se stěhovali sem, tak nás dokázalo povzbudit a najít u sebe i skryté rezervy. Skryté schopnosti a tím pádem si myslím, že mě to obohatilo, to nové prostředí.“ (paní Borisová 12 Z B)

Přestože v našem vzorku byly pouze rodiny imigrantů, kde zpravidla celá nukleární rodina (s výjimkou dvou ukrajinských rodin - 2 a 3) pobývala v době výzkumu v ČR, jak bylo uvedeno (kap. 3.1), a navíc nebylo výjimečné, že v ČR pobývali i další příbuzní, prakticky vždy za sebou přistěhovalci v zemi původu zanechali další příbuzné a přirozeně mnoho známých a přátel. Z toho faktu plynuly i nejčastější zmínky o ztrátách, které informátorům migrace přinesla. Nejčastěji zmiňovanými **ztrátami** byl stesk po širší rodině a sociálních vazbách, které zůstaly v zemi původu. Přestože přistěhovalci s příbuznými v zemi původu i nadále většinou udržují kontakty, jejich blízkost a možnost stýkat se s nimi častěji jim většinou chybí. Stejně tak jim chyběly i dlouhodobě budované sociální kontakty s přáteli v zemi původu, které jsou dle nich často bezprostřednější. Jak poznamenala jedna ukrajinská informátorka, vazby vzniklé v mládí se jen těžko nahrazují. Navíc tvoří bariéru v bezprostředních mezilidských vztazích v přijímací zemi i odlišné zvyky. Mnozí informátoři ze všech zkoumaných mateřských zemí (Ukrajiny, Vietnamu i Bulharska) si stěžovali, že Češi jsou v přátelstvích méně bezprostřední, atmosféra je méně sociální, nelze jen tak bez objednání zajít na návštěvu, když na to má člověk zrovna náladu atd. Pocit domova zůstává pro většinu přistěhovalců (s výjimkou těch, kteří přišli jako malé děti) stále v zemi původu a nikoliv v ČR.

„Ztrátou? Ztrátou jenom, že jsem opustil nějaké ty příbuzné. To mi bylo sice jenom dvanáct, já jsem byl na nich závislý. Viděl jsem je skoro každý den a pak najednou ne. A kamarády a tak.“ (syn z rodiny Kostěnkových 1 S U)

„A ztráta? Ztráta taková jako duchovní stránka, protože rozumíte? To je jiná kultura, jiný národ. Zde ještě nejsme jako doma, protože doma je doma. Doma, řeknu takový příklad, jsou žertíčky. A doma můžu žertovat, mluvit, nemám v tom ohled, mít ohled na to, že to člověk nepochopí. Zde musím mít na to ohled. Například, to je vtip, ty žertíčky, to musím ještě trochu přihlížet k tomu, aby to člověk pochopil, co to je srandička. To je žert. Zde je to trochu jinak. Například doma u nás, to víte, já řeknu - lidi, například moji kamarádi, já můžu k nim přijít na návštěvu bez ohlášení a přijdu a řeknu - šel jsem okolo toho baráku a zastavil jsem se. A to je normální. Zde my nemáme možnost někam chodit na návštěvy.“ (pan Veselovský 2 M U)

„No asi příbuzné jsem ztratila, protože já nemám tam přátele, protože jsem přijela odmalička sem do České republiky. Tak asi jenom příbuzné, že někdy se mi stýská třeba po babičce, po dědečkovi, ale nemůžu je jako navštívit. Třeba moje babička

3. Podmínky rodinných migrací

---

nedávno umřela, ale já jsem nemohla jet za ní, protože jsem musela se učit." (dcera z rodiny Dang 7 D V)

„No tam je jako přátelštější ta atmosféra v Bulharsku, to je jasné. Tam máme příbuzné, máme zázemí, známosti, kolegy. Tady jsme na začátku neměli nikoho. A museli jsme se pomalu učit budovat. Takže já si myslím, že pro nás je tady každopádně těžší život než kdyby byl ve vlasti, ve státě našem vlastním. Ale zase už jsme tak trochu pokročili, už i tu máme nějaké podpory. Mám na mysli takové známosti, styky, tak si myslím, že už tato etapa je překonána. Ta první, ta nejtěžší." (paní Borisová 12 Z B)

4. Životní podmínky rodin přistěhovalců v ČR

4.1 Bydlení

Bydlení je důležité pro zachycení podmínek imigrantů v hostitelské zemi hned z několika důvodů. Především je to skutečnost, že kvalita a úroveň bydlení je jednou ze základních okolností utvářejících životní podmínky jedince a zároveň ovlivňuje kvalitu jeho života. Dále u imigrantů, a to především těch, kteří přicházejí ze třetích zemí, je získání bydliště důležité pro legalizaci pobytu a získání dalších povolení. Kvalita bydlení jako takového však není ze strany úředníků kontrována. Postačí, když je imigrant schopen poskytnout adresu svého bydliště v hostitelské zemi.

Podobně jako i čeští občané, musí si migranti zajistit na území ČR bydlení. To je pro ně mnohdy obtížné zvláště v počátcích. Vyřizování bydlení ještě před příjezdem ze země původu není jednoduchou záležitostí a obtížné může být i v době, kdy sice cizinec na území ČR již fyzicky je, ale ještě se v novém prostředí dobře neorientuje. Cizinci v zásadě volí několik základních strategií, kterými si bydlení zajišťují, přičemž rodinní příslušníci hrají značnou roli ve volbě konkrétních strategií. Příbuzní imigranta, kteří jsou rovněž v hostitelské zemi, ovlivňují jeho strategie bydlení dvěma základními způsoby. Za první, ti příbuzní, kteří byli v přijímací zemi dříve, pak téměř vždy pomáhají se sháněním ubytování příbuzným, kteří přijíždějí až po nich. Za druhé, velikost rodiny a zejména typ nukleární rodiny se závisými dětmi klade vyšší požadavky na bydlení a imigranti pak většinou volí samostatné, a tím i finančně náročnější, ovšem komfortnější bydlení.

Výzkum odhalil tři základní typy bydlení, které rodiny přistěhovalců volily. Jednalo se o skromné ubytování společné s dalšími nepříbuznými osobami, rovněž cizinci, dále o společné ubytování s příbuznými členy širší rodiny a poslední možností bylo samostatné bydlení v bytě nebo domě pronajatém či vlastním. Volba přitom závisela na mnoha okolnostech a byla do značné míry podmíněna zemí původu a tím, zda v přijímací zemi pobývalo více rodinných členů. Způsob bydlení se přirozeně rovněž proměňoval.

První možností je skromné společné ubytování buď na ubytovně nebo v bytě s dalšími imigranty. Charakteristickým rysem pro něj je, že na relativně malém prostoru bydlí větší počet nepříbuzných osob, které většinou užívají společné sociální zařízení (toaletu, koupelnu, kuchyň). Tento typ ubytování je volen většinou v počátečních fázích pobytu v nové zemi a často ještě v době, kdy za přistěhovalcem ještě nepřijeli další členové rodiny a zejména ne děti. Takové ubytování nejčastěji zprostředkovává klient, který zajišťuje cizinci i zaměstnání, nebo rovnou zaměstnavatel. V našem výzkumném vzorku platilo, že pokud ubytování poskytoval či sjednával zaměstnavatel, mělo většinou lepší úroveň než v případě, že jej poskytoval klient. Výhodou takového ubytování je skutečnost, že je imigrantovi zajištěno někým jiným, což je výhodné zejména v počátečních fázích, kdy se přichozí ještě v nové zemi příliš dobře neorientuje. Další nesporná výhoda tkví v nižší ceně společného bydlení. Pro ekonomické imigranty, jejichž cílem je především vydělat na území ČR peníze, jsou pak nízké životní náklady silným motivem, pro který jsou dobrovolně ochotni vzdát se osobního pohodlí a vyšší kvality bydlení.

Pobyt zprostředkovaný a legalizovaný klientem přináší jistá omezení a v některých případech může být zajištění jiného bydlení než na konkrétní ubytovně nebo v bytě nabídnuté klientem prakticky nemožné. Takovou zkušenost udělal například

manželský pár z Ukrajiny, který využíval po dobu několika let služeb klienta, než se jim podařilo se osamostatnit a uzavřít smlouvu přímo se zaměstnavatelem. Pak si mohli také sami zajistit samostatné bydlení. V době, kdy jim zaměstnání zprostředkoval klient, museli zároveň užívat ubytování, které jim v dané lokalitě klient nabídnul.

„Ale najít to bydlení, to je trošku takový problém. My jsme to osobně nehledali, protože pokud jsme pracovali u těch klientů, tak to oni zajišťovali. Ale jak jsme bydleli v XY [název města], tak tam bylo hrozné bydlení. Protože ta ubytovna, na jednom patře bydlela skoro stovka lidí. Společná kuchyň, společné záchody, společné sociální zařízení. To je hrůza. Tak jsme uvažovali o tom, že asi půjdeme. Já jsem se zeptal manželky toho mafiána [klienta], ona dělala finanční stránku v té firmě. Ona řekla - ne, ne. Aby nám platili nějakou částku aspoň za ten pronájem, protože jako když odejdeme z ubytovny, tak nějakou kompenzaci jsme k tomu. A ona povídá - ne, my máme zajištěné ubytování, tak to nic platit nebudu, když chcete bydlet lépe, tak to musíte platit sami. Já povídám - stejně nějakou částku odvádíte za nás na to bydlení. No, [ona povídá] ale my máme pro vás bydlení, tak to ne, neuvažujeme o tom, abychom platili někomu zvlášť. Jiní by chtěli taky odejít. Tak jsme zůstali.“ (pan Veselovský, 2 M U)

Úroveň bydlení poskytovaného klientem byla nízká, přesto si manželé takto skromné bydlení mohli dovolit i proto, že na popisované ubytovně bydleli bez dětí. Pro rodiny s dětmi je takové provizorní bydlení značně nepřijatelné, což je i důvodem, proč tam prakticky žádné takové rodiny nebydlely. Manželka pana Veselovského rovněž toto bydlení na ubytovně považovala za nepříliš komfortní a byla přesvědčena, že podobné bydlení volí cizinci, kteří ještě nemají v ČR vybudovanou příliš silnou pozici. Naproti tomu ten, „kdo je víceméně už takový silnější, tak ten má svoji koupelnu“. Vlastní sociální zařízení tedy je pro imigranty symbolem komfortnějšího bydlení a zárukou lepších podmínek ubytování. To si však ne každý příchozí může dovolit. Spíše se mu naskytne příležitost bydlení na ubytovně nebo v bytě se společným sociálním zařízením a společnou kuchyní. V případě Veselovských to byla dvoupatrová ubytovna, kde bydlelo zhruba 150 až 200 osob. Tedy skoro sto osob na jednom patře, které měly společně k dispozici čtyři sprchy, záchody a umyvadla a kuchyň, kde byly tři sporáky. S postupem času se pro manželé podmínky v ČR zlepšily a ti přestali pracovat prostřednictvím klienta a získali lepší bydlení. Nejprve v podnájmu v bytě 2+1 ještě s jednou cizinkou, posléze si manželé koupili a zrezovali vlastní byt v panelovém domě na sídlišti jednoho středočeského města.

Druhou typickou možností, jak si cizinci zajišťují bydlení, je přistěhování se k dalším členům rodiny, kteří již v hostitelské zemi mají zajištěné ubytování. Tento postup velmi přesně odpovídá teorii migračních sítí a transnacionálního prostoru [viz Baršová, Barša 2005: 275-76], která se snaží vysvětlit principy migrace a její reprodukci. Využívá přitom koncept sítě, kdy příbuzní (a známí) jsou důležitým sociálním kapitálem v příchozí zemi právě proto, že vedle sociální a ekonomické základny poskytují nově příchozím migrantům rezidenční základnu. Další člen rodiny se pak nastěhuje do bytu nebo domu k nim. Jedná se tedy o **společné bydlení příbuzných**. Vyskytují se přitom obě možnosti. Buď je cizinec majitelem tohoto bydlení nebo je v něm pouze podnájemce. Ovšem většinou platí, že se jedná pouze o ubytování na přechodné období, které je dlouhodoběji využíváno především jedinci, kteří nemají v ČR vlastní prokreační nukleární rodinu (tj. manželského partnera a děti). Pobývá-li v ČR více členů nukleární rodiny, většinou se časem snaží najít si samostatné

bydlení. V počátečních fázích je však sdílení bytu například nukleárními rodinami sourozenců, případně rodičů a dospělých dětí (třeba i s vlastní prokreační rodinou) velmi časté. Vyskytuje se hojně mezi Vietnamci a rovněž bývá praktikováno Ukrajinci. Výzkum naznačil, že ve vietnamské skupině se často vyskytuje společné soužití sourozenců a jejich rodin, které může mít i dlouhodobý charakter. To platí zejména v případech, kdy má rodina k dispozici velký byt nebo dům, který je ve vlastnictví někoho z nich. Společné bydlení zde přináší i tu výhodu, že další rodinní členové mohou pomáhat pracovně vytíženým rodičům s péčí o děti.

Příkladem může být vietnamská rodina Huang (6). Do České republiky přišla po sametové revoluci nejprve žena, která zde zpočátku bydlela několik let u svého bratrance a jeho rodiny. Poté s jeho pomocí na inzerát našla pronájem bytu 2+1, do kterého se přestěhovala se svojí sestrou před tím, než za ní přijeli z Vietnamu její dva synové. Tento byt pak obývali ve čtyřech a po příjezdu manžela si našli větší byt 4+1, ve kterém bydlí pouze nukleární rodina (manželé a dva synové) dosud. Podobně rodina Vu (9). Žena, která přišla první, bydlela nejprve v bytě společně se známými. Posléze si našla samostatné bydlení v bytě, kam se k ní přestěhovala její třináctiletá dcera (která do ČR přijela o pět let později než její matka). Za další tři roky se k nim přestěhovala ještě ženina mladší sestra s manželem. A před dvěma lety se paní Vu narodil syn, s jehož otcem (Čechem) však aktuálně nežije, ale bydlí s nimi ještě její přítel (Vietnamec). Aktuálně tedy společně bydlí dvě sestry se svými partnery a dcerou a synem první ženy. Kromě finančních úspor výhoda spočívá i v tom, že s péčí o dvouletého syna a domácnost může pomáhat jeho teta.

Třetí typ bydlení je ten, který se nejvíce podobá běžnému bydlení většiny Čechů, tj. **samostatné bydlení nukleární rodiny v bytě nebo domě**, ať již vlastním nebo pronajatém. Takové bydlení si přistěhovalci mohou dovolit často až po určité počáteční době, kdy realizují dvě výše uvedené možnosti. Pro rodiny s dětmi je však i mezi cizinci tento způsob bydlení patrně nejčastější a mnohdy k němu cizinci přistupují právě tehdy, když se v přijímací zemi octnou i se svými partnery a dětmi. Jedná se většinou o finančně nejnáročnější verzi ubytování, a proto se k ní cizinci uchylují tehdy, když jsou dobře finančně zajištěni (mají stabilní zaměstnání či podnikání) nebo když v hostitelské zemi pobývají z dětmi. Především pro své děti se totiž snaží zajistit co nejlepší podmínky podobné těm, ve kterých žije majoritní společnost. Sami rodiče by se často uskromnili, ale kvůli svým dětem se snaží zajistit lepší bydlení proto, aby mohli lépe fungovat jako rodina. Samostatné bydlení je intimnější a poskytuje více možností zajistit chod rodiny a výchovu dětí dle vlastních představ cizinců.

V případě cizinců je tedy častým motivem pro zajištění samostatného bydlení právě příjezd nebo příchod dalších členů nukleární rodiny (nebo její vznik). Méně často totiž migrují všichni členové rodiny společně. Většinou přijíždí děti a případně i partner či partnerka do hostitelské země až po té, co se v ní první příchozí zorientuje a posílí svoji ekonomickou pozici včetně toho, že najde pro sebe a zbytek rodiny náležité ubytování. To může trvat různě dlouhou dobu. V našem vzorku to trvalo nejdéle v případě Vietnamců, kdy takové usazení trvalo většinou několik let a předcházelo mu provizorium v podobě sdíleného bydlení, rychleji probíhal tento proces u Ukrajinců a suverénně nejrychleji u Bulharů. V případě bulharských rodin nejčastěji platilo, že celá nukleární rodina přišla najednou anebo v krátkém časovém rozmezí (v průběhu jednoho roku) a rovnou získala samostatné ubytování. Zajištění pronájmu bytu však je někdy pro cizince poměrně složité. Někteří informátoři hovořili o nesnadném úkolu nalézt adekvátní a cenově dostupné ubytování.

Informátor: „Zaměstnavatel totiž zajišťuje [ubytování] pouze pro mě, ale samozřejmě nemohli jsme tam bydlet my jako rodina. Takže jsem musel najít ubytování pro mojí rodinu, ale hrozná problémy. Hrozná problémy, když se Češi dozvědí, že cizinec hledá ubytování. Ptají se na tisíce věcí, kolik vás tam bude bydlet, jak jste, jaký jsou mezi vámi vztahy, pak si začnou vymýšlet, že třeba rozloha neodpovídá na to, že nás tam bude bydlet čtyři. Vymýšlí si nejrůznější věci, jenom aby nedali ten svůj byt cizincům. Samozřejmě nemůžu generalizovat, nemůžu říct, že všichni jsou takové, ale velké procento z nich.“

Tazatelka: „Takže to bylo těžké najít ubytování pro vás a pro vaší rodinu?“

Informátor: „Ano. Velmi těžké. Nakonec jsem našel firmu, realitní kancelář, která nabízí byty, podnámem, je vlastně zprostředkovatel mezi nájemníky a majiteli a nakonec přes ně jsem našel byt, ve kterém teď bydlíme. Ale všechno podle zákona. Nejrůznější, musel jsem zaplatit nejdřív nějaké zálohy a pak platím nájem, všechno jak má být.“ (pan Milan, 14 M B)

Právě podobné zkušenosti nebo **vědomí, že nalézt vhodné ubytování je obtížné**, patrně odrážejí část cizinců od toho, aby si hledali ubytování sami. Jak bylo uvedeno, **raději nechají ubytování zajistit klienta, zaměstnavatele nebo příbuzné**. To jim alespoň zpočátku značně ulehčí organizační věci, které by sami nezvládli. Sami se pak často osmělí nalézt lepší ubytování až po několika letech, kdy se jejich znalost českého prostředí (a jazyka) zlepší, stejně jako jejich ekonomická situace.

4.2 Uplatnění na trhu práce

Uplatnění na trhu práce je pro přistěhovalce v přijímací zemi klíčové hned z několika důvodů. Zaměstnání jim přináší výdělek, který je nezbytný pro zajištění obživy, a je rovněž často nezbytné proto, aby cizinec získal v ČR povolení k dlouhodobému pobytu. Vzhledem k tomu, že všechny informátory ve vzorku a většinu přistěhovalců do ČR lze označit za ekonomické migranty, je uplatnění na trhu práce a ekonomický zisk základním prvkem určujícím migraci. Přistěhovalci se z hlediska profese a typu práce v ČR oproti zemi původu často dobrovolně ocitají v situaci, kdy přijímají horší práci.³⁷ Tato skutečnost je však vykoupena vyšším výdělkem oproti tomu, jaký by byli schopni vydělat v zemi původu. Uplatňují se totiž především na tzv. **sekundárním trhu práce**, který je charakteristický tím, že nabízí místa s nízkým sociálním statusem a nízkou mzdovou úrovní i velmi omezenou možností postupu. Místa na tomto trhu jsou navíc značně nestabilní. Výhodou ovšem je, že poptávka po pracovní síle v některých nepopulárních segmentech pracovního trhu je poměrně velká a může se vyskytovat dokonce i v době vyšší nezaměstnanosti. Většina domácích obyvatel totiž nechce na těchto nevýhodných pozicích pracovat, často jsou proto obsazována právě přistěhovalci. V době realizovaného výzkumu byla situace na českém trhu práce obecně velmi dobrá a nezaměstnanost velmi nízká (cca 5 % v roce 2007 a 4 % v roce 2008). Poptávka po pracovní síle byla vysoká i na primárním trhu práce, o to více pak na sekundárním.

Vykonávání nekvalifikovaných a nízké kvalifikovaných prací je pro přistěhovalce v přijímací zemi typické. Platí především v počátečních obdobích pobytu a pro první

---

³⁷ Tj. většinou nízké kvalifikovanou práci neodpovídající jejich vzdělání.

generaci. Situaci na trhu práce dobře komentuje výrok informátora pocházejícího z Bulharska:

Tazatelka: „A bylo těžké sehnat zaměstnání jako cizinec nebo jste žádné problémy neměl?“

Informátor: „Jako bylo to těžké každopádně, takovou práci, co já chci, bylo těžké sehnat. Jinak práci není těžké sehnat, ale to je práce, která prostě není zajímavá. Zase člověk jak nemá školu, jak nemá vzdělání, tak zaplatí pánbůh i za to.“ (pan Todor, 15 S B)

S prodlužující se dobou pobytu a pro další generace se možnosti pracovního uplatnění zpravidla zlepšují. Důvodem je lepší znalost jazyka a kultury hostitelské země obecně a především získání zdejšího vzdělání, případně ekonomické povznesení, které přistěhovalci umožní začít podnikat v oboru, který si sám zvolí. (To byl i případ pana Todora, který si posléze založil vlastní cestovní kancelář.) Vzdělanější příchozí mají přirozeně lepší možnosti najít dobré pracovní uplatnění, i když vzdělání získané v zemi původu (tj. v tzv. třetích zemích) často není na českém trhu práce považováno za dostatečné. Vyžadováno a ceněno je především vzdělání získané v ČR, případně na západních univerzitách.

Cizinci mají na českém trhu práce dvě základní možnosti uplatnění dle dělení pracovního vztahu - mohou být **zaměstnanci nebo živnostníci či podnikatelé**. Legislativně je přitom první možnost pro cizince z tzv. třetích zemí zpravidla složitější než možnost druhá, protože je zároveň provázaná se získáním dlouhodobého povolení k pobytu. Tzn., že cizinec pobývající v ČR z pracovních důvodů musí pro vydání povolení k dlouhodobému pobytu prokázat, že je zde zaměstnán. Ztratí-li zaměstnání, ztratí tím zároveň platnost jeho povolení k pobytu.

Zákony o pracovních podmínkách určují, že cizinec z tzv. třetí země bez trvalého pobytu v ČR může být **zaměstnán** a obsadit určité konkrétní pracovní místo až po určité časové lhůtě, která ověří, že o toto místo nemá zájem žádný občan ČR. Zaměstnavatel tak musí podávat speciální žádost na příslušný úřad práce, v jehož obvodu bude zaměstnání cizincem vykonáváno. Místo musí být nejprve nabídnuto českým uchazečům, než může být obsazeno cizincem. Základní podmínkou pro vydání povolení k zaměstnání cizinci je totiž situace na trhu práce a okolnost, že se jedná o volné pracovní místo, které s ohledem na požadovanou kvalifikaci nebo dočasný nedostatek volných pracovních sil nelze obsadit jinak (tj. českým občanem). Tento byrokraticky náročný a zdoluhavý postup mnohé zaměstnavatele od zaměstnávání cizinců odrazuje.³⁸ Stěžovalo si na to několik informátorů, výstižný je například následující výrok:

„Ale když člověk nemá trvalý pobyt, tak aby získal zaměstnání, to musí někdo dohodnout s majitelem firmy, toho podniku, aby tě zaměstnal. Ale nikdo to nechce dělat, protože my jsme to jednou zkusili ještě na samém začátku. Šli jsme na úřad práce, aby nás zaměstnali v družstvu, v jednom družstvu tam v XY [město ve středních Čechách]. Byl tam nějaký pan XY [jméno], já nevím, jestli tam ještě je, trh pro cizince.

---

³⁸ Od 1.1.2009 proto vstoupí v platnost jednodušší podmínky pro zaměstnávání cizinců díky tzv. zelené kartě, která přinese jednodušší legislativní podmínky, bude umožňovat flexibilnější možnosti jak pro cizince, tak pro jejich zaměstnavatele.

Tak on nám řekl - a vůbec, jak vy zde v Čechách můžete být, vy jste lhali a nesmíte, a musíte odjet domů a z Ukrajiny žádat. Ale promiňte, jak můžu z Ukrajiny žádat o práci v Čechách. Kdo mě tady bude znát a bude chtít? Jako zde to jde i tak, že když chcete zaměstnat cizince, musí mít úřad práce 14 dní volnou nabídku a jak to někdo z Čechů nechce, tak tehdy už se to může rozhodnout. Ale většinou se to rozhoduje ve prospěch mafiánů [tj. klientů nebo jejich „pracovních agentur“], protože oni to mají už pod palcem na úřadě práce. Ten poslední náš mafián [klient] měl v XY [město ve středních Čechách] na úřadě práce pod sebou toho vedoucího, jak rozhoduje.“ (pan Veselovský 2 M U)

Přistěhovalcům toto poměrně byrokraticky náročné jednání komplikuje možnost výběru zaměstnání. Navíc platí zmíněné ustanovení, že povolení k pobytu je pro migranty s vízem k pobytu za účelem zaměstnání závislé na vykonávání legální pracovní činnosti, tj. zaměstnání. I několik dnů bez zaměstnání je problémem, protože tím cizinec ztrácí povolení k pobytu. Tato poměrně přísná pravidla chrání trh práce pro české občany bohužel způsobují i to, že někteří cizinci nemající reálnou možnost získání regulérního zaměstnání vstupují do šedé zóny ekonomiky a pracují a pobývají na území ČR bez povolení. Přistěhovalci s trvalým pobytem nebo přicházející ze zemí Evropské unie a Evropského hospodářského prostoru (EHP) mohou být zaměstnání okamžitě, zaměstnavatel to musí pouze nahlásit, ale žádné předchozí schválení nepotřebuje.

Další možností, jak se uplatnit na českém trhu práce, je (začít) **podnikat**. Zde je český stát velmi benevolentní a neaplikuje na cizince prakticky žádná omezení. Zejména některé skupiny cizinců tak preferenčně v ČR pracují na živnostenský list, což jim umožňuje snadnější získání povolení k dlouhodobému pobytu. Někdy je zhotovení živnostenského listu cizincem především strategií, jak podpořit získání povolení k pobytu. Cizinec bez trvalého pobytu tak nemusí být zaměstnán, má-li živnostenský list, může pobývat na území ČR a získat dlouhodobé povolení k pobytu. Živnostenský list pak reálně ani využívat nemusí nebo může pracovat pro jiného podnikatele v zásadě v podřízeném postavení (formou subkontrakce), ovšem bez výhod a garancí zaměstnanecké pozice.

I náš malý výzkumný vzorek ukazoval, že uplatnění na českém trhu práce je velmi silně ovlivněno zemí původu. Příslušníci jednotlivých států totiž volí určité specifické strategie a uplatňují se v různých segmentech českého trhu práce.

Ukrajinci tak nejčastěji pracují jako zaměstnanci na nízce kvalifikovaných dělnických pozicích, velmi často v průmyslu nebo stavebnictví. Méně často podnikají. Je pro ně ovšem typická i skutečnost, že často využívají klientský systém, ve kterém jim klient shání zaměstnání a vyřizuje povolení k pobytu [viz Černík 2006].

Naproti tomu **Vietnamci** častěji získávají povolení k pobytu na základě vlastnictví českého živnostenského listu nebo za účelem sloučení rodiny. Výrazně nejčastější uplatnění přitom mají v obchodě, obchodují s průmyslovým zbožím dováženým z Asie a rovněž s potravinami. Typická je pro ně velmi dlouhá pracovní doba, běžně pracují dvanáct hodin denně a mnohdy sedm dní v týdnu. Práci si shání a organizují především v rámci vietnamských sociálních sítí. Každý nově příchozí má zpravidla již dopředu před příjezdem práci sjednanou, zařídil mu ji jiný Vietnamec, často jeho příbuzný. Vietnamci si tak na shánění práce na rozdíl od jiných přistěhovalců prakticky nestěžují. Typické je pro ně následující hodnocení:

Tazatelka: „A co bylo největší problém, než jste získala to zaměstnání? Byl tam nějaký problém?“

Informátorka: „To bylo snadné, že přes známé a tak to nebylo nic těžkého. Že to nebylo třeba přes české lidi, tak nepotřebovala jsem češtinu, tak nebyl problém. Protože to bylo přes Vietnamce, tak to bylo lepší, že mohla jsem se domluvit a najít práci bez problémů.“ (paní Vu 9 1Z V)

Vietnamští přistěhovalci se alespoň v první generaci při uplatnění na českém trhu práce spoléhají především na jiné Vietnamce a nikoliv na Čechy.

Bulhaři měli v době výzkumu již výhodu, že pocházeli ze země EU, což jim otvíralo možnosti uplatnění na českém trhu práce a odnímalo nezbytnost speciálního pracovního povolení v případě, že neměli povolení k trvalému pobytu. Ovšem v minulosti, před rokem 2007, kdy přišli do ČR všichni naši informátoři, se i na ně vztahovala stejná opatření jako na ostatní příchozí z tzv. třetích zemí. I přesto však platilo, že bulharští přistěhovalci se nejčastěji ze všech sledovaných skupin uplatnili na českém trhu práce ve stejném oboru jako v zemi původu a nemuseli přijímat výrazně horší a nekvalifikované zaměstnání. Tak tomu bylo v případě těch s vysokoškolským vzděláním. I mezi Bulhary se však někteří příchozí podobně jako Ukrajinci uchýlovali k tomu, že jim zaměstnání a povolení k pobytu zajišťoval klient. V tom případě se jednalo spíše o pozice na sekundárním trhu práce a většinou byly služby klienta využívány pouze dočasně. Tím spíše, že se vstupem Bulharska do EU³⁹ se podmínky pro získání práce a povolení k pobytu pro Bulhary v ČR zlepšily.

Obecně platí, že cizinci jsou na trhu práce přizpůsobiví a jsou velmi flexibilní například stran pracovní doby či místa výkonu práce. Hlavním a důležitým motivem je pro ně vysoký výdělek, pro který jsou často ochotni se maximálně přizpůsobit požadavkům zaměstnavatele nebo klientů. Mělo by být však řečeno, že ti imigranti, kteří mají v hostitelské zemi svoje rodiny častěji, nevykazují tyto charakteristiky. Jejich pozice na trhu práce je zpravidla lepší a stabilnější a oni sami jsou díky rodině méně flexibilní. Pečují-li například o děti školou povinné, je snížena jejich mobilita a stěhování za prací je pro ně obtížnější, protože se přizpůsobují požadavkům svých dětí, navštěvujících konkrétní školu atd. Takový cizinec se rád stává loajálním zaměstnancem tehdy, jsou-li mu nabídnuty příznivé podmínky, které dokáže ocenit.

Méně často pak cizinci s rodinami a především dětmi v ČR patrně vstupují do neregulérních pozic stran práce nebo povolení k pobytu. Alespoň v našem vzorku se k podobným praktikám přiznali respondenti spíše v počátečních obdobích pobytu v ČR a zároveň tehdy, když neměli v ČR své děti. Především u Vietnamců však určité neregulérní postupy stran zaměstnávání lze tušit (z našich informátorů např. u rodiny 10), přestože se k nim nikdo z informátorů nepřiznal. U Vietnamců jsou totiž velmi časté subkontrakce v rámci vlastní imigrantské skupiny [Hofírek, Nekorjak 2007].

Vedle zmíněných legislativních bariér a diskriminace přistěhovalců na trhu práce, způsobené předsudky Čechů vůči cizincům přicházejícím ze třetích zemí, je pozice cizinců na českém trhu práce ztížena především jejich neznalostí českého jazyka. Proto se v následující kapitole budeme věnovat právě jazyku.

---

³⁹ Mezi členské země Evropské unie patří Bulharsko od 1.1.2007.

4.3 Jazyk

Znalost jazyka přijímací země je klíčová nejen pro sféru pracovní, ale i pro integraci cizinců do majoritní společnosti. Neznalost českého jazyka nebo jeho špatná znalost jednak značně omezuje možnost získat kvalitní práci (s výjimkou cizinců ovládajících perfektně nějaký světový jazyk, kteří nacházejí uplatnění v nadnárodních či zahraničních společnostech) a jednak zbraňuje integraci přistěhovalců do české společnosti [viz též Baršová, Barša 2005; Grygar, Jakub - Čaněk, Marek - Černík, Jan 2006]. Tyto dvě skutečnosti jednoznačně potvrdil i náš výzkum, který ovšem odhalil i podrobnější souvislosti a rozdíly, které v těchto případech platí pro jednotlivé skupiny přistěhovalců.

Neznalost českého jazyka je v pracovní sféře silným handicapem, a to především tehdy, když cizinec hledá kvalitní pracovní uplatnění na primárním trhu práce. Nedokonalá znalost češtiny se dá nahradit buď tím, že přistěhovalec ovládá jiný jazyk, který je pro určité pracovní uplatnění vyžadován, nebo tak, že začne sám podnikat a kvalitní pracovní pozici si sám pro sebe vytvoří. Někde na půl mezi tím jsou případy, kdy je pracovní uplatnění realizováno v síti krajanů, což eliminuje nezbytnost znalosti jazyka hostitelské země. Takové sítě však často poskytují opět spíše horší pracovní pozice. V našem vzorku jasně vystoupily rozdíly mezi jednotlivými skupinami dle země původu.

Nedokonalou znalost jazyka a z ní plynoucí horší pracovní uplatnění zmiňovali velmi často informátoři pocházející z Ukrajiny a Bulharska. Například pan Veselovský, který pobýval v ČR již devátým rokem, si stěžoval, že díky nedostatečné znalosti českého jazyka nemůže v práci postoupit na vyšší pozici a rovněž nemůže zacvičovat další dělníky, ačkoliv manuálně i teoreticky práci na lince vyrábějící elektroniku výborně ovládá.

„No, česky jsme se [s manželkou] učili mezi lidmi. Ale teď mám takový problém. V práci nemůžu, například bych chtěl jít dál, chtěl bych tam například dělat seřizovače. Ale mám takový problém kvůli tomu jazyku, jazykové bariéry, to není ještě u mě perfektní.“ (pan Veselovský 2 M U)

Problémem ovšem je, že přestože přistěhovalci většinou reflektují, že nedostatečná znalost českého jazyka jim uzavírá možnost získat lepší zaměstnání nebo se lépe integrovat do české společnosti, často zároveň tvrdí, že na učení se jazyku prostřednictvím navštěvování jazykových kurzů nemají čas. Dalším problémem je neexistence jazykových kurzů na výuku českého jazyka v některých regionech mimo Prahu a největší města. V neposlední řadě je limitujícím faktorem cena kurzu. Hlavní motivací cizinců totiž bývá především výdělek, a proto práci věnují většinu svého času. Mnohdy navíc považují svůj pobyt pouze za dočasný, proto ani nepociťují tak silnou potřebu si nový jazyk osvojit a investovat čas i peníze do jeho učení. Reflekovala to i další informátorka ukrajinského původu:

„Možná opravdu ten, kdo sem přijede, vlastně se ta situace hodně změnila. V čem? Protože když člověk sem jel dělat, vydělávat peníze a každý počítal s tím, že pojede domů, tak mu bylo úplně jedno, jak mluví, protože víte, bral nějakou práci. Tu, na kterou nejdou Češi. Jo? Buď slévárny nebo železárny. Já беру jenom XY [název města ve středních Čechách] tady, to, co znám. I ta XY [název fabriky], tak se taky [Češi]

nehřnuli se na tu práci, protože tam dělali taky ty dvanáctky a hluk a dost těžká to byla práce. Takže tam ochotně brali cizince. Každý věděl, že prostě on je tady nějakou dobu, aby vydělal nějaké peníze, pomůže tam rodině a odjede. Ale teď se situace změnila. Pět let děláš a pak můžeš dostat ten trvalý pobyt." (paní Kostěnková 1 Z U)

Tato informátorka byla přitom z Ukrajinců prakticky jediná, která vyjádřila zájem o navštěvování kurzu českého jazyka. Její znalost češtiny nebyla ani po devíti letech pobytu v ČR příliš dobrá, sice rozuměla všemu a dokázala vše vyjádřit tak, aby ji Čech pochopil, ale měla silnější ruský přízvuk a občas používala ruská slovíčka. Se svojí znalostí češtiny nebyla spokojená a připustila, že na vině je i skutečnost, že raději sleduje ruské televizní programy a čte ruskojazyčný týdeník vydávaný v ČR Inform Praga. Kurzy českého jazyka však nenavštěvuje, protože nebyly v blízkém zhruba dvacetitisícovém městě Středočeského kraje pro nedostatek zájemců otevřeny.

Většina dospělých přistěhovalců se učí český jazyk až po příjezdu do země, a to především **neformální cestou**, nejvíce v práci při kontaktu s českými kolegy a dále prostřednictvím četby českých tiskovin a sledováním televize. Typ práce a pracovní kolektiv tak ovlivňuje úroveň znalosti českého jazyka. Nelze plně generalizovat tento faktor, ale obecně platí, že práce v českém kolektivu zvyšuje úroveň znalosti jazyka, zvláště, když je charakter práce týmový a vyžaduje vzájemnou domluvu mezi pracovníky. **Ukrajinci a Bulhaři** nemají s porozuměním a základním ovládnutím českého jazyka díky jeho příbuznosti výraznější problémy. Zejména dospělým však mnohdy činí tato příbuznost naopak problémy při osvojení si češtiny na vyšší úrovni, zachovávají si přízvuk nativního jazyka a občas nechtěně používají i jeho lexikum. To platí především pro přistěhovalce, kteří do ČR přišli ve vyšším věku. Příkladem může být následující úryvek z rozhovoru s ukrajinskou informátorkou, která do ČR přijela ve věku 40 let a v době realizování rozhovoru zde pobývala již pátým rokem:

Informátorka: „...já hned, jak přijechala, já jenom, jako třeba písmenka čítajetsa, jako píšet se jako u nás, ale čítajet sa po jinomu. To, no, na protezenie jako tyzdne, já to všechno jako eto, pochopila Česjak, jo? A mluvit, už to bylo víc už jako dál, pochopit vašu mluvu. Taky jako manžel hned, jako tady jako, jak já neznala, tak to musela jako naučit se. Jo? Ale tady jako nás moc podobná, moc podobná.“

Tazatelka: „Hm, to jo, to jo.“

Informátorka: „Moc, moc, moc.“

Tazatelka: „A učila jste se teda jenom vlastně jakoby v zaměstnání nebo tím, že jste hovořila? Nechodila jste na nějaký kurzy?“

Informátorka: „Ne, ne, ne. Já čítajem normální časopisy, všechno, koukám se na televizi, já už tak zvyklá, že já povidaju...“ (paní Pelenská 3 Z U)⁴⁰

Naproti tomu **Vietnamci** mají vinou velké odlišnosti svého mateřského jazyka od češtiny i vzájemně velmi rozdílných kultur situaci daleko složitější a učení se českému jazyku je pro ně mnohem obtížnější. Osvojení a pochopení struktury českého jazyka a jeho gramatiky jim činí značné potíže. Dospělí se většinou naučí jen nezbytné

---

⁴⁰ Na rozdíl od ostatních citací z rozhovorů, které byly drobně upraveny a převedeny z hovorové do psané formy jazyka je tento úryvek věrnou transkripcí části rozhovoru.

základní fráze, které potřebují při komunikaci se zákazníky. V lokalitách západních Čech blízko německých hranic pak někteří Vietnamci ovládají lépe němčinu než češtinu, což je způsobené nezbytností komunikace se zákazníky - Němci.⁴¹ Dospělí Vietnamci jsou velmi časově vytížení, což je další důvod, proč žádné kurzy jazyka nenavštěvují. A pokud ano, jako například v Chebu, jednalo se o kurzy vedené Vietnamcem v místní tržnici. Podle mladistvé informátorky však byla úroveň znalosti českého jazyka u tohoto vietnamského „učitele“ velmi špatná, což ovšem jeho „žáci“ nedokázali odhalit. Výhoda vietnamských učitelů přitom spočívá především v tom, že dokáží lépe vysvětlit českou gramatiku, která je pro Vietnamce velmi obtížná.

Informátorka: „...Vietnamci, oni jako moc neumí mluvit, frázovat.“

Tazatelka: „Takže spíš mluvit než gramatiku.“

Informátorka: „Ano, gramatiku taky něco umí. No oni většinou, ty, kteří neumí česky, tak oni většinou nerozeznávají, kdo je dobrý učitel, kdo ne. Prostě někdo může, jako třeba mám kamaráda [Vietnamce], on vůbec neumí česky. Ale prostě on učí a pak to vezme z toho peníze a vůbec neumí česky. Ale on prostě.“

Tazatelka: „Jako učí češtinu?“

Informátorka: „Ano, učí češtinu. A nikdo to nepozná, protože oni to neumí, takže najít kvalitního učitele, to je těžké.... Ale Češi třeba, oni zase neumí tu gramatiku vysvětlovat, protože oni, prostě už máte daný už. Tak třeba Vietnamci, oni zase vysvětlují gramatiku lépe. Protože já jsem chodila taky na doučování. A ona [moje česká paní učitelka na doučování] prostě taky neumí moc jako vysvětlovat tu gramatiku.“ (dcera Dang 7 D1 V)

Oproti dospělým přistěhovalcům se liší jazykové znalosti jejich **dětí**, a to nejen schopností rychle se naučit český jazyk na výborné úrovni, ale i odlišnými postupy tohoto učení. Zatímco jejich rodiče formální učení podstupují jen velmi zřídka, děti se ve školském systému český jazyk učí systematicky a v případě Vietnamců jim rodiče velmi často zároveň platí i doučování českého jazyka nebo alespoň českou chůvu, která o ně pečuje, a tím jim zároveň poskytuje možnost osvojit si český jazyk. Vietnamské děti ze zkoumaných rodin mnohdy přímo žily v domácnosti české chůvy, což nejen zlepšovalo jejich znalost jazyka, ale zároveň jim umožnilo poznat českou kulturu a životní styl. Rodičům pak svěřeni dítěte do péče jiné osobě na dvacet čtyři hodin denně umožňovalo udržet si časově velmi náročnou práci, nezbytnou pro zachování příjmu. Typickým příkladem je dívka Vu, která přicestovala do ČR za svojí matkou ve třinácti letech. Na své začátky a osvojování si českého jazyka vzpomíná následovně:

„Já jsem neuměla skoro nic. No, neuměla jsem nic. Pak jsem chodila k jedné paní učitelce, denně, [ta] mě to naučila. A pak jsem chodila ještě k jedné tetičce, u které jsem bydlela dvacet čtyři hodin denně, abych se mohla naučit česky.“ (dcera Vu 9 1D V)

---

⁴¹ V našem vzorku se o znalosti němčiny zmínili dva informátoři, paní Dang (7 Z V), která ovšem v minulosti pobývala v Německu, kde navštěvovala kurzy němčiny, a pan Cung prodávající zboží blízko německých hranic (8 M V).

Češtinu se naučila velmi dobře, takže v současnosti studuje na gymnáziu. Naproti tomu její matka, která v České republice pobývala již dvanáctým rokem, se o výuku českého jazyka nesnažila a také jej neovládla. Dle své dcery češtinu znát nepotřebuje, protože má vždycky překladatele. Často přitom jako překladatelka působí právě její v době výzkumu již dvacetiletá dcera.

Děti Bulharů a Ukrajinců si český jazyk osvojily velmi dobře ve škole, případně již školce. Často vzpomínají na těžké začátky, kdy svým spolužákům nerozuměly, ale poměrně rychle se s neznalostí jazyka vyrovnaly a zařadily se do kolektivu, což je bez dobré znalosti češtiny prakticky nemožné. Bulharská dívka v rozhovoru připomínala své začátky v ČR, kdy si s bratrem velmi rychle osvojili český jazyk. Díky jeho perfektní znalosti se velmi dobře integrovali do české společnosti. Přišli s rodiči ve věku 6 a 8 let před deseti lety.

„To byl šok. To, jak se říká, že tě hodí do vody a naučíš se plavat. Přesně takhle to bylo. Prostě ty děti, když nejsi stejný, tak tě izolují a tím pádem máš větší snahu se to naučit, že prostě já aspoň si pamatuji, že jsem neuměla a najednou už jsem uměla. Takový skok najednou. ... V podstatě jazyk už není vůbec žádný problém. Já si myslím, že lidi to ani nepoznají, dokud se mě nezeptají nebo nevidí moje jméno někde napsané, tak se mě nikdo neptá, ani na to nepřijdou. Já si v podstatě myslím, že už ani nejsem cizinec.“ (dcera Borisova 12 D B)

Přitom obecně platí, že čím mladší děti se začnou český jazyk učit, tím lépe se jej naučí. **Absolvování české školy je pro výuku českého jazyka velkým přínosem. Pobyt v ČR k jeho osvojení rozhodně nestačí.** To se ukázalo i v případě bulharských dětí, které navštěvovaly bulharskou základní školu v Praze. Jejich znalost češtiny byla výrazně horší než znalost těch, které se vzdělávaly v českých základních školách.

4.4 Vzdělání

Vzdělání hraje důležitou roli jak pro pracovní uplatnění, tak pro obecnou orientaci ve světě a sociální integraci. Obecně se prostřednictvím společného (především základního, ale i dalšího) vzdělávání člověk socializuje a získává vlastní světonázor založený na sdíleném symbolickém světě.⁴² Je zřejmé, že odlišným vzděláním, tj. v případě cizinců vzděláním dosaženým v zemi původu, se prohlubují kulturní rozdíly a naopak, stejné vzdělání tyto rozdíly stírá. Zapojení do českého školského systému je tak pro cizince nepochybně velmi důležitým krokem k integraci a případně i asimilaci do majoritní české společnosti.

Vzdělání, které získali přistěhovalci v zemi původu, je velmi různorodé, ovšem **v případě cizinců přicházejících z tzv. třetích zemí nehraje úroveň a typ vzdělání velkou roli pro jejich pracovní uplatnění.** Jak zjistili i jiní autoři [Grygar, Čaněk, Černík 2006], spíše než skutečná kvalifikace je pro uplatnění na pracovním trhu důležitá země původu, kulturní kapitál a stereotypní normy a očekávání, které česká populace vůči určité skupině cizinců má. Nehledě na vzdělání jsou tak Ukrajinci

---

⁴² Symbolický svět nebo symbolické univerzum je termín, kterým sociologové Peter L. Berger a Thomas Luckmann označovali systém či soustavu vědění, která jedinci pomáhá orientovat se ve světě. Základní prvky symbolického univerza jsou v každé společnosti všeobecně srozumitelné a jejichmi jedinci sdílené [Berger, Luckmann 1999].

automaticky vnímání jako dělníci a dělnické profese také sami nejčastěji vykonávají, zatímco Vietnamci se nejčastěji uplatňují v obchodě a takové uplatnění sami pomocí vlastních sociálních sítí nejčastěji získají, a to opět nehledě na vzdělání. Opakování těchto postupů ještě více udržuje stereotypy, které nepochází pouze z české společnosti, ale v zásadě je dobrovolně reprodukují i samotní cizinci, protože je pro ně snadnější získat podobná místa, která zastávají jejich krajané. A je to právě většinou na sekundárním pracovním trhu, kde vzdělání nehraje velkou roli, protože jsou zde nabízena především nízce kvalifikovaná místa nepožadující žádné konkrétní vzdělání.

Přistěhovalci z tzv. třetích zemí, kteří přišli do ČR již **v dospělém věku**, tak ve velké většině případů neuplatní na trhu práce svoje původní vzdělání, pokud nějaké vyšší mají. V našem vzorku jak Vietnamci, tak Ukrajinci vesměs pracovali v jiných oborech, než v jakých pracovali v zemi původu, a pokud ve stejných (např. v zemědělství), pak v ČR zastávali nižší pracovní pozici (např. ošetřovatelka skotu namísto zootechničky). O nostrifikaci vysokoškolského vzdělání se v ČR pokusili jenom dva lidé ze vzorku. V prvním případě bulharská učitelka složila i nostrifikační zkoušku z českého jazyka, aby mohla potenciálně vyučovat na české škole. Tuto možnost však prozatím nevyužila. Ve druhém případě bohužel nebylo veterinární vzdělání bakalářského stupně přistěhovalci z Ukrajiny uznáno, protože rovnocenné vzdělání v ČR neexistovalo. Záměr informátora pokračovat v ČR v inženýrském či magisterském studijním programu tak nemohl být realizován. Takový plán je však u dospělých přistěhovalců spíše výjimečný a záměr doplnit si vzdělání v ČR se týká téměř výhradně těch mladších z nich (zhruba do třiceti let).

Většina dospělých přistěhovalců vůbec neuvažovala, že by se v České republice dál vzdělávala. Vietnamci ve vzorku často uváděli jako důvod, že jsou již staří (nikdo z nich nebyl starší 50 let) nebo že nemají čas. To platilo často i v případě, že by měli například navštěvovat jazykové kurzy. Většinou o další vzdělávání neměli zájem s vysvětlením, že by jej časově nezvládali. Naproti tomu na vzdělávání svých dětí velmi dbali a snažili se jim pokud možno umožnit získání vysokoškolského vzdělání.

Situace je jiná u **dětí přistěhovalců**, a to ať již těch, které přišly do ČR se svými rodiči nebo těch, které se zde narodily. Přirozeně platí, že v čím mladším věku se dítě do ČR přistěhuje, tím lépe se adaptuje na zdejší vzdělávací systém a tím lépe si většinou osvojí český jazyk. Jeho znalost je přitom, jak již bylo uvedeno, velmi důležitou charakteristikou pro získání dobrého pracovního místa. Vzhledem k tomu, že jsme zkoumali pouze imigranty, kteří přišli do ČR po roce 1989, jejich děti byly ještě většinou žáky či studenty škol a nelze mnoho říci o jejich pracovním uplatnění. Indicie však naznačují, že vzdělání získané v ČR jim pomohlo integrovat se do české společnosti, a to tím více, čím dříve přišly a osvojily si jazyk. Například v případě Ukrajinské rodiny Kostěnkových byl zjevný signifikantní rozdíl mezi starší dcerou, která přišla do ČR v sedmnácti letech a jejím mladším bratrem, kterému bylo v době imigrace dvanáct let. Zatímco dcera vystudovala v ČR střední školu ekonomického směru a při komunikaci s ní je znát přízvuk, který odhaluje, že je cizinka, její mladší bratr ovládl český jazyk výborně a při kontaktu s ním není poznat, že není Čech. Oba sice našli dobré uplatnění na zdejším trhu práce (žena díky znalosti ruského jazyka, kterou ve firmě obchodující z východními zeměmi uplatní), dcera se na české prostředí plně neadaptovala a ráda by se vrátila na Ukrajinu, zatímco její bratr se cítí více doma v ČR a lze ho popsat jako v českém prostředí plně asimilovaného.

Podmínky pro Vietnamce jsou poněkud specifické tím, že i tehdy, když se v ČR narodí a absolvují zdejší školský systém a perfektně si osvojí český jazyk, je dle odlišného vzhledu na první pohled patrný jejich cizí původ. Druhá generace Vietnamců teprve na českých školách studuje, proto je předčasné dělat závěry o tom, jaký to

bude mít dopad na jejich pracovní uplatnění. Vzhledem k jejich výborným studijním výsledkům (většinou lepších v porovnání s jejich českými vrstevníky) lze však předpokládat, že to nebude sekundární pracovní trh, na kterém se budou uplatňovat tak, jako většina jejich rodičů. Je pravděpodobné, že jejich píle ve studiu se bude replikovat i později v práci, což nepochybně bude pro jejich potenciální zaměstnavatele příznivé. Nebo budou sami podnikat, podobně jako jejich rodiče, ovšem patrně nejen v obchodě, o čemž svědčí i širší výběr typů studijního zaměření. Cílem většiny vietnamských dětí ve vzorku bylo vystudovat vysokou školu.

Bulharské děti měly oproti dvěma dalším zkoumaným skupinám jako jediné možnost navštěvovat „vlastní“, tj. bulharskou základní školu, která působí v Praze. Tento postup však v rodinách reálně přinášel spíše problémy, než že by byl výhodou. Důvodem byla především skutečnost, že rodiny nebydlely v hlavním městě a děti tak musely pobývat během týdne na internátě. Odloučení od rodičů, které tak vídaly pouze o víkendech či prázdninách, na ně zpravidla nepůsobilo dobře. Špatná znalost českého jazyka (v bulharské škole se vyučuje jako cizí jazyk pouze několik hodin týdně) navíc způsobovala, že se zařazení do české školy obávaly. Pro jejich další integraci do české společnosti je navštěvování bulharské základní školy nepochybně spíše mínusem a jak sdělila jedna informátorka, zmenšuje to i jejich možnost vzdělávat se dále na libovolné české škole, kvůli nedostatečné znalosti českého jazyka. Počáteční výhoda a možnost studovat v jazyce, který děti znají a ovládají, se tak později obrací spíše v nevýhodu. Bulharská škola se tak jeví jako vhodná především pro bulharské děti pobývající v České republice pouze dočasně.

Velmi dobré osvojení českého jazyka je přitom asi největší výhodou plynoucí pro přistěhovalce a jejich děti z absolvování českých škol. Bez jeho znalosti se jen těžko mohou integrovat do české společnosti a rovněž mnohá pracovní místa jsou jim nepřístupná. V případě rodin přistěhovalců v našem vzorku bylo typické, že rodiče se vlastním dalším vzděláváním příliš nezabývají a nejsou mu nakloněni, ale především usilují o to, aby dobré vzdělání - minimálně středoškolské, ale raději vysokoškolské - získaly v ČR jejich děti. To platilo asi nejvýrazněji mezi Vietnamci. V případě Ukrajinců někdy migrují rodiče do ČR proto, aby mohli finančně podporovat své děti studující střední či vysoké školy v zemi původu.⁴³

4.5 Zdravotnictví

Přístup ke zdravotní péči je záležitostí významnou pro kvalitu života přistěhovalců, a to nejen v situacích, kdy jejich zdraví nezbytně vyžaduje lékařskou pomoc. Jsou to i preventivní prohlídky nebo vědomí, že jim v případě potřeby bude adekvátní ošetření poskytnuto, které přispívají k jejich spokojenosti a zvyšují, nebo alespoň nesnižují, tak kvalitu jejich života. I v oblasti zdravotní péče je důležitý status cizince a země původu.

Stejný přístup ke zdravotnímu ošetření jako čeští občané by měli mít díky zařazení do systému **všeobecného zdravotního pojištění** cizinci, kteří mají na území ČR trvalý pobyt, respektive pro ně platí povinnost být zdravotně pojištěni stejně jako pro občany ČR. Dále mají jednodušší a snazší pozici přistěhovalci ze zemí EU, EHP a Švýcarska, kteří se mohou i v případě, že nemají trvalý pobyt v ČR, stát účastníky veřejného zdravotního pojištění. Obtížnější je situace cizinců ze zemí mimo EU, EHP a Švýcarsko, kteří nemají trvalý pobyt na území ČR. Ti mohou být účastníky veřejného zdravotního pojištění pouze jako zaměstnanci zaměstnavatele, který má sídlo nebo

---

⁴³ V našem vzorku to platilo pro rodiny Veselovských (2) a Pelenských (3).

trvalý pobyt na území ČR. V případě, že cizinec není zaměstnán, ztrácí možnost účastnit se na veřejném zdravotním pojištění a má možnost uzavřít **smluvní zdravotní pojištění** se Všeobecnou zdravotní pojišťovnou. V případě smluvního pojištění se nabízí dvě možnosti. První je zdravotní pojištění cizinců pro případ neodkladné péče, které je sice levnější, avšak zaručuje pouze nutnou a neodkladnou zdravotní péči, včetně akutního ošetření zubů. Z hlediska přístupu ke zdravotní péči je pro cizince lepší volbou zdravotní pojištění cizinců pro případ komplexní péče. To zajišťuje zdravotní péči v České republice v rozsahu, který se blíží rozsahu veřejného zdravotního pojištění. Podmínkou pro sjednání pojistné smlouvy je však zdravotní stav, který se ověřuje vstupní lékařskou prohlídkou u určeného smluvního lékaře. Minimální doba, na kterou se lze takto pojistit, je půl roku a výše pojistného se liší dle pohlaví a věku. Toto pojištění se standardně nevztahuje na zubní ošetření a ošetření v souvislosti s těhotenstvím, za které je nezbytné zaplatit zvýšenou cenovou sazbu, mají-li být do pojištění zahrnuty.

Samotná skutečnost, že cizinec má sjednané zdravotní pojištění však ještě nemusí vypovídat vše o tom, jaký má přístup ke zdravotní péči a jak je s ní spokojen. Zjišťovali jsme tedy u informátorů jejich zkušenosti se zdravotní péčí v ČR. Obecně lze shrnout, že převážná **většina informátorů byla s českým zdravotnictvím spokojena**, k čemuž přispívalo zpravidla porovnání se zdravotnictvím v zemi původu, které bylo dle informátorů zpravidla horší. Českou zdravotní péči tak cizinci většinou chválili, případně si stěžovali spíše na drobnosti. Systém zdravotního pojištění, kde jsou ošetření, léčba, preventivní prohlídky a zpravidla i léky poskytovány zdarma, se většinou dotazovaných zamlouval. Výrazně nejspokojenější přitom byli Vietnamci, kteří si českou zdravotní péči pochvalovali nejvíce a hodnotili ji jako výrazně lepší v porovnání s tou, na kterou byli zvyklí ve Vietnamu. Typickým příkladem může být následující výrok:

„Ve Vietnamu, když máte pojištění, tak vlastně ho nemáte k ničemu. Když máte pojištění a jdete k doktorovi, tak to, tak třeba je to úplně jiné chování. Kdybyste za to zaplatili, tak to je úplně i asi jiné chování. Tam prostě utratíte pojištění za nic. To je jako. A máte to přitom jako povinnost, jo? A to je úplně teda k ničemu. Úplně k ničemu. A tady dobrý. Tak jako, už jsme v třetí fázi v pokročilosti, tam v tom Vietnamu je teprve druhá. Takže tady, když jdete k doktorovi a ukážete mu kartu pojištěnce, tak můžete léčit cokoliv a pojišťovna vám to zaplatí. Pohoda. No ale v tom Vietnamu je zase takový, no, trochu špatnosti, že prostě, že tam když jste nemocný trochu, tak si řeknete, ty jo, nebudu za to platit zbytečně, prostě nejsem zas tak blbý, nejsem na tom tak zdravotně špatně. Tak prostě si vezme něco [léčiva] do sebe a prostě jde do práce dál, jde se učit dál. A tady je všechno zadarmo, tak člověk jde domů, jde k doktorovi, něco mu napíše a zase jde domů. No a to vede k lenosti trochu takový. Taky statistika říká, že Češi mají nejvíce volno v celé Evropě.“ (pan Huang, 6 S1 V)

Nebyli to však zdaleka pouze Vietnamci, kdo českou zdravotní péči chválili. Podobně se i mnozí Ukrajinci a Bulhaři zmínili, že české zdravotnictví je lepší v porovnání s ukrajinským nebo bulharským. Také oni přitom chválili nikoli primárně samu péči, ale především fakt, že zdravotní pojištění v jejich zemi původu nestačí na pokrytí potřebného zdravotního ošetření a léčby a většinu poskytované zdravotní péče a léků musí i lidé s pojištěním doplácet. Například bulharská imigrantka hodnotí české zdravotnictví:

Informátorka: „Zdravotnictví je tady [v ČR] super. Je to dobré, protože jako je velký rozdíl v Bulharsku. V Bulharsku, tam zaplatíš a nedostaneš nic. Teď bude se platit 50 korun za recept nebo za kontrolu.⁴⁴ Ale stejně je to lepší než v Bulharsku. V Bulharsku ve zdravotnictví nejsou dobré podmínky.“

Tazatelka: „Hm. Ta úroveň není?“

Informátorka: „Není to, a všechno se tam točí kolem známotech a je tam velká korupce.“

Tazatelka: „V Bulharsku je to spíš o známotech?“

Informátorka: „Ano, o známotech, neexistuje žádný systém. Tam si platíme zdravotní pojištění a stejně všechno musíme zaplatit, jak operaci, prostě všechno znova musíme zaplatit.“ (paní Todorová, 15 Z B)

Kladné hodnocení zdravotnictví ve výpovědích informátorů bylo často pronášené společně s ujištěním, že si cizinec řádně platí zdravotní pojištění. Je možné, že v některých případech bylo takové hodnocení vyvoláno i snahou informátorů, aby nevzbudili podezření z toho, že neplatí zdravotní pojištění. Takový postup mohl být uplatňován asi především Vietnamci, kteří často podnikali, takže si platbu pojištění museli zajišťovat sami a nemohli využít toho, aby za ně zaměstnavatel pojištění z jejich mzdy odváděl. Podobné strategie přistěhovalců nejsou výjimečné, popisují je např. socioložky Petra Klvačová a Blanka Tollarová. Jejich výzkum ukázal, že právě snaha nevybočovat a nepodněcovat nerovný přístup ze strany majority vede cizince k tomu, že zdůrazňují svoje čestné chování a skutečnost, že postupují v souladu se zákonem a nekonají žádné nepovolené činy [Klvačová 2007; Tollarová 2007].

I přes většinové kladné hodnocení si však někteří cizinci na určité záležitosti ohledně českého zdravotnictví stěžovali. **Negativní hlasy** zmiňovaly vlastní přístup k lékařské péči, špatný přístup některého zdravotnického personálu k pacientům - cizincům i problémy s hrazením zdravotního pojištění, zejména pro děti.

Informátorka: „Mám problémy se zubařem... Nemám zubaře, potřebuji ho hned, hned potřebuji zubaře. V XY [název města] už jsem byla u dvou, mají plno a já nevím, kam mám jít. A fakticky jsem přišla o dva zuby. Já nemůžu pochopit, jak může léčit ten zub, když mě ten zub bolí, vyvrtat ho a za 14 dní další. Prostě já to nemůžu pochopit, jak může léčit? Za 14 dní ten zub už shnije, další znova vyvrtá a znova za 14 dní přijde. Znovu já jdu k němu. Nemáme volno, nemáme volno. Jak nemáte volno? Když se má léčit, tak se má léčit. Nemůžu to pochopit. Fakticky jsem přišla o dva zuby kvůli tomu, že jsem s jedním zubem byla u doktorky čtyřikrát, skončila jsem na pohotovosti. Podruhé jsem byla šestkrát. Taky jsem skončila na pohotovosti.“

Tazatelka: „A na pohotovosti vám to teda vytrhli?“

Informátorka: „No, vytrhli a konec. Na pohotovosti s tím nic nedělají...“

Tazatelka: „A myslíte si, že to je na Ukrajině lepší?“

Informátorka: „Lepší o hodně. Fakticky zuby já si léčím doma a teď mi asi praskla korunka, mám tak 20 let starý korunky, asi praskl můstek a mám strach. My jsme tak nějak naplánovali na zimu, že pojedeme domů. A mám strach, aby mě ty zuby

---

⁴⁴ Rozhovor se konal necelý měsíc před zavedením povinných symbolických plateb za některé lékařské prohlídky, pobyt v nemocnici a recepty na léky.

4. Životní podmínky rodin přistěhovalců v ČR

---

nezačaly bolet dřív, protože jestli začnou, tak já opravdu nevím, co bych s tím dělala. Zubaře nemám a nemůžu ho sehnat." (paní Veselovská, 2 Z U)

Musíme ovšem zmínit, že aktuálně se v některých českých lokalitách nedostatek zubařů projevuje obecněji, a tak se i občan ČR může dostat do situace, že nemůže najít zubaře, pokud odejde (například z důvodu přestěhování nebo nespokojenosti) od toho, který jej ošetřoval doposud. Nelze tedy plně stanovit, nakolik je nemožnost nalézt vhodného zubaře dána skutečností, že se jedná o cizince. Pravděpodobně nebude tato okolnost nejdůležitější, jak připustila i sama informátorka. Nicméně pro ni je řešení poněkud obtížnější, protože se v ČR hůře orientuje a omezené sociální sítě jí neumožňují lékaře najít. Rovněž informace o tom, kde lékaři působí, nejsou stále systematicky zpracovány. Proto cizincům mnohdy činí problémy je vyhledat [viz též Háva, Křečková Tůmová 2001: 53-91].

Výše uvedený výrok rovněž dokládá, že mnozí přistěhovalci se pro určité zdravotní služby raději vrací do země původu a nechávají si je poskytnout tam. To se ovšem může týkat pouze těch, kteří vyjíždí do země původu častěji. Platí to především pro Ukrajince, a daleko nejčastěji samozřejmě pro ty, kteří mají sjednané smluvní zdravotní ošetření zahrnující pouze úkony neodkladné péče nebo standardní dlouhodobé smluvní pojištění, které se nevztahuje na zubní ošetření a graviditu. Dojíždění za zdravotním ošetřením do země původu je většinou značně komplikované vinou velkých vzdáleností, nezbytnosti čerpat na tu dobu pracovní volno a v neposlední řadě z důvodu, že je vyžadováno většinou v době, kdy zdravotní stav přistěhovalce není právě uspokojivý, což komplikuje jeho cestování. I přesto se někteří přistěhovalci bez plnohodnotného pojištění často z finančních důvodů raději odjedou léčit do země původu, kde je pro ně ošetření levnější a lépe se orientují mezi poskytovateli zdravotní péče.

Ti movitější se však řídí především kvalitou péče. Tak se například v širší ukrajinské rodině Demjanových (5) rodiče informátorů (v důchodovém věku), kteří v minulosti dlouhodobě pobývali v ČR a získali tak trvalý pobyt, jezdili léčit preferenčně do České republiky, přestože žili (v době uskutečnění rozhovoru, v červnu 2008) na Ukrajině. Byli přesvědčeni o tom, že česká zdravotní péče je kvalitnější, a proto v případě potřeby vždy přicestují za svými dospělými dětmi do ČR a nechávají se ošetřit zde.

Některé stížnosti přistěhovalců se týkaly přístupu zdravotnického personálu k nim samým. Zejména mezi Vietnamci se někteří zmínili, že se k nim zdravotní setry ne vždy chovají korektně a někdy jsou přímo nepříjemné. V kontrastu s tím si však pochvalovali přístup lékařů, který považovali za vstřícný a dobrý. Jeden Vietnamec si rovněž postesknul, že čeští lékaři neznají dobře nemoci, které se ve Vietnamu vyskytují, a neumí je rozpoznat a léčit. To je poměrně pochopitelné a na tento problém již bylo upozorňováno dříve [viz Háva, Křečková Tůmová 2001: 53-91].

Další problematická oblast, na kterou si cizinci stěžovali, bylo **zdravotní pojištění dětí s dlouhodobým pobytem** v České republice, tedy i těch, které se na území ČR narodily. Pro ně platí, že nemohou být účastníky všeobecného zdravotního pojištění (na to musí mít povolení k trvalému pobytu), ale musí uzavírat pojištění smluvní, které je poměrně finančně nákladné. Navíc pro získání povolení k pobytu na další období (většinou rok) musí rodina prokázat, že je dítě pojištěné. Pojištění tak musí být zaplacené předem a povolení k pobytu lze pro dítě někdy (podle toho, jak konkrétní úředník či úřednice na cizinecké policii rozhodne) získat pouze na dobu, po kterou je pojištěno. Například ukrajinští informátoři s tříletým synem (rodina Chlanových 4) si stěžovali, že musí složit poměrně velký obnos na zdravotní pojištění

předem. Platí proto pojištění pro syna vždy na půl roku dopředu (což je nejkratší možné období). Na základě toho však pro něj získali i povolení k pobytu pouze na půl roku a musí tak o něj žádat opakovaně. Rovněž systém, kdy si musí pro syna zdravotní výdaje hradit v hotovosti a pak vyžadovat jejich proplacení od zdravotní pojišťovny, považují za neefektivní a zbytečně zatěžující. Tím spíše, že pobočka pojišťovny byla vzdálena asi dvacet kilometrů od jejich bydliště.

Podobně měli s pojištěním dětí problémy i informátoři z Bulharska, toho času již jako země EU. Děti z rodiny Milanových (14) byly pojištěné v Bulharsku, což je dle informátorů opravňovalo pouze k neodkladnému zdravotnímu ošetření. Rodičům se nedařilo získat platné informace o tom, jaké pojištění by měli dětem sjednat a jaké ošetření mohou očekávat v případě, že jsou děti pojištěné v rámci jiné země EU. Problém těchto informátorů ilustruje, jaké potíže činí cizincům zorientovat se v novém prostředí v době krátce po příjezdu do přijímací země. V době rozhovoru pobývala celá rodina v ČR přibližně rok.

„Například máme evropské zdravotní pojištění, děti mají ty evropské kartičky, jenomže s těmito kartičkami já je nemůžu přihlásit k žádnému praktickému doktorovi. Tyto kartičky platí pouze a jedině, když by šly na pohotovost. Kdyby se stalo něco akutního a musely by jít rychle k doktorovi, měla by to být pohotovost. Jinak za jakoukoliv prohlídku, za jakýkoliv recept, za všechno si musíme platit. Takže v tom vidím velký problém. A nejhorší na tom je, že nemám informace, nevím, jak mám pokračovat, jak mám postupovat a co mám udělat pro to, aby děti měly zdravotní pojištění, české zdravotní pojištění. Je to hrozně obtížné, hrozně obtížné jsem se domluvil nakonec tady s jednou doktorkou, která slíbila, že když budou mít teplotu nebo když se něco akutního stane, tak že je prohlídne. Ale je to nepříjemné. Největší problém je, že každý dává úplně jiné informace. Naposledy co jsem zjistil je, že toto se musí zajistit od zaměstnavatele matky. To je poslední informace, co mám. A teď čekáme, nevíme, na čem jsme. Ten zaměstnavatel to snad podal, ale stejně je to nějaké zmatené a nevíme, na čem jsme. Teď čekáme na vyjádření, mělo by přijít nějak 20. listopadu až 1. prosince. A jestli nepřijde, tak půjdu zase do VZP a zeptám se. Tam mají oddělení pro cizince a zeptám se zase. Ale už opravdu nevím, co máme dělat.“ (pan Milan, 14 M B)

Problém tedy může nastat i v případě cizinců ze zemí EU. Způsobený je především **nedostatkem informací**, které se cizincům daří v ČR získat. Úředníci i zdravotníci jim totiž mnohdy podávají informace, které jsou rozdílné. Nejde o záměr, spíše o skutečnou neznalost úředníků a lékařského personálu. Cizinců je v ČR stále poměrně málo a postupy a nařízení se často mění rychleji, než to personál stačí zaznamenat. Rovněž skutečnost, že cizinci hojně čerpají informace ze svých neformálních sociálních sítí, nejčastěji rovněž od cizinců, způsobuje mnohdy šíření chybných zpráv a nařízení.

Přistěhovalci, kteří v ČR dlouhodobě a trvale pobývají, jsou většinou účastní zdravotního pojištění a dle vlastních výpovědí nemají se zdravotním ošetřením výraznější problémy. Naopak, hodnotí český zdravotní systém vesměs pozitivně. Horší je přirozeně situace těch, kteří na území České republiky pobývají ilegálně, protože ti se ke zdravotnímu ošetření dostávají jen velmi obtížně [viz Nešporová 2008; Háva, Křečková Tůmová 2001]. Takoví cizinci se však v našem vzorku nevyskytovali. Drobnější stížnosti se ovšem ozývaly ohledně nedostatečné informovanosti o systému zdravotní péče i o místech a kontaktech na ošetřující lékaře, na nedostupnost některých specialistů, vysoké ceny požadované za zdravotní služby poskytované nad rámec sjednaného smluvního zdravotního pojištění a komplikovanější a nákladný systém zdravotního pojištění dětí s dlouhodobým povolením k pobytu.

Závěr

Terénní výzkum, který jsme provedly v rodinách přistěhovalců z Ukrajiny, Vietnamu a Bulharska především popsal jejich migrační strategie a základní životní podmínky, které mají v přijímací zemi. Potvrdil se vysoký **význam rodinných sítí** v případě rozhodování pro nebo proti migraci. V našem účelově voleném výzkumném vzorku patnácti rodin platilo, že ve většině případů mimo nukleární rodinu dlouhodobě pobývali na území ČR ještě nějakí další příbuzní. Nejčastěji se přitom jednalo o sourozence nebo rodiče námi sledovaných manželských párů. Nepopíráme ovšem zároveň ekonomické motivy migrace, které hrály v rozhodování rovněž ústřední, a lze říci že primární roli.

Strategie rodin s dětmi byla přitom většinou taková, že se rodiče především snažili zajistit lepší životní podmínky a možnosti kvalitního **vzdělání a uplatnění pro své děti**. To ovšem vždy neznamenovalo, že by děti musely pobývat s rodiči v přijímací zemi. V některých případech byly programově zanechány v zemi původu, kde mohly díky vyšším výdělkům svých rodičů lépe žít a studovat (především Ukrajinci). V jiných strategiích byla spíše uplatňována snaha postupně, když to podmínky umožňovaly, přivést děti do přijímací země (zejména Vietnamci). Některé rodiny měly jedinečnou možnost v tom, že mohly přicestovat současně jak rodiče, tak děti (především Bulhaři a Ukrajinci, kteří měli v ČR určité sociální kontakty - většinou díky příbuzným - již před příchodem). Platí přitom, že strategie se do jisté míry různily na základě země původu, což je dáno především různými reálnými možnostmi způsobenými geografickými, ekonomickými, kulturními i sociálními podmínkami, rozdíly a vztahy mezi zeměmi původu a přijímací ČR.

Transnacionální kontakty přitom fungovaly prakticky ve všech případech a všichni imigranti udržovali sociální kontakty se svými příbuznými a případně i známými v zemi původu. V případě migrujících rodin je však zřejmý nižší význam finančních transferů z přijímací země do země původu. Ten je výraznější především v případech, kdy jsou v zemi původu zanechány ekonomicky nesamostatné děti nebo staří rodiče bez dostatečných vlastních finančních prostředků.

Rodinné vztahy přistěhovalců byly většinou velmi **pevné**, což v některých případech dokonce přispívalo až k uzavřenosti vůči okolí a určité sociální izolaci, zejména pro ženy/matky. Tento jev byl nezřetelnější u imigrantů z Vietnamu, mezi kterými rodiče mnohdy neovládali český jazyk nebo jen velmi omezeně a kontakty s Čechy nevyhledávali. I přes tyto pevné vazby a vzájemnou závislost rodinných členů však byly budoucí plány v některých rodinách mezi jednotlivými rodinnými členy odlišné. Zatímco většina informátorů plánovala, že bude i v budoucnu spíše pobývat v ČR, v některých rodinách se méně integrovaní rodiče přikláněli k možnosti, že se vrátí do své země původu (nebo odejdou do jiné země) až jejich děti v ČR dostudují a ekonomicky se osamostatní. Děti byly vesměs lépe integrované do české společnosti díky absolvování českého školského systému, avšak několik z nich (zpravidla migrujících ve starším věku) se plně neztotožňovalo s plány rodičů ohledně pobytu v ČR a požadovaly návrat do výchozí země. Určité diskrepance mezi plány jednotlivých rodinných členů se tedy vyskytly a je pravděpodobné, že se rodinné konstelace s věkem promění a někteří členové rodin mohou reemigrovat, zatímco jiní zůstanou. Tyto odlišné plány byly způsobeny vzájemnými rozdíly v míře integrace jednotlivých rodinných členů do české společnosti a silou vazeb na zemi původu. Děti vykazovaly vyšší míru integrace. Díky českému (a vyššímu) vzdělání a lepšímu ovládnutí češtiny

mají navíc výhled pro lepší uplatnění na českém trhu práce než jejich rodiče, kteří se často musí spokojit s nevýhodnými místy sekundárního trhu práce.

Pro **přistěhovalecké rodiny** ze třetích zemí je typické, že v přijímací zemi **zpravidla žijí v lepších životních podmínkách než samostatně migrující jedinci**. Alespoň to tak platilo v našem výzkumném vzorku. Odráželo to samotné strategie přistěhovalců, kteří zpravidla vyčkávají s pozváním dalších rodinných členů a zejména dětí do ČR až na dobu, kdy se jejich ekonomická situace stabilizuje a životní podmínky jsou na dostatečné úrovni. To se týká především bydlení, ale i práce. Zatímco samostatní jedinci žili v ČR po svém příjezdu ve skromných podmínkách (bydleli často na ubytovně nebo hromadně s dalšími cizinci) a velmi tvrdě pracovali, aby maximalizovali finanční příjmy a minimalizovali výdaje, v době, kdy je následují partneři a především děti, jsou jejich životní podmínky lepší. Bydlí většinou samostatně jako rodina, případně sdílí domácnost s dalšími příbuznými. Přistěhovalci tedy racionálně zvažují, zda jsou schopni kvalitně uživit svoji rodinu i v přijímací zemi a teprve tehdy, když jsou přesvědčeni, že ano, tak ji do ČR rovněž přivádějí. Naš výzkum se odehrával v období ekonomického růstu, takže jsme nezaznamenali žádné významné existenční problémy zkoumaných rodin.

Přistěhovalecké rodiny byly spokojené se svým rozhodnutím k migraci do ČR a zdejší život i podmínky hodnotili vesměs kladně, v migraci spatřovali především přínosy a nikoliv ztráty. Rodinné zázemí a **blízkost rodinných členů** nepochybně **přispívá ke spokojenosti přistěhovalců**. Pokud mají možnost v ČR získat slušnou práci a výdělek, aby uživilí svoji rodinu, jsou zde spokojeni a lze je označit za loajální pracovníky. S tím ovšem souvisí i další charakteristika. Oproti dalším migrantům jsou méně flexibilní, což je dáno právě rodinnými závazky (např. vyšší potřebou kvalitního a stálého bydlení), které do značné míry vznikají zapojením dětí do českého školského systému. Rovněž rychlý návrat do země původu je pro rodiny méně myslitelný, většinou chtějí v ČR pobývat trvaleji. Pokud zde mají děti, často je určitým mezníkem k možnému návratu do vlasti pro některé rodinné členy (hlavně rodiče) doba, kdy děti ukončí studium a ekonomicky se osamostatní. Rodiny přitom leckdy vlastní nemovitý majetek (byt, dům) v zemi původu, kam se mohou v případě potřeby vrátit.

Z předložené analýzy nevyplývají přímo žádná doporučení pro praktickou realizaci migrační politiky, spíše se utvrzuje potřeba podpořit známé zásady. Potřeby a záměry cizinců jsou velice variabilní a tato charakteristika by měla platit i pro přístupy k přistěhovalcům. Hlavní zásadou je nepochybně **humanistický přístup**. Je třeba **pohlížet na cizince jako na individualitu i člena rodinných sítí**, který zohledňuje zájmy i svých příbuzných a své vztahy k nim. Cizinec nesmí být přednostně vnímán jako pracovní síla. Cizinci dále obecně potřebují právní jistotu a „cizincům přátelské“ institucionální podmínky, respektující lidskou důstojnost. K tomu je mj. potřeba harmonizace a koherence politik dopadajících na životní podmínky migrantů.

Dotazovaní příslušníci zkoumaných rodin vesměs projevili pozitivní hodnocení životních podmínek i perspektiv v ČR, ale narážejí na celou škálu dílčích praktických problémů. Jakkoliv se jednotlivci setkávají s dílčími problémy, přístup společnosti vůči nim musí být při řešení potřeb cizinců komplexní. Připomínáme zde celkový pohled na migrační politiku a jsme si vědomi, že každý jednotlivý dále uvedený bod je tematikou pro další zkoumání a upřesňování nástrojů pro formování podmínek rodin cizinců. Oblasti zájmu politik vůči cizincům, nahlíženo z hlediska potřeb jejich integrace a plnohodnotného rodinného života, je možno rozdělit do několika oblastí:

- rovnoprávný přístup k zaměstnání a odměňování za práci;
- otevřené možnosti rozhodování o trvalosti (charakteru) pobytu v ČR;

- prostředí skýtající bezpečí a možnosti rozvoje pro děti cizinců;
- dostupnost a uplatnění vzdělání,⁴⁵ včetně celoživotního vzdělávání;
- reálná dostupnost zdravotní péče;
- rovnoprávný přístup k opatřením systému sociální ochrany v praxi, zejména k relevantním rodinným dávkám, službám pro rodiny a k pomoci v případě ztráty zaměstnání;
- rovnoprávná dostupnost bydlení ve srovnání s majoritní populací;
- „kontrola“ vyššího ohrožení cizinců genderovými rozdíly a dalšími nerovnostmi (i diskriminujícími podmínkami) ve sféře zaměstnání;
- respekt k národnostním a kulturním rozdílům a tradicím spojený s předáváním pozitivních prvků kultury hostitelské země;
- podpora vzájemného respektu majoritní a přistěhovalé populace a potírání xenofobie, počínaje ve školských zařízeních, přes přístup úřadů a zdravotní služby po sféru zaměstnání;
- integrace či respekt k rodinám cizinců na lokální úrovni;
- podpora soběstačnosti rodin přistěhovalců, která ale nepodporuje jejich sociální izolaci či vyloučení.

---

⁴⁵ Např. zrovnoprávnit děti ze zemí EU a třetích zemí v nárocích na služby podporující jejich vzdělávání, především jazykové vzdělávání a dostupnost zařízení denní péče. Prostřednictvím péče o mladou generaci (dětskou populaci cizinců) se zlepšují podmínky pro integraci cizinců v zájmu jejich i české společnosti.

Literatura

Bareš, Pavel. 2008. „Delineating the State of Research into the Family Life of Foreigners in the Czech Republic.“ In Novosák, Jiří (ed.): *On Some Migration and Development Issues: Collection of Papers Presented at the Conference "Migration and Development"*. Ostrava: University of Ostrava, Department of Human Geography and Regional Development, s. 7-21.

Baršová, Andrea - Barša, Pavel. 2005. *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav.

Berger, Peter L. - Luckmann, Thomas. 1999. *Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Boyle, Paul J. - Hill Kulu - Thomas Cooke - Vernon Gayle - Clara H. Mulder. 2006. *The effect of moving on union dissolution. Working paper 2006-002*. Rostock: MPIDR.

Brouček, Stanislav(ed.). 2003. *Český pohled na Vietnamce. Mediální obraz Vietnamu, Vietnamců a vietnamství*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.

Brouček, Stanislav. 2005. „Historie imigrace z Vietnamu do českých zemí.“ [online cit. 2008-12-8]; <http://www.klubhanoi.cz/autorlist.php?zobrautor=21>

Cizinci v České republice. Praha: ČSÚ 2008

Černík, Jan. 2006. „Of Clients and Chereps. The Organisational Structures of Ukrainian Labour Migration.“ In Szczepaniková, Alice - Čaněk, Marek - Grill, Jan (eds.): *Migration Processes in Central and Eastern Europe. Unpacking the Diversity*. Praha: Multikulturní centrum, s. 25-29.

Česká republika v mezinárodním srovnání 2008 (vybrané údaje). 2009. Praha: ČSÚ

Demografická ročenka České republiky 2007. 2008. Praha: ČSÚ.

Drbohlav, Dušan. 1997. *Imigranti v České republice (s důrazem na ukrajinské pracovníky a „západní“ firmy operující v Praze)*. Praha.

Drbohlav, Dušan. 2004. *The Czech Republic. The Times they Are A-Changin*. Vienna: International Organization for Migration.

Drbohlav, Dušan - Ezzeddine-Lukšíková, Petra. 2004. *Integrace cizinců v ČR. Studie arménské, vietnamské a ukrajinské komunity v Praze a Středočeském kraji*. Praha: IOM. [online cit. 2008-12-8] http://aa.ecn.cz/img_upload/ea85d6c87301f0a7507b0e8d7b873b63/IntegraceUkrArmVietn_final_PDF.pdf

Fouron, Georges - Glick Schiller, Nina. 2001. "All in the Family: Gender, Transnational Migration, and the Nation-State." *Identities* 7 (4): 539-582.

Gender a cizinci. 2005. Praha: ČSÚ.

Glick Schiller, Nina - Basch, Linda - Blanc, Cristina Szanton. 1995. "From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration." *Anthropological Quarterly* 68 (1): 48-63.

Grygar, Jakub - Čaněk, Marek - Černík, Jan 2006. *Vliv kvalifikace na uplatnění a mobilitu na českém trhu práce u migrantů z třetích zemí. Závěrečná zpráva z výzkumu.* Praha: Multikulturní centrum.

Hamar, Elenóra - Szaló, Csaba. 2007. „Osm migrujících žen a jejich transnacionální sdílený svět.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 43 (1): 69–88.

Háva, Petr - Křečková Tůmová, Naděžda. 2001. *Analýza zdravotní péče o cizince v České republice.* Kostelec nad Černými lesy: Institut zdravotní politiky a ekonomiky.

Hernová, Šárka. 2003. „Etnická exogamie a změny národnostní struktury společnosti.“ In: Machačová, Jana - Šrajero, Olga: *Sociálně a národnostně smíšená rodina v industriální a postindustriální společnosti v českých zemích a ve střední Evropě od druhé poloviny 19. století do současnosti.* Opava: Slezský ústav, s. 43-53.

Hofírek, Ondřej - Nekorjak, Michal. 2007. „Neregulární práce imigrantů v České republice.“ *Sociální práce* (2): 78-90.

Horáková, Milada 2006. *Mezinárodní pracovní migrace v ČR. Bulletin č. 16.* Praha: VÚPSV.

Horáková, Milada 2008 a. *Dlouhodobé trendy ve vývoji pracovních migrací v České republice.* Praha: VÚPSV, v.v.i.

Horáková, Milada. 2008 b. *Mezinárodní pracovní migrace v ČR. Bulletin č. 21.* Praha: VÚPSV, v.v.i.

Horáková, Milada. 2009. *Mezinárodní pracovní migrace v ČR. Bulletin č. 22.* Praha: VÚPSV, v.v.i.

INTERFACE - Immigrants and National Integration Strategies: Developing a Trans-European Framework for Analysing Cultural and Employment-Related Integration. 2008. Eutin : CJD Eutin, The European Commission.

Klvačová, Petra. 2007. „'Když sem jdeš, tak to musíš vydržet'. Vyrovnaní se s nerovností ve výpovědích cizinek žijících v české republice.“ In Šanderová, Jadwiga (ed.): *Sociální nerovnosti v kvalitativním výzkumu.* Praha: FSV UK, s. 56-71.

Kocourek, Jiří. 2006. „Vietnamci v ČR.“ In Leontiyeva, Yana (ed.): *Menšinová problematika v ČR: komunitní život a reprezentace kolektivních zájmů (Slováci, Ukrajinci, Vietnamci a Romové).* Praha: SOU AV ČR, s. 46-62.

Kocourek, Jiří. 2007. „Kořeny vietnamské migrace do ČR před rokem 1989.“ In Kocourek, Jiří – Pechová, Eva (eds.) *S vietnamskými dětmi na českých školách.* Praha: H&H 2007 (dotisk).

Kofman, Eleonore. 2004. "Family-Related Migration: A Critical Review of European Studies." *Journal of Ethnic and Migration studies* 30 (2): 243-262.

Leontiyeva, Yana. 2003. Cizinci v ČR: „my“ a „oni“? Naše společnost. Č. 3-4. [online cit. 2008-8-1]

http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100018s_leontieva_cizinci.pdf

Leontiyeva, Yana. 2006. „Ukrajinská menšina a migranti v ČR.“ In Leontiyeva, Yana (ed.): *Menšinová problematika v ČR: komunitní život a reprezentace kolektivních zájmů (Slováci, Ukrajinci, Vietnamci a Romové).* Praha: SOU AV ČR, s. 32-45.

- Massey, Douglas S. 2001. „Migration, Theory of.“ In Smelser, Neil J. – Baltes, Paul B. (eds.): *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Science*. New York, Oxford: Elsevier, sv. 14, s. 9828-9834.
- Massey, Douglas S. - Arango, Joaquin - Hugo, Graeme - Kouaouci, Ali - Pellegrino, Adela - Taylor, J. Edward. 1998. *Worlds in Motion. Understanding International Migration at the End of the Millenium*. Oxford: Oxford University Press.
- MIGHEALTHNET project. Informační síť o dobré praxi ve zdravotní péči pro migranty a etnické menšiny v Evropě. [online cit. 2008-12-8]
<http://www.mighealth.net/cz/index.php/Hlavn%C3%AD>
- Migration trends in an Enlarged Europe*. 2004. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- Mincer, Jakob. 1978. „Family Migration Decisions.“ *Journal of Political Economy* 86 (5): 749-773.
- Moravcová, Mirjam. 2003. „Projekce etnicky smíšeného partnerství v postojích dvou současných generací Čechů (na příkladu tří měst).“ In: Macháčová, Jana - Šrajerová, Olga: *Sociálně a národnostně smíšená rodina v industriální a postindustriální společnosti v českých zemích a ve střední Evropě od druhé poloviny 19. století do současnosti*. Opava: Slezský ústav, s. 29-42.
- Nešporová, Olga. 2007. *Rodiny přistěhovalců I*. Praha: VÚPSV, v.v.i.
- Novotný, Lukáš. 2003. „Role sociální a národnostně smíšené rodiny ve světle aktuálního výzkumu o německé menšině v České republice.“ In: Macháčová, Jana - Šrajerová, Olga: *Sociálně a národnostně smíšená rodina v industriální a postindustriální společnosti v českých zemích a ve střední Evropě od druhé poloviny 19. století do současnosti*. Opava: Slezský ústav, s. 177-186.
- Otčenášek, Jaroslav. 2002. „Imigranti z Bulharska v České republice.“ In Uherek, Zdeněk - Hošková, Simona - Otčenášek, Jaroslav: *Úspěšné a neúspěšné strategie integrace cizinců*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.
http://www.cizinci.cz/files/clanky/108/strategie_integrace.pdf
- Počet cizinců v ČR, 3. čtvrtletí 2008, data ČSÚ, internetová prezentace, [online cit. 2008-12-20] http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/tabulky/ciz_pocet_cizincu-001
- Rychlá šetření UIV 3/2006. Praha: ÚIV. [online cit. 2008-12-1]
<http://www.uiv.cz/clanek/442/1237>
- Rychlík, Jan. 2000. *Dějiny Bulharska*. Praha: Lidové Noviny.
- Řezanka, Marek. 2008. „Dana Bittnerová, Mirjam Moravcová a kolektiv: Kdo jsem a kam patřím?“ *Lidé Města* 10 (3): 126-130.
- Strauss, Anselm - Corbinová, Juliet. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Podané ruce, Boskovice: Albert.
- Szaló, Csaba. 2007. *Transnacionální migrace. Proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Šrajerová, Olga. 2003. „Slováci v Českej republice – národnostne zmiešané rodiny.“ In: Macháčová, Jana - Šrajerová, Olga: *Sociálně a národnostně smíšená rodina v industriální a postindustriální společnosti v českých zemích a ve střední Evropě od druhé poloviny 19. století do současnosti*. Opava: Slezský ústav, s. 162-168.

Tollarová, Blanka. 2007. „Je normální, že cizinec není normální.“ In Šanderová, Jadwiga (ed.): *Sociální nerovnosti v kvalitativním výzkumu*. Praha: FSV UK, s. 72-88.

Uherek, Zdeněk - Hošková, Simona - Otčenášek, Jaroslav. 2002. *Úspěšné a neúspěšné strategie integrace cizinců*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.

Uherek, Zdeněk - Korecká, Zuzana - Pojarová, Teresa (eds.). 2008. *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.

Uherek, Zdeněk - Horáková, Milada - Pojarová, Teresa - Korecká, Zuzana. 2008. Imigrace do České republiky a rodiny cizinců. s. 85-117 In: Uherek, Zdeněk - Korecká, Zuzana - Pojarová, Teresa (eds.). 2008. *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy*. Praha: Etnologický ústav AV ČR.

UNdata.2008. [online cit. 2008-12-20]

<http://data.un.org/Data.aspx?q=fertility&d=PopDiv&f=variableID%3a54>

Vztah Čechů k vybraným národnostem. 2007. Šetření CVVM v07-12.

VŠPS 2008: Zaměstnanost a nezaměstnanost v ČR podle výsledků výběrového šetření pracovních sil za 3. čtvrtletí 2008. 2008. Praha: ČSÚ.

World Fertility Patterns 2007. United Nations, 2008.

http://www.un.org/esa/population/publications/worldfertility2007/WorldFertilityPatterns%202007_UpdatedData.xls

Zilynskyj, Bohdan - Kočík, René. 2001. „Ukrajinci v České republice.“ In Šišková, Tatiana (ed.). *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, s. 81-88.

Zaměstnanost - datové údaje, ČSÚ. Internetová prezentace. 31.12.2008.

http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/datove_udaje/ciz_zamestnanost

Zpráva o stavu zdraví a zdravotní péči pro migranty v ČR. 2008.

http://usm.lf1.cuni.cz/download/Zprava_o_stavu_zdravi_a_zdravotni_peci_pro_migranty_v_CR.pdf

Seznam informátorů

	označení informátora	rodinný stav	věk	pobyt v ČR	věk při imigraci	vzdělání	práce v zemi původu	práce v ČR	rozhovor dne
1	1 Z U	rozvedená	49	10/1998-stále	40	SŠ	vedoucí administrativy	dělnice	10.7.2007
2	1 D U	svobodná	26	10/1998-stále	17	SŠ	*	asistentka	10.7.2007
3	1 S U	svobodný	21	10/1998-stále	12	SŠ +	*	řemeslník	10.7.2007
4	2 M U	ženatý	48	4/1998-stále	39	SŠ	farmář	dělník	11.7.2007
5	2 Z U	vdaná	48	10/1997-stále	38	SŠ	učitelka v MŠ	dělnice	11.7.2007
6	3 M U	ženatý	44	1999-stále	36	SŠ	sadař	stavebnictví, živnostník	18.5.2008
7	3 Z U	vdaná	45	10/2002-stále	40	VŠ	zooteknička, nezaměstnaná	ošetřovatelka skotu	26.9.2007
8	4 M U	ženatý	31	(1996-97); 5/2004-stále	(17) 27	VŠ	kynolog u policie	dělník v lehkém průmyslu	28.3.2008
9	4 Z U	vdaná	29	5/2004-stále	25	SŠ	švadlena, prodavačka	dělnice v lehkém průmyslu	28.3.2008
10	5 Z U	vdaná	37	1993-stále	21	SŠ +	*	úklid, administrativa	17.6.2008
11	6 M V	ženatý	47	(1981-88) a 2003-stále	(21) 43	SŠ	elektrikář	obchodník	6.10.2007
12	6 Z V	vdaná	47	(1983-88) a 1997-stále	(23) 37	SŠ	dělnice v textilním závodu	obchodnice	29.9.2007
13	6 S1 V	svobodný	17	2002-stále	12	SŠ s	*	*	29.9.2007
14	6 S2 V	svobodný	14	2002-stále	9	ZŠ s	*	*	6.10.2007
15	7 M V	ženatý	46	1996-stále	35	VŠ	elektrotechnik	obchodník	7.10.2007
16	7 Z V	vdaná	46	1998-stále	37	VŠ	učitelka	obchodnice	7.10.2007
17	7 D1 V	svobodná	17	1998-stále	11	SŠ s	*	*	7.10.2007
18	8 M V	ženatý	43	(1986-92 SR) a 1995-stále	(22) 31	SŠ	voják, elektrotechnik	obchodník	29.11.2007
19	8 D1 V	svobodná	9	od narození 1999	0	ZŠ s	*	*	29.11.2007
20	9 IZ V	rozvedená	41	1995-stále	29	SŠ	prodavačka	obchodnice	10.12.2007
21	9 I D V	svobodná	21	2000 - stále	13	SŠ s	*	*	10.12.2007
22	9 Z V	vdaná	36	2003-stále	32	ZŠ	prodavačka	obchodnice (na rodičovské d.)	10.12.2007
23	10 Z B	vdaná	47	1995-stále	35	VŠ	asistentka ve firmě	obchodnice	15.12.2007
24	10 S1 B	svobodný	21	1996-stále	8	VŠ s	*	*	15.12.2007
25	10 S2 B	svobodný	16	1996-stále	5	SŠ s	*	*	15.12.2007
26	11 M B	ženatý	cca 40	2000-stále	30	SŠ	podnikatel	elektrikář	2.12.2007
27	11 Z B	vdaná	cca 40	2000-stále	30	SŠ	vedoucí prodejny	barmanka	25.9.2007

pokračování

označení informátora	rodinný stav	věk	pobyt v ČR	věk při imigraci	vzdělání	práce v zemi původu	práce v ČR	rozhovor dne
28 11 D1 B	svobodná	cca 16	2000-stále	11	ZŠ	*	nezaměstnaná	25.9.2007
29 11 D2 B	svobodna	cca 14	2000-stále	9	ZŠ s	*	*	25.9.2007
30 12 M B	ženatý	cca 45	5/1997-stále	cca 35	VŠ	operní zpěvák	operní zpěvák	8.10.2007
31 12 Z B	vdaná	cca 50	9/1997-stále	cca 40	VŠ	učitelka hudební výchovy	překladaatelka, zpěvačka	8.10.2007
32 12 D B	svobodná	16	9/1997-stále	6	SŠ s	*	*	8.10.2007
33 13 M B	ženatý	cca 50	cca 1999-stále	cca 40	VŠ	inženýr chemie	inženýr chemie	19.10.2007
34 13 Z B	vdaná	cca 45	cca 1999-stále	cca 35	VŠ	inženýrka chemie	inženýrka chemie	19.10.2007
35 13 D B	svobodná	14	cca 1999-stále	cca 5	ZŠ s	*	*	19.10.2007
36 14 M B	ženatý	cca 50	2005-stále	cca 48	SŠ	soustružník	soustružník	18.11.2007
37 14 Z B	vdaná	cca 45	9/2006-stále	cca 44	SŠ	švadlena	švadlena	18.11.2007
38 14 D1 B	svobodná	14	9/2006-stále	13	ZŠ s	*	*	18.11.2007
39 14 D2 B	svobodná	9	9/2006-stále	8	ZŠ s	*	*	18.11.2007
40 15 Z B	rozvedená	cca 50	1998-stále	cca 40	SŠ	úřednice	podnikatelka (cestovní ruch)	9.12.2007
41 15 S B	svobodný	cca 26	2001-stále	cca 20	SŠ +	*	podnikatel (cestovní ruch)	9.12.2007

Pozn.:

Označení informátora - kód, který je užíván při odkazech v textu. První je pořadové číslo rodiny. Následuje identifikace osoby (M = muž/otec, Z = žena/matka, D = dcera, S = syn) a případně číslo odlišující osoby tam, kde je v rodině více dcer či synů. Poslední písmeno udává státní příslušnost (U = ukrajinská, V = vietnamská, B = bulharská).

Př. 14 D2 B - druhá dcera ze 14 rodiny (Milanovi) bulharského státního občanství.

Pobyt v ČR - „stále“ odkazuje ke dni, kdy byl proveden rozhovor, tj. k roku 2007 či 2008.

Věk při imigraci - je uveden věk, ve kterém informátor přišel do České republiky. V závorce je uveden věk při příchodu během prvního pobytu v ČR, pokud se lišil od toho, který jsme hlavně sledovali. Jednalo se vždy o pobyt mladých osob, které v té době ještě neměly rodinu nebo ji neměly v ČR.

Vzdělání - ZŠ = základní, SŠ = střední bez maturity nebo s maturitou, VŠ = vysokoškolské; s = denní student/studentka, žák/žačka uvedeného stupně vzdělání (týká se dětí a mladistvých), tj. je uvedeno nedokončené vzdělání; + = osoba aktuálně studuje další dálkové/kombinované vzdělávání (týká se dospělých osob), uvedeno je nejvyšší dokončené vzdělání.

* = netýká se, osoba v dané zemi nikdy nepracovala (jedná se většinou o děti a mladistvé)

Seznam rodin

rodina*		státní příslušnost
1	Kostěnkovi	Ukrajinci
2	Veselovských	Ukrajinci
3	Pelenských	Ukrajinci
4	Chlanovi	Ukrajinci
5	Demjanovi	Ukrajinci
6	Huang	Vietnamci
7	Dang	Vietnamci
8	Cung	Vietnamci
9	Vu	Vietnamci
10	Do	Vietnamci
11	Asenovi	Bulhaři
12	Borisovi	Bulhaři
13	Ivanovi	Bulhaři
14	Milanovi	Bulhaři
15	Todorovi	Bulhaři

* Jména rodin jsou pseudonymy.